

REVIJA ZA LJUBITELJE GORA ŽE OD LETA 1895

Planinski

V E S T N I K

TEMA MESECA

Nacionalni boj

Z NAMI NA POT

**Beneška Slovenija
Tolmeč/Tolmezzo**

INTERVJU

Bernadette McDonald

5
2014

PLANINSKA
ZVEZA
SLOVENIJE

3,40
EUR

AKCIJA 50 % POPUST

PLANINSKO-IZLETNIŠKI VODNIK POT KARLA IN ŽIGE ZOISA

V letu 2008 je Planinska zveza Slovenije izdala planinsko-izletniški vodnik Pot Karla in Žige Zoisa. Vodnik je na eni strani pomnik slavnemu botaniku Karlu Zoisu in njegovemu bratu Žigi kot glavnemu sponzorju Karlovih botaničnih raziskav, na drugi strani pa predstavitev bogate, predvsem naravne dediščine območja zahodnega dela Kamniško-Savinjskih Alp. Žiga Zois je bil tudi odločilen pobudnik in podpornik prvega slovenskega vzpona na Triglav leta 1778.

Trasa Poti Karla in Žige Zoisa vodi od posestva Brdo skozi Preddvor, od koder se vzpne do Planinskega doma na Kališču, preči Bašelsko sedlo in vrhove Mali Grintovec, Srednji vrh in Cjanovco ter se prek Javorovega vrha mimo Planinskega doma Čemšenik spusti v naselje Kokra. V zgornjem delu naselja pot preči reko Kokro in vodi mimo Suhadolnikove kmetije na Cojzovo kočjo na Kokrskem sedlu. Od tam se vzpne na Kalški greben, preči Vrh Korena, Veliki in Mali Zvoh ter se prek Krvavca in Kriške planine spusti do Planinskega doma na Gospincu, od koder sestopi v izhodiščno naselje Kokra.

Format: 10,5 x 17 cm, obseg: 104 strani, vezava: zglobano, broširano, lepljeno

V času od 15. 5. do 15. 6. 2014 lahko vodnik kupite po akcijski ceni s 50-odstotnim popustom: 5,50 €* (redna cena: 11,00 €*).

*DDV je obračunan v ceni. Stroške poštne plača naročnik.

Vabljeni k nakupu!

NOVOSTI IZ PLANINSKE ZALOŽBE

Jeseni 2013 je izšla knjiga **Vikija Grošlja Velikani Himalaje**. V knjigi je predstavljenih vseh štirinajst osemtisočakov in orisana zgodovina vzponov nanje s posebnim poudarkom na delovanju slovenskih alpinistov, ki so se z izjemnimi dosežki v Himalaji povzpeli na sam svetovni vrh. Zbrani so vsi podatki o udeleževanju slovenskih alpinistov bodisi v slovenskih bodisi v tujih odpravah. Knjiga je na voljo po ceni **29,90 €**.

V planinski trgovini je možno kupiti tudi monografijo **Zgodovina slovenskega alpinizma** avtorjev **Urbana Goloba** in **Petra Mikša**. Avtorja o veličastnem vzponu slovenskega alpinizma na najvišje vrhove sveta pišeta skozi kronološki pregled. Napisana je v poljudnoznanstvenem jeziku in je zanimiva tako za ljubitelje gora kot tudi za alpiniste, ki jo lahko uporabljajo tudi kot učbenik. Knjiga je na voljo po ceni **27,00 €**.

V januarju 2014 je izšla knjiga **Vladimirja Habjana Živeti z gorami**. Je knjiga doživetij, raznolikih zgodb gornika. Vseh 34 zgodb se začne z (večinoma) avtorjevimi fotografijami, ki predstavljajo razpoložljiva vrata, skozi katera vstopimo v vsakokratno gorniško doživetje. Knjiga je na voljo po ceni **22,90 €**.

INFORMACIJE, NAKUP in NAROČILA:

Planinska zveza Slovenije, Planinska trgovina PZS

na sedežu: Dvorakova ulica 9, Ljubljana, v času uradnih ur, po pošti: p. p. 214, SI-1001 Ljubljana, po telefonu: 01 43 45 684 v času uradnih ur, faksu: 01 43 45 691, brezplačna telefonska številka: 080 1893 (24 ur na dan, vse dni v letu), e-naročila: narocilo@pzs.si ali spletna trgovina PZS, <http://trgovina.pzs.si>. Uradne ure v Planinski založbi PZS, Ljubljana, Dvorakova 9: v ponedeljek in četrtek od 9. do 15. ure, sredo od 9. do 17. ure, petek od 9. do 13. ure (odmor za malico: 10.30–11.00).

Slovenski planinski muzej

Triglavska cesta 49, 4281 Mojstrana, telefon: 08 380 67 30, faks: 04 589 10 35, e-naročila: info@planinskimuzej.si.

NASLOV UREDNIŠTVA:

Planinska zveza Slovenije
Uredništvo Planinskega vestnika
Dvorakova ulica 9, p. p. 214
SI-1001 Ljubljana
T: 01 434 56 90, F: 01 434 56 91
E: pv@pzs.si
www.planinskivestnik.com

ODGOVORNI UREDNIK:

Vladimir Habjan

UREDNIŠKI ODBOR:

Emil Pevec (tehnični urednik),
mag. Marjan Brađeško, Marta Krejan,
dr. Andrej Mašera, Zdenka Mihelič,
dr. Irena Mušič Habjan, dr. Mateja Pate,
Dušan Škodič, Tina Leskošek, Mire Steinbuch

ZUNANJI SODELAVEC:

Peter Šilak

LEKTORIRANJE:

Mojca Volkar Trobevshek, Marta Krejan,
Katarina Marin Hribar, Mira Hladnik

GRAFIČNA PRIPRAVA IN TISK:

Schwarz print, d. o. o.

NAKLADA: 6000 izvodov

Prispevke, napisane z računalnikom, pošiljajte
po elektronskem mediju na naslov uredništva
ali na elektronski naslov. Poslanih prispevkov ne
vračamo. Uredništvo si pridržuje pravico do objave
ali neobjave, krajšanja, povzemanja ali delnega
objavljanja nenaročenih prispevkov v skladu s svojo
uredniško politiko in prostorskimi možnostmi.
Mnenje avtorjev ni tudi nujno mnenje uredništva.
Kopiranje revije ali posameznih delov brez
privolitve izdajatelja ni dovoljeno.

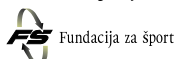
Naročanje:

Po pošti na naslov: Planinska zveza Slovenije,
Dvorakova ulica 9, p. p. 214 SI-1001 Ljubljana,
po elektronski pošti na naslov: pv@pzs.si ali po
telefonu **080 1893 (24 ur na dan)**.

Številka transakcijskega računa PZS je
05100-8010489572, odprt pri Abanki, d. d.,
Ljubljana. Naročnina 34 EUR, 58 EUR za tujino,
posamezna številka 3,40 EUR. Članarina PZS za
člane A vključuje naročnino. Reklamacije
upoštevamo dva meseca po izidu številke.
Ob spremembi naslova navedite tudi stari naslov.
Upoštevamo samo pisne odpovedi do 1. decembra
za prihodnje leto.

Program informiranja o planinski dejavnosti
sofinancirajo Ministrstvo za šolstvo in šport RS,
Fundacija za financiranje športnih organizacij
v RS in Javna agencija za knjigo RS.

FOTOGRAFIJA NA NASLOVNICI:

S snegom poprhana Škrlatica Foto: Vladimir Habjan

Uredništvo Planinskega vestnika skrbno
preverja vse članke in točnost v reviji objavljenih
opisov poti, ki praviloma vključujejo opozorila na
nevarnosti in možne pasti obiskovanja gora. Žal
pa je vsak opis vedno subjektiven, poleg tega se
objektivne težave na terenu lahko spreminjajo iz
dneva v dan, celo iz ure v uro. Zato uredništvo revije
in Planinska zveza Slovenije ne moreta prevzeti
nobene odgovornosti za morebitne poškodbe ali
materialno škodo, ki bi jih utrpel kdorkoli zaradi
hoje po gorah po navodilih iz te revije.

Gore v spominih

Pred dnevi sem srečal sodelavca, ki je bil leto in pol na bolniškem dopustu. Saj svojega dela (še) ni pozabil, je pa povedal, da se ne znajde več prav dobro, razmere so se namreč toliko spremenile. A ni podobno tudi z gorami? Če nimamo potrebnega stika z naravo in gorami, ga bomo kaj kmalu izgubili. Redno ali vsaj občasno obiskovanje gora, pa naj gre za kakršnekoli aktivnosti, morda zgolj za rekreativne ali sredogorske pohode, plezanje v plezališčih ali konec koncev tudi gorsko kolesarjenje, nam pomaga ohranjati psihofizično pripravljenost. To se mi zdi nujno tudi za vse tiste, ki so posredno ali neposredno povezani s planinsko organizacijo. Če bomo izgubili stik z gorami, bodo za nas ostale le še na papirju, v teoriji, v spominih. Dosedanja letošnja gorniška sezona sploh ni tako zelo slaba, pa čeprav smo se prva dva meseca precej pritoževali na račun pogostih padavin. Razmere za turno smuko so dobre še zdaj, maja, tudi kakšno grapo smo preplezali, da ne omenjam kolesarskih potepanj in plezanja v plezališčih. Le sredogorje je ponekod še problematično, seveda zaradi posledic škode v gozdovih na račun žleda. Če za našo malo deželico vreme za konec tedna ne kaže dobro, se lahko odpravimo kam za mejo. Pogosto se zgodi, da je vreme na zahodu, pa tudi na "senčni", severni strani Alp, boljše kot pri nas.

Vsa ta (nova) obzorja vam z mnogimi vabili, reportažami in opisi prinašamo tudi z našo revijo. Seveda so prioriteta uredništva naše, slovenske gore, pa vendarle ne moremo mesec za mesecem pisati le o Škrlatici, Jalovcu in Triglavu. Vloga revije je vsekakor tudi vzgojna in izobraževalna, z vsebinami želimo namreč bogatiti vaše poznavanje gorstev in širiti obzorja. Podobno je s tematiko alpinizma, za katerega so skorajda vso zgodovino izhajanja revije padali očitki, da ga je preveč (tudi zdaj je tako). Kako to, boste rekli, če pa večina planincev/bralcev ne pleza po gorah? Čisto preprosto, alpinizem je ena najzlahtnejših dejavnosti, povezanih z gorami. Čeprav je izrazito individualna, vseeno prinaša planinski organizaciji in državi veliko posrednih koristi in prednosti, kar je v svojem odgovoru (*Planinski vestnik*, št. 2, 2014, str. 25) na zadnji okrogli mizi priznal tudi bivši in ponovno izvoljeni predsednik planinske organizacije, o čemer pišemo v posebni reportaži. Dejstvo je, da se *Planinski vestnik* spreminja v času in prostoru, še vedno pa je tudi zgodovinski medij planinske organizacije. Poglejte samo, koliko člankov in vesti objavljamo o tem: obeležujemo pomembne obletnice, objavljamo pogovore z mnogimi planinskimi delavci, reportaže s skupščin, proslav, dnevov planincev . . . , pišemo o dejavnostih komisij in odborov, da ne naštevam naprej. Dovolj je tudi društvenih glasil (o tem posebna tema meseca v št. 5, 2012), ki beležijo zgodovino planinskih društev. Konec koncev pa je treba upoštevati tudi dejstvo, da so se spremenile razmere in miselnost. Današnji Planinski vestnik bo zgodovinski vir čez 20, 50 ali 100 let, tako kot je tisti iz leta 1930 zgodovinski vir za današnjo rabo. Občasno celo od tistih, ki naj bi nas najbolj podpirali, slišimo, da se ne držimo dosledno usmeritev revije, ki so bile zapisane ob njeni ustanovitvi. Torej usmeritev, ki so jih zapisali na papir odborniki Slovenskega planinskega društva daljnjega leta 1895. Na srečo se tudi planinska organizacija ne drži usmeritev, zapisanih ob ustanovitvi SPD pred 120 leti. Kajti to so bili popolnoma drugi časi tako za SPD kot za njen tiskani medij, ki pa so že zdavnaj minili. Zato smo šli s časom naprej, na vseh področjih. Kako pa je bilo v časih, ko so se pisale tiste usmeritve, si lahko preberete v temi meseca o nacionalnem boju v naših gorah.

Ta številka je 150., ki jo je pripravilo naše uredništvo. Ponosni smo na opravljeno delo. Ni bilo lahko dvigniti barke, ki se je potapljala, in v času, ko večini tiskanih medijev pada naklada, postopoma dvigniti število prodanih izvodov.

Mi smo torej stik z gorami uspeli obdržati.

4 Nacionalni boj

*Zakaj smo
nekoč rušili
njihove table,
oni pa naše*

Dušan Škodič

20 Norveška

*Turno smučanje
na Lofotih*

Aljaž Anderle

Foto: Anja Peterneij

Z nami na pot

Beneška Slovenija 28

Hribovito obrobje Tolmeča/Tolmezza 41

Foto: Oton Naglost

Opisi tur

Mija/Monte Mia	33
Matajur/Monte Mataiur	33
Sveti Martin/Monte San Martino	35
Ivanac/Monte Joanaz	35
Amariana/Monte Amariana	37
San Simeone/Monte San Simeone	37
Festa/Monte Festa	39
Verzegnis/Monte Verzegnis o Pizziat	39

Arhiv Francija Savenca

Foto: Olga Kolenc

UVODNIK

Gore v spomilih

Vladimir Habjan

NACIONALNI BOJ

Zakaj smo nekoč rušili njihove table, oni pa naše

Dušan Škodič

NACIONALNI BOJ

Spor med Slovenci in Nemci v planinstvu

Peter Mikša

NACIONALNI BOJ

Karel Dežman

Dušan Škodič

NACIONALNI BOJ

Ljubljanske srajce na Šmarni gori

Dušan Škodič

INTERVJU

Pogovor z Bernadette McDonald

Mire Steinbuch

PLANINSKA ORGANIZACIJA

Skupščina Planinske zveze Slovenije 2014

Zdenka Mihelič

NORVEŠKA

Turno smučanje na Lofotih

Aljaž Anderle

BREZPOTJA

1 Tolsta Košuta-Košutnikov turn

Milan Vošank

RAZMIŠLJANJE

4 Šerpe - gospodarji Himalaje

Tone Škarja

Z NAMI NA POT

8 Beneška Slovenija

Matija Turk

Z NAMI NA POT

11 Hribovito obrobje Tolmeča/Tolmezza

Janja Lipužič

VOJSKARSKA PLANOTA

13 Pisana travniška preproga naj ostane

Olga Kolenc

PLEZANJE PO ŠPANSKO

14 Rodellarsko poletje

Anže Zorman

RAZMIŠLJANJE

Gorsko kolesarjenje v naravnem okolju

Aleš Zdešar

NEUNIČLJIVI PRIPRAVNIK

20 Erwin Puch

Boris Strmšek

PRIPOVED POKONČNEGA ČLOVEKA

Spomini na pogovor z Vlastom Kopačem

Ajda Sazonov in Tone Sazonov-Tonač

ZDRAVJE

Škodljivi učinki sončnih žarkov

Petra Zupet

VARSTVO NARAVE

28 Vinogradniški petelin

Dušan Klenovšek

ZELIŠČA NAŠIH GORA

Šentjanževka (*Hypericum perforatum*)

Lovro Vehovar

NOVICE IZ VERTIKALE

NOVICE IZ TUJINE

ŠPORTNOPLEZALNE NOVICE

LITERATURA

PISMA BRALCEV

PLANINSKA ORGANIZACIJA

TNP

V SPOMIN

56

60

62

63

64

66

67

68

69

70

72

72

22

27

28

41

46

50

53

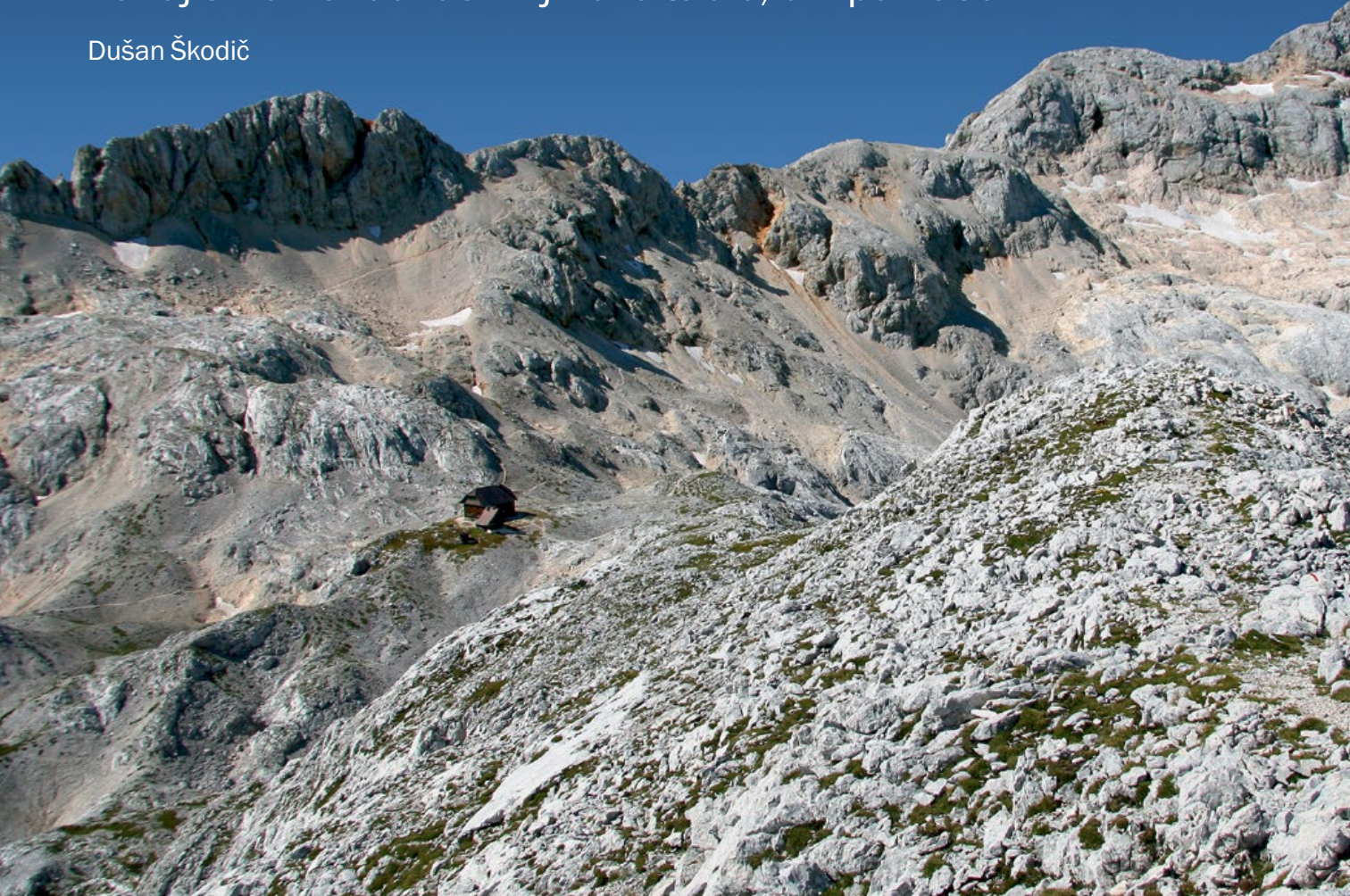
54

Vsebine vseh Planinskih vestnikov od leta 1895 dalje na www.pvkazalo.si.

Naše gore, naš zadnji branik

Zakaj smo nekoč rušili njihove table, oni pa naše

Dušan Škodič

Na sedlu nad Korošico so se srečali štirje fantje. Vsi so bili še mladi dijaki, dva iz Kranja in dva iz Luč. Na sedlu je stala železna kažipotna tabla z napisom Koroschütza huette, ki je vabila v tedanjo nemško¹ kočo na Korošici. Fantje se niso dosti menili, in čeprav so se tedaj srečali prvič, so se družno zagnali v kovinski steber in ga s skupnimi močmi izruvali iz tal ter odtrgali napisno tablo. Steber so zvalili po bregu, tablo pa zakopali pod grušč. Nato so stopili še do male neoskrbovane koče in v notranjost nametali nekaj kamenja in opravili nekaj manjših "popravit" na inventarju. Nato so se razšli in se na dogodek spomnili šele četrstoletja pozneje, ko so bili že odborniki Slovenskega planinskega društva (SPD).

Za oba fanta iz Luč je imela zgodba še nadaljevanje. V tem kraju so imeli krojača in gostilničarja Franca Dežmana - Suhca, ki je bil obenem občinski redar. Ob nedeljah po maši je imel nalogo, da je z balkona župnišča razglašal razne odloke in dopise oblasti, po tem pa se je odpravil še na Korošico. Suhc je tamkajšnjo nemško kočo zalagal s hrano, ki so mu jo poslali iz celjske sekcije nemškega planinskega društva. Bil je vodnik celjske sekcije, mimogrede pa je skrbel tudi za planinsko pot in oznake na njej. Tako je bilo tudi dan po opisanem "podvigu" dijakov, ko je Suhc prigrmel s Korošice in za nezaslišano vandalstvo obtožil oba vpletena luška dijaka. Verjetno ju je kdo videl, ko sta

¹ Zgraditi jo je dal dr. Johannes Frischauf leta 1876. Koča je leta 1881 pogorela, naslednje leto so postavili novo. Upravljalo jo je Nemško-avstrijsko planinsko društvo. Po prvi svetovni vojni jo je prevzela Savinjska podružnica SPD.

Triglav z Vrbanovih špic; levo spodaj Staničeva koča Foto: Tomaž Marolt

se prejšnji dan vračala iz hribov, in ju naznanil. Orožniki so ju temeljito izprašali, vendar jima niso mogli ničesar dokazati. Zato pa sta dijaka sklenila, da se bosta Nemcem naklonjenemu Suhcu kar najhitreje maščevala. Zvečer sta naredila nekaj malega kravala pred njegovo hišo, da ju je prišel naganjat domov in si ju ob tem zapomnil. Nato

Razvaline prvega doma, ki ga je po petih letih podrl plaz z Dolkove špice. Leta 1910 je zrasel novi Aljažev dom na sedanjem mestu. Fototeka Slovenskega planinskega muzeja

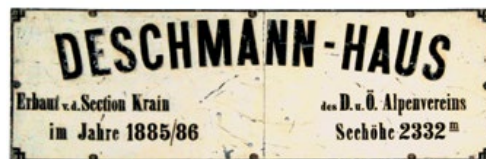
sta lepo odšla domov in se spravila spat, a le na videz, da domači ne bi česa posumili. Tiho sta se izmuznila iz hiš in oborožena s sekiro v lunini družbi zdirjala na Korošico. V prostoru, ki ga je Suhc komaj dobro očistil nanesenega kamenja, sta s sekiro naredila na lesenih stenah nekaj "okrasnih elementov" ter se nato hitro vrnila domov.

Ko je naslednjega dne po maši Suhc¹ začel z župnijskega balkona s svojimi odločbami, sta ga dijaka ponovno nekaj dražila, seveda le z namenom, da ju je mimogrede nadrl in si zapomnil, da sta bila dopolne tam. Po svojem opraviilu je kakor po navadi odrinil na Korošico v kočo, ki jo je seveda ponovno našel razdejava. Ob vrnitvi je po vasi jezno razglašal, da so mu neki lumpi spet delali škodo, vendar da res niso mogli biti domači fantje, ki da jih je zadnjič po krivici obtožil ...

Merjenje moči že poznamo, ampak ...

Tako je več desetletij pozneje v Vestniku avtor opisal svoje mladostno početje z opravičilom, da je krivica, ki se je dogajala našim ljudem, pač rodila odpor. Čeprav je od tistih časov minilo že krepko stoletje, je v našem zgodovinskem spominu še vedno trdno zasidrana misel na nacionalni boj, ki so ga zavedni posamezniki tedanjega časa vodili proti velikonemški nacionalistični ideji. Ta je med drugim svoje prste stegovala tudi po naših gorah in njihovih

¹ Suhc je v novi državi ponovno nastopil službo oskrbnika koč na Korošici. Tokrat v službi Savinjske podružnice SPD, ki je staro nemško kočo prevzela in prenovila v Kocbekov dom. Zelo se je izkazal in postal priljubljen oskrbnik tudi med slovenskimi planinci.

Stare napisne table nam jasno povedo, kdo je naredil neko pot ali v čigavi lasti je bila planinska kočica.

Fototeka Slovenskega planinskega muzeja

stenah. Sekcije nemškega Alpenvereina, ustanovljene na naših tleh, so se v propagandi predstavljale za graditelje nemškega mostu do Jadrana.

Merjenje moči z njimi je bilo izredno težavno, ker so iz nemškega prostora dobivale izdatno finančno pomoč, podporo pa so imele tudi znotraj slovenskega, nemalokrat od "čistokrvnih" Slovencev. To je sicer že bolj ali manj znano vsakemu povprečno načitanemu državljanu, ki je vsaj občasno segel po katerem od naših zgodovinsko obarvanih člankov. A tokrat bi rad nekaj

Prvotna Triglavsko kočica na Kredarici je bila za planince odprta 10. avgusta 1896. Fototeka Slovenskega planinskega muzeja

spregovoril o vzrokih, ki so pripeljali do raznih konfliktnih situacij, seveda obojestranskih, s katerimi se je nekoč soočala celotna srenja.

Kje tičijo vzroki za začetek spora

Po revolucionarnem letu 1848, ko je bil odpravljen fevdalizem, se je v ljudeh začela prebujati želja po svobodi in v avstrijskem cesarstvu so se na tihem začele pojavljati prve državotvorne ideje. Želja po svobodi je med našimi izobraženci vsebovala sporočilo, da mora slovenski jezik postati ne le jezik kmetov in preprostega ljudstva, temveč tudi jezik izobraženih ljudi in gospodarskega napredka. Tisti, ki so širili slovenstvo, so imeli tudi nasprotnike iz lastnih vrst. To so bili oprode vladnega sistema, ki so veljali za nemškutarje in so bili med ljudmi bistveno slabše zapisani kakor pravi Nemci. Narodno prebujanje monarhiji seveda ni ugajalo. Problem pa ni bil majhen, saj v tej večnacionalni tvorbi ni šlo le za "kranjske Janeze". Cesar na Dunaju je vedno bolj spoznaval, da postaja vladar ječe narodov, ki se skušajo rešiti spon. Sledil je logičen odgovor, ki je podprl intenzivnejšo germanizacijo v vseh večinsko nemških deželah. Ustanovljena so bila društva Schulvereina na Dunaju in za nas posebej nevarni Südmark v Gradcu. Schulverein je bila nemška šolska organizacija, ki naj bi zagotavljala šolanje nemškim otrokom v njihovem jeziku, kjer tega javne šole niso omogočale. V resnici pa je s svojimi osnovnimi šolami in vrtci ponemčevala zlasti češke in slovenske otroke. V svoje ustanove jih je vabila z raznimi ugodnostmi, prav tako je novačila in nagrajevala učitelje,

ki so v šolah striktno zagovarjali rabo nemškega jezika. Na naših tleh sta bili na udaru predvsem Štajerska in Gorenjska.

Čehi ukrepajo, Slovenci še čakajo

Čehi so se zelo hitro prebudili in ustanovili svojo lastno šolsko organizacijo. Na zaspanem Kranjskem, kjer so Nemci tvorili le dobrih šest odstotkov prebivalstva, pa jim je uspelo zgraditi celo mrežo šol in vrtcev. Denarja je bilo dovolj, še več pa Kranjcev, ki so se temu denarju radi udinjali. Šele ko je tudi Ljubljana dobila nemški vrtec in nemško šolo, je bila ustanovljena tudi naša Šolska družba sv. Cirila in Metoda.

Cesar na Dunaju je vedno bolj spoznaval, da postaja vladar ječe narodov, ki se skušajo rešiti spon. Sledil je logičen odgovor, ki je podprl intenzivnejšo germanizacijo v vseh večinsko nemških deželah.

Huje je bilo z graškim Südmarkom, proti kateremu ni bilo orožja oziroma za to potrebnih financ. Gradec je tedaj veljal za najbolj nacionalistično mesto v Avstriji in društvo Südmark je bilo namenjeno dobesedno odtujevanju slovenske zemlje. Kupovalo je našo zemljo in nanjo naseljevalo nemške koloniste. Tako odkrita germanizacija je seveda razburjala ljudi, po drugi strani pa

se je zdelo, da je ne more prav nič ustaviti. V takem naletu je prišla nacionalistična ideja tudi na nemško in avstrijsko planinsko društvo, ki sta se v tem boju združili v skupni Deutscher und Österreichischer Alpenverein (DÖAV) s sedežem v Münchnu. Nemške planinske sekcije so se strnile in nastopale s programom nacionalnega osvajanja planin. V Savinjskih Alpah so si prilastile vse dotedanje Frischaufove kočice in poti, postavljale so nemške smerne table in ponemčile krajevna imena. Podobno se je godilo v Julijcih in povsod drugod vse do morja.

Naše gore – naš zadnji branik

Povprečnega Kranjca sicer v tistih časih ni preveč zanimalo "nekoristno tekanje po gorah", predvsem Ljubljancani so do prihoda železne ceste težko obiskali kaj več kakor bližnjo Šmarno goro ali Katarino. Turistom, ki so se utrujeni vračali z dolgih pohodov, so se someščani radi posmehovali, za novinarje pa so bili turisti, ki so zahajali v visokogorje, tako redke ptice, da v *Slovenskem narodu* s konca 19. stoletja med dnevnimi vestmi najdemo tudi takšne: "Na Grintovcu so bili 12. t. m. gospod Simon Robič, znani naravoslovec, neki botanik iz Dresdna, neki hribolazec z Dunaja in M. Kos, učitelj v Velesovem. Razgled je bil prekrasen. Gospod Kadilnik pa je šel včeraj na Triglav." Zaradi skoraj ničnega slovenskega odpora je bil uspeh DÖAV zelo velik. Že avgusta 1871 je v časopisih pisalo o novi nemški poti na Triglav in blagoslovu nove nemške kočice pod njim (na mestu današnje Planike). Sledilo je pospešeno ustanavljanje sekcij DÖAV. Ena prvih sploh je bila marca 1874 ustanovljena v Ljubljani, dve leti pozneje v Mariboru, nato v Celju, Kranju, Rogaški Slatini, na Bledu, v Postojni, Gorici, Laškem in – most do Jadrana – v Opatiji in na Lošinju. Sekcije so hitele z delom in v nekaj letih so po naših gorah stale nemške kočice, do katerih so ob nemških oznakah vodile poti, ki so jih naredili Nemci. Niso bili aktivni le v visokih gorah, posebno pridna je bila ljubljanska sekcija tudi v svoji okolici

Aljaž je leta 1896 postavil v Vratih prvo, neoskrbovano planinsko kočo. Na posnetku pred njo nadpipar Josip Hauptman in levo pipar Ivan Korenčan.

Fototeka Slovenskega planinskega muzeja

in označila je mnoge sprehajalne poti po Golovcu, Šišenskem hribu ter v Polhograjskih dolomitih, za katere je izdala tudi vodniček.

Karel Dežman oziroma Karl Deschmann

Kranjsko sekcijo DÖAV je po nekaj letih zaspanosti zelo oživil in do svoje smrti vodil v tedanji javnosti izredno očrtni nemškutar in slovenski odpadnik v dunajskem deželnem zboru, Karel Dežman. Dal je nadelati pot skozi Kot proti Triglavu in postavil je novo postojanko na mestu, kjer stoji današnja Staničeva kočica. Njemu na čast so jo poimenovali Deschmann-Hütte.

Na odprtje nove kočice je slučajno prišel tudi Henrik Tuma, ki je pretresen nad dogajanjem pobegnil v dolino. Takole je zapisal: "Poleg nemških in nemških turistov pa je bilo vse polno naših domačih kmetov in nosačev iz Mojstrane. Mize so se šibile od jedače in pijače. Zagnusilo se mi je suženjstvo naših ljudi. Ko je koncem svojega slavnostnega govora Dežman stegnil roko proti Triglavu: 'Und du, Altvater Triglav, strecke deine Hand schützend über unser Deutschtum',² sem odhitel lačen in žejen po poti navzdol skozi Kot." To Dežmanovo nemško grmenje je hudo odmevalo v slovenskih časopisih in osovraženi politik je dal pravzaprav povod za resnejše razmišljanje o lastni planinski organizaciji. Časnik Slovenec je ogorčeno poročal: "Ni zadosti, da nam nemščino po svojem 'Schulvereinu' silijo v šole, oznanjujejo jo tudi po najvišjih stenah naših gora!" Slabo izkušnjo je imel tudi župnik Jakob Aljaž, ki mu je oskrbnik v nemški koči dejal, da ima srečo, ker ni nemških turistov, sicer da zanj ne bi bilo prostora. Ko je v Mojstrani govoril s starim Šmercem, sicer gorskim vodnikom, mu je ta nešolani mož odprl oči: "Triglav je slovenska gora. Je pa res, da jo hočejo Nemci za svojo. In jo bodo tudi imeli, če jih bomo kar gledali, kako postavljajo table ob poti in kočice pod vrhom Triglava ..."

² In ti, očak Triglav, varuj s svojo roko našo nemško zemljo!

Pride trenutek, ko stopijo naprej pravi možje

Šmerc je imel prav in končno se je tudi pri zaspanih Slovencih nekaj zgnilo – po zaslugi pogumnih posameznikov. Ko je namreč leta 1892 ljubljanski mestni občinski svet s slovenskim županom na čelu sklenil, da bodo dvojezična imena ulic nadomestili s samo slovenskimi, je z vetom vmes posegla deželna vlada.³ Germanizacija se je vedno bolj zažirala v življenje Slovencev in niti najbolj slepi je niso mogli spregledati. Večina jih je bila, milo rečeno, pošteno razdraženih. Med takimi so bili tudi trije ljubljanski piparji, člani skupine planinskih tovarišev, poimenovanih po obveznih pipah. Na planinskem izletu na Stolu so ugotavljali, da je pravzaprav enako v naših gorah, saj so vse kočice in poti nemške. Slovenski narodni ponos je bil hudo prizadet. Označevanje in imenovanje gora s ponemčenimi imeni je pomenilo nič manj kakor simbolno prilastitev našega ozemlja. Nekaj je bilo treba storiti, in to takoj! Naslednje leto je po osebni in zagnani agitaciji piparjev "od človeka do človeka" nastalo Slovensko planinsko društvo (SPD) in DÖAV je končno dobilo pravega nasprotnika. SPD je z Aljažem hitro posegel proti samemu Triglavu: zrasle so slovenske kočice v Vratih, na Velem polju in na Kredarici, pa seveda glavni simbol, Aljažev stolp na našem najvišjem vrhu.

Že Tuma je ugotavljal, da med glavnimi odborniki v SPD skoraj ni "pravega

turista" in da društvo funkcionira predvsem iz narodnostnih razlogov. To je bilo popolnoma res, kajti prvo in najpomembnejše je bilo obrambno delo SPD. Treba je bilo zajeziti naval nemškega nacionalizma, ki je pljusnil čez naše gore. To delo je bilo zelo drago in zanj so šla praktično vsa sredstva, ki jih je imel SPD na razpolago. A ni bila vsa grožnja le v fizični obliki, vmešali so se tudi nemški alpinisti, ki so v naših stenah preplezali smeri, ki jih nekaj časa nihče od Slovencev ni zmozel niti ponoviti. "Najga le imenujejo najvišja slovenska gora, a tokrat je nemška sila premagala njen strašni bok in se priborila skozi megle, ki se gnane od viharja spuščajo prek sivega ledu z roba stene v globino!" Tako goreče nacionalistično je leta 1906 o svojem prvenstvenem vzponu pisal Hans Reinl, ko je skupaj s še dvema Avstrijcema, Königom in Domeniggom, preplezal Dolgo nemško smer v Severni triglavski steni. Nacionalni boj med SPD in DÖAV je nato potekal z vsemi sredstvi in tudi na umazan način še celi dve desetletji, do prve svetovne vojne, po kateri je monarhija razpadla. Sekcije DÖAV so v novi državi ugasnile, gore pa so ostale slovenske. ◉

Viri:

Dr. Jože Rus, Nacionalna stran v začetkih SPD, *Planinski vestnik*, 1938, št. 45, str. 8, 9, 10.

Branko Zemljčič, Korošica, *Planinski vestnik*, 1951, št. 58, str. 10.

³ Ljubljanske ulice so zgolj slovenska imena dobile šele leta 1908.

Čigavi bodo Triglav in druge slovenske gore

Spor med Slovenci in Nemci v planinstvu

Peter Mikša

Druga polovica 19. in začetek 20. stoletja sta bila čas iskanja narodne identitete Slovencev, ki so na svojem ozemlju čutili vedno močnejše pritiske Nemcev. Tedaj so začeli Nemci v stari Avstriji posvečati večjo pozornost slovenskim pomorskim krajem in pokrajinam, ki so predstavljale most proti Jadranu. V vseh panogah so sčasoma začeli z načrtno germanizacijo. Tako so nemško-slovenska nasprotja v tem času zaznamovala vsa področja življenja: kulturno, gospodarsko, poslovno, družbeno, športno in šolsko. Nacionalni boji so se preko planinstva prenesli tudi na najvišje slovenske vrhove, s čimer pa se Slovenci niso strinjali in začela se je tekma oziroma pravi boj za slovenske gore.

Za Slovence, ki so tedaj večinoma živeli v Habsburškem cesarstvu, je z več vidikov pomembno leto 1861, ko je cesar Franc Jožef s februarskim patentom¹ uveljavil pravico do združevanja v društva. Leto 1867 je prineslo novo državno ustavo, ki je med drugim uvajala dvojno monarhijo Avstro-Ogrsko, ter reformni zakon o društvih in shodih. S temi dejanji so različne družbene skupine dobile možnost uveljavljanja svojih interesov na vseh področjih narodne dejavnosti – v politiki, gospodarstvu, znanosti in kulturi. Na Slovenskem se začne t.i. čitalniška doba s čitalnicami, na katerih so se družili narodno zavedni Slovenci, ki so skušali dvigniti pomen kulture slovenskega naroda in jezika. Kot del kulture lahko štejemo tudi

telesnovzgojno aktivnost in planinstvo kot njen pomemben del.

Slovensko planinsko društvo Nemcem dvigne pritisk

Posamezni ljubitelji gora so sprva le težko sanjali o lastnem planinskem društvu, še manj, da bi bilo izrazito slovensko. A posamezniki so počasi utirali spremembo miselnosti ter dajali pobude za utrjevanje poti v Julijske in Kamniško-Savinjske Alpe. Prvi poskus ustanovitve

slovenskega planinskega društva pripisujemo Ivanu Žanu in njegovim Triglavskim prijateljem leta 1872, ker pa do izvedbe ni prišlo, so bila v slovenskih deželah prva planinska društva deklarativno nemška. Prvo je bilo Deutscher in Österreichischer Alpenverein (DÖAV), ki je v slovenskih deželah ustanovilo prvih pet sekcij, in sicer kranjsko, mariborsko, celjsko, beljaško in primorsko, ustanovljeno v Trstu. Kranjska sekcija s sedežem v Ljubljani, ustanovljena 7. marca 1874, je imela v svojih vrstah izrazito veliko število slovenskih članov, med njimi mnoge znane planince: Franca Kadilnika, Karla Dežmana, Marka Lipolda in številne druge. Kranjska podružnica je nato precej hitro zamrla, a so jo planinci na ustanovnem občnem zboru leta 1881

Nasprotni tabor: vodilni člani kranjske sekcije DÖAV na spominski razglednici. Od leve dr. Fritz Suppan, Karl Deschmann in botanik Wilhelm Voss.

Fototeka Slovenskega planinskega muzeja

¹ Avstrijska vlada je 26. 2. 1861 razglasila t. i. februarski patent. Ta je bil sestavljen iz cesarskega manifesta, temeljnega zakona o državnem zastopstvu ter deželnih redov in deželnozbornih volilnih redov za vse dežele poznejše avstrijske polovice monarhije. Čeprav je deželna avtonomija tudi v tem sistemu igrala precejšnjo vlogo, so vendar sprejeli februarski patent kot vrnitev k centralistični ureditvi. Februarski patent je za slovensko narodno prebujenje pomemben, ker je dovoljeval ustanavljanje nepolitičnih društev in s tem rodil številna kulturna, prosvetna, športna in podobna društva, ki so bila prave žibelke narodnega osveščanja, hkrati pa gibal družbenega življenja v posameznih krajih.

ponovno oživilo. Novi predsednik je postal Karl Dežman (oziroma Deschmann), ki je bil do leta 1861 velik rodoljub, nato pa je prestopil v nemško stranko in postal njen voditelj.² Ob bogati denarni podpori predvsem Kranjske industrijske družbe (KID) in Kranjske hranilnice je kranjska sekcija izdelala vrsto poti po slovenskih gorah ter na Gubah postavila planinsko zavetišče, Triglavhütte, ki so ga slovesno odprli 1887. Koča je bila še istega leta preimenovana v *Deschmann Hütte*. Dve leti za kranjsko sekcijo, leta 1876, je bila ustanovljena mariborska in leta 1884 celjska sekcija. V Trstu so sekcijo ustanovili že leta 1873. Poleg DÖAV pa so na slovenskem delovali še drugi nemško usmerjeni klubi, kakršni je Avstrijski turistovski klub (Österreichischer Touristen Club – ÖTC), ustanovljen leta 1869 na Dunaju. Tudi ta je ustanavljal podružnice v slovenskih deželah, a v nasprotju z DÖAV predvsem v manjših krajih. Nemci so se v naših gorah počutili kot doma in zato ni nenavadno, na kakšen odziv je naletelo leta 1893 v Ljubljani ustanovljeno Slovensko planinsko društvo (SPD). Članstvo DÖAV se je pritoževalo, da želijo Slovenci izriniti Nemce "s starih nemških planinskih

² Več o Karlu Dežmanu v posebnem članku na naslednjih straneh.

Kočo Maria Theresia Schutzhaus je zgradil DÖAV. Po prvi svetovni vojni je pripadla kraljevini Jugoslaviji in postala Aleksandrov dom, kasneje Dom Planika pod Triglavom. Arhiv Petra Mucka

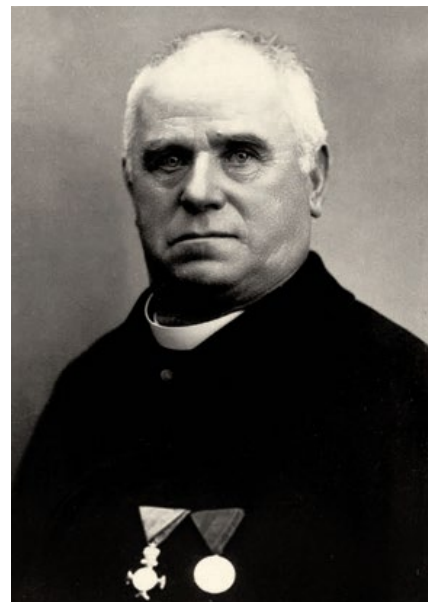
tal", leta 1893 pa je novoustanovljena Akademska planinska sekcija iz Gradca v javnost poslala izjavo, da želi "zanesti nemški jezik, nemško kulturo in nemške šege v Savinjske Alpe, ki jim grozi slovanska povodenj".

Besedne vojne in druga nasprotovanja

SPD je deloval kot branik slovenskega jezika, ozemlja in predvsem gora, stremel je k uporabi slovenščine pri označbah poti in k uporabi slovenskih imen gora.

Nemcem so bile glavna spotika slovenske kočice in poti. Namen nemških obrekovalnih člankov je bil hujskanje širših nemških krogov proti SPD in smešenje njegovega delovanja. Društvu so želeli spodkopati ugled, ki si ga je pridobilo v kratkem času. Slovenski nasprotniki so povsod poudarjali, da Slovenci še niso kulturen narod, da druge posnemajo in da so vrh tega še zlobni, saj hočejo zatreti sledi nemške kulture. V časopisnih člankih so se spraševali, kako je mogoče, da si Slovenci upajo zaznamovati, popravljati in napravljati poti, postavljati slovenske napise in graditi planinske kočice, ne da bi poprej vprašali DÖAV oziroma njegovi sekciji na Kranjskem in Štajerskem za milostno dovoljenje.

Po mnenju nasprotnikov je SPD postavljaj konkurtenčne kočice povsod, kjer je potrebam turistov že zadostil DÖAV. Proti takšnemu mišljenju je SPD leta 1896 ostro nastopil v svojem občilu, Planinskem vestniku. Obiskovalca naj ne bi zanimalo, čigava je kočica, bolj naj bi bilo pomembno, da mu ugaja in da je postavljena na primernem kraju. Slovenske kočice so vsemu navkljub sprejemale tudi

Jakob Aljaž, pojem borca za slovenski obraz naših gora
Fototeka Slovenskega planinskega muzeja

nemške popotnike, kar pa ni držalo za kranjsko sekcijo, ki slovenskih članov v svoje kočice običajno ni sprejemala. Kljub prizadevanjem so se nemške kočice vse bolj praznile: leta 1907 je Dežmanovo kočico obiskalo le še 49 planincev. Za vse manjši obisk so krivili Slovence, češ da mažejo njihove markacije, podirajo kašipote in kole z napisnimi tablami. Od nemškega tožarjenja in rovarjenja je bilo zlasti ogroženo triglavsko območje, kamor je SPD usmeril svoje sile. V Planinskem vestniku so ta čas zapisane odmevne besede: "Triglav je naš biser, čuvajmo ga torej kot drag zaklad slovenskega ponosa."

Triglav je naš

V času časopisnih bojev med SPD in DÖAV oz. njegovimi sekcijami se je vzporedno pisala še ena zgodba boja za naše gore, sicer tesno povezana z delovanjem SPD in morda najpomembnejša. Leta 1889 je službovanje na Dovjem prevzel župnik Jakob Aljaž. Svojega prihoda se je spominjal takole: "Na Dovjem se mi je pokazalo novo polje: turiztika in slovensko planinstvo. Žal skoraj vse je bilo nemško, ko pridem na Dovje; Alpenverein postavlja nemške napise, nastavlja in dobro plačuje nemške vodnike (rojene Slovence). Ko ljudi izpodbujam, da ustanovimo požarno brambo, hočejo nemški jezik imeti za poveljstvo; komaj zmagam s slovenščino! Leta 1890 se zida velika cementna tovarna s tujim kapitalom, uradniki so Nemci, le delavec je še Slovenec ... "

Stolp, postavljen leta 1895 vrh Triglava, je sprožil tožbo Nemcev proti Jakobu Aljažu. Fototeka Slovenskega planinskega muzeja

Kot ljubitelj gora je leta 1895 prisostvoval kot ustanovni član formiranju podružnice SPD v Radovljici, nato je bil izvoljen še za namestnika načelnika podružnice. Njegove simpatije do Triglava so po tem imenovanju prišle do polnega izraza, čeprav delovanje SPD sprva ni bilo usmerjeno h končni odsvojitvi Triglava iz nemških rok. Večina zemljišč v okolici triglavskega vrha je bila v lasti Verskega sklada, ki je bil bolj kakor Slovcem naklonjen nemškimi obiskovalcem gora.

Aljažu je uspelo leta 1895 za en goldinar³ kupiti zemljišče na vrhu Triglava od dovške občine. Nato je zadolžil kleparskega mojstra Antona Belca iz Šentvida nad Ljubljano za izgradnjo stolpa, ki je bil izdelan iz debele pocinkane pločevine in železnih stebrov, zalitih z betonom. Postavili so ga v le dveh dneh, saj so prespali v Dežmanovi koči.

Postavljavci so imeli srečo, da je bil Triglav takrat ovit v meglo in ni bilo nemških gornikov, ki so imeli v koči prednost pri pridobivanju ležišč. Ta preferenca pri podeljevanju ležišč je Aljaža napeljala k ideji za postavitve koč na Kredarici. Oskrbnik Vilman ga je spravil v zelo slabo voljo, ko mu je rekel, da ima srečo, ker ni Nemcev, saj da sicer zanj v koči ne bi bilo prostora. Aljaž je bil silno jezen. Nemška kočica je namreč stala v njegovi župniji in da zanj ne bi bilo prostora ... to je bilo preveč. "V tistem trenutku sem sklenil, da naredim Triglavsko kočico, in sicer kočico samo zase in za nekaj svojih prijateljev. Če se bo pa SPD na moj poziv zdramil, bomo delali veliko kočico. Kje, bom pa prihodnji teden pogledal. Če drugod ne najdem prostora in mi nihče ne pomaga, bom postavil svojo kočico vštric Dežmanove, deset korakov od nje ... tako užaljen je bil moj narodni ponos."

Tožba zaradi stolpa

Nakup zemljišča in izgradnja stolpa sta Aljažu prinesla pravdarski spopad

z nemškimi organizacijami, ki so se ga lotile s trditvijo, da je ob izgradnji uničil podzemno triangulacijsko točko prvega reda. Z obtožbami so želeli doseči podrtje stolpa.

Aljaž se je obtožbam uprl, češ da so štirideset let poprej civilni inženirji postavili na vrhu le leseno piramido za meritve, ki pa je bila zaradi vremena kmalu uničena. Preiskava, ki jo je vodil češko-nemški deželni geometer, se je vlekla pol leta, ne da bi Aljaž vedel zanjo. Pri tem so bili zaslišani kmetje, gorniki, lovci in vodniki. Aljaž v spomilih pripoveduje: "Preiskava je tekla že pol leta, preden sem kaj izvedel. Jaz pa sem imel dobre priče, da so pred štiridesetimi leti 'merjavci' postavili le leseno piramido, ne pa triangulacijsko točko položili. Priče so bile Janez Klinar, p.d. Požganc, in srenjski sluga Gregor Legat. Nemci so se že košatili, kajti deželni geometer je zažugal: Triglavski stolp bomo odstranili in župnik Aljaž bo plačal 1000 goldinarjev kazni." Vendar sta obe priči potrdili njegovo zgodbo o leseni piramidi, pravdo pa je pomagal ovreči tudi vojaški stotnik Schwarz, ki je pričal, da podzemeljske triangulacijske točke na Triglavu nikoli ni bilo. Stotnik je nato Aljaža še prosil, da bi za mero vzel stolp in v sredini tlorisa zakopal škatlo s pergamentom kot resnično triangulacijsko točko. Vse to pa bi pomenilo, da je stolp pod cesarskim varstvom, čeprav v Aljaževi lasti. Aljaž je nato stolp in zemljišče podaril SPD.

Še istega leta je postavil Aljažovo kočico v Vratih in odkupil zemljišče na Kredarici. V Vratih so leta 1904 postavili Aljažev dom, ki ga je po štirih letih odnesel plaz. Leta 1910 je Aljaž izbral nov prostor v Vratih, poiskal izvir vode, kupil les, ki ga je bilo tam izjemno težko dobiti, in najel delavce. Na Kredarici je SPD leta 1896 postavil skromno kočico, ki je bila v letih 1909 in 1910 razširjena ter preimenovana v Triglavski dom. Tik pod vrhom Triglava je dal v skalo izstreliti še jamo, t.i. Staničevo zavetišče, da bi se vanj ob neurju lahko zatekli planinci.

S prvo svetovno vojno je prišlo do razpada monarhije in s tem tudi do razpada sekcij in prehoda vse posesti DÖAV v slovenske roke. Po tem je bilo konec tudi boja za slovenske gore. ●

³ Za en goldinar si takrat na ljubljanski tržnici lahko dobil petdeset jajc, deset litrov mleka, slaba dva kilograma govejega mesa ali dobro rejenega piščanca.

Najhujši narodni odpadnik svojega časa

Dušan Škodič

Karel Dežman (1821–1889)

V slovenski zgodovini je zelo malo tako kontroverznih osebnosti, kakršen je bil Karel Dežman. Po eni strani je bil to izjemen človek, ki nam je veliko dal na mnogih področjih, po drugi strani pa bi težko našli nekoga, ki bi ga Slovenci za življenja in še dolgo za tem tako hudo črnili in se ga sramovali.

Rodil se je 3. januarja 1821 v Idriji kot Dragotin Dežman. Pozneje se je preselil v Ljubljano, na Dunaju pa je doštudiral pravo. Finančnih skrbi ni imel, saj je stric, premožni ljubljanski trgovec brez naslednika, njegovi družini zapustil veliko premoženje. Zato si je lahko fant z veliko pridnostjo in nadarjenostjo v miru pridobil zelo raznovrstna znanja. Skoraj ni bilo reči, s katero se ni ukvarjal. Poleg pravnika je postal še pesnik, pisatelj in časnikar, med drugim je Bleiweisu pomagal urejati *Novice*, ter se mimogrede

Dežmanova koč, ki jo je postavila nemška sekcija leta 1887. Sedaj na tem mestu stoji Dom Valentina Staniča.
Fototeka Slovenskega planinskega muzeja

ukvarjal z glasbo. Na znanstvenem področju je ljubil botaniko, astronomijo, geologijo, bil je arheolog, konservator, meteorolog, biolog in etnograf pa še marsikaj drugega, tudi strokovnjak v kmetijstvu.

Po odhodu znanega kustosa Henrika Freyerja je nastopil njegovo mesto v kranjskem deželnem muzeju. To službo je opravljal vse do svoje smrti. Sodobniki so ga tedaj izredno spoštovali, ne samo zaradi znanja in pridnosti, ampak tudi zaradi goreče narodne zavednosti. Karel Dežman, kakor se je začel podpisovati, ko je že postal muzejski kustos, je bil namreč leta 1848 med 44 dunajskimi Slovenci, podpisniki adrese, s katero so pri cesarju protestirali proti germanizaciji in zahtevali zavarovanje slovenske narodnosti na Kranjskem, Primorskem

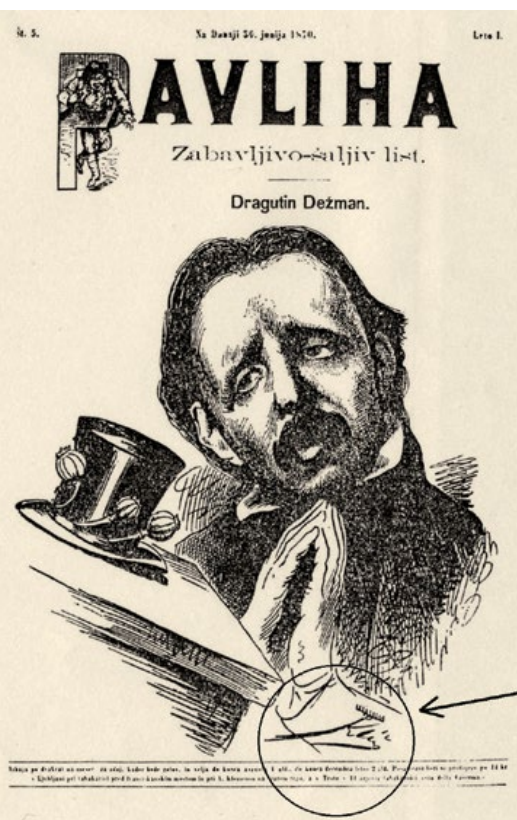
Karel Dežman oziroma Karl Deschmann
Vir: Wikimedija

in v drugih okrajih s slovenskim prebivalstvom ter uvedbo slovenščine v tamkajšnjih šolah.

Proklete grablje

Dežman se je z leti vedno intenzivneje vključeval tudi v politično delo. Leta 1855 je v Bleiweisovem koledarčku objavil satirično pesem z naslovom *Proklete grablje*. Z njo se je ponorčeval iz vseh tistih, ki so s šolanjem in pridobljenim znanjem nemščine postali prevzetni in nato zaradi oportunitizma ali celo sramovanja lastnega porekla zatajili materni jezik. Pesmica sicer temelji na stari koroški pripovedki, Dežman pa je v njej opisal kmečkega fanta iz Rovt, ki je v Ljubljani končal gimnazijo in po končani maturi na lepem ni več znal in razumel slovensko. Ko se je vrnil na domačo kmetijo, je po kratkem sprenevedanju pred domačimi nehote stopil na grablje, ki so ga močno lopnile po ustih. Tedaj je hipoma

Naslovnica šaljivega lista *Pavliha* iz leta 1870, ki ga je urejal Fran Levstik. Dežmana je upodobil karikaturist Karel Václav Klič. Cilinder je predstavljal tedaj znak nemštva, grablje pa je Klič skril v svoj podpis.

Vir: Digitalna knjižnica Slovenije

izpuhtelo vse znanje nemščine in glasno je zaklel: "Proklete grablje!" In prav te simbolične grablje so čez nekaj let postale Dežmanova dosmrtna travma.

Leta 1861 je bil Karel v rodni Idriji izvoljen za poslanca v kranjski deželni zbor, ki ga je poslal "kot predstavnika" v dunajski deželni zbor. Slovenci so vanj polagali velike upe po priznanju, a tu se je zalomilo. Dežman je namreč kmalu prišel navzkriž s preostalimi slovenskimi poslanci, ki so zagovarjali uvedbo slovenščine na višjih stopnjah. Premislil si je in trdil, da se nikakor ne bi smeli odreči nemščini in nemški omiki, ki je v zgodovini našim ljudem prinesla največji napredek tako v gospodarskem kakor duhovnem smislu. Zelo ga je namreč motilo vedno glasnejše zagovarjanje "panslovanstva" s Čehi in Hrvati, ker je verjel, da bi s to povezavo Slovence in slovenščino le utopili v nekem drugem, še slabšem jezikovnem kotlu. Trdil je, da je Čehom le do tega, da cesarjev prestol prestavijo v Prago, za manjšine pa jim

pozneje ne bo nič mar, kar je dokazoval predvsem na primeru sudetskih Nemcev na Češkem, in v tem primeru Slovincem napovedoval kar najhujši absolutizem. Dežman je odkrito spregovoril tudi proti vmešavanju Cerkve v politiko, kar je šlo zelo v nos domačim klerikalcem.

Dežman postane Deschmann

Spor se je ob neprizanesljivem pisanju slovenskih časnikov tako razplamtel, da se je Dežman odločil prestopiti v nemški družbeni, kulturni in politični prostor, kateremu je ostal zvest do konca. Ob tem je spremenil tudi svoje ime in se uradno podpisoval kot Karl Deschmann, s čimer je nedvoumno pokazal, da bo poslej nemški Kranjec. Do leta 1848 namreč ni bilo stroge delitve na Nemce in Slovence. Na Kranjskem so živeli Kranjci, ki so govorili večinsko domačo kranjsščino, in kranjska manjšina, ki je govorila nemško. Slovenci in njihova slovenščina sta bila sicer znana izraza, a šele po revolucionarnem letu in dvigu narodne zavesti se je začelo na Kranjskem resnejše deljenje na večinske Slovence in nemško manjšino.

Karl Deschmann je po letu 1861 postal voditelj ljubljanskih Nemcev. Bil je glasnik nemške kulture in s tem velik nasprotnik slovenskega naroda. V tistem trenutku je nekdanji zagovornik slovenstva v očeh Slovencev postal prototip najhujšega nemškutarja in narodnega odpadnika, kar jih je bilo. Skoraj noben časopisni članek ga ni omenil brez "prokletih grabelj", ki so poslej postale njegov zaščitni znak, s katerim se je pojavljal tudi na mnogih karikaturah, zbadljivo časopisje pa ga je imenovalo kar "oča Grabljan".

Zaradi politike ob vse priznanje

Ne glede na popoln politični zasuk in narodno odpadništvo je Dežmanu treba priznati marsikatero zaslugo. Tudi v svojem "nemškem obdobju" se je zelo trudil na vseh omenjenih strokovnih področjih. Že v prvih letih njegovega službovanja je na novo oživel deželni muzej. Vpeljal je arheološka izkopavanja in imel pri tem veliko uspeha. Na ljubljanskem barju je odkril ostanke koliščarskih naselbin, odkril je tudi najdišča iz rimskega obdobja. Leta 1871 je postal ljubljanski župan in zavzel se je za novo muzejsko stavbo, ki

so jo tudi zgradili. V njej še danes delujeta Narodni in Prirodoslovni muzej. Napisal je mnoge naravoslovne članke; kot botanik je odkril drugo rastišče Blagajevoga volčina na Jeterbenku, za katerega so desetletja domnevali, da raste le na Polhograjski gori. Precej novega je dognal tudi o bogatem rastlinju Ljubljanskega barja. Pred pozabo je rešil znano pripovedko o Zlatorogu, ki jo je zapisal in tudi objavil. Skratka, Karel Dežman je bil vsestranski človek, ki je v našem

Karel Dežman je bil vsestranski človek, ki je v našem prostoru pustil zelo vidno sled v planinstvu, naravoslovju in tudi v času narodnostnega boja Slovencev. Žal ni najbolje razumel usodnega trenutka in svojih ljudi, ki so tedaj krenili v drugo smer.

prostoru pustil zelo vidno sled v planinstvu, naravoslovju in tudi v času narodnostnega boja Slovencev. Žal ni najbolje razumel usodnega trenutka in svojih ljudi, ki so tedaj krenili v drugo smer ... a ostal je prepričan v svoj prav. Danes bi bil brez dvoma človek, ki bi stal ob boku najzaslužnejših Slovencev, če ... ne bi bilo na koncu tega "če", najbolj zlorabljenega veznika v človeškem jeziku. Ob odprtju nove muzejske stavbe, le leto dni pred smrtjo, je imel slavnostni nagovor. Prebral ga je tako v nemškem kakor v slovenskem jeziku. Je šlo za poskus sprave s svojim narodom? Odgovor na to vprašanje je odnesel v grob 11. marca 1889. Kljub vsem zdraham pa je mogoče danes njegov grob najti na ljubljanskem Navju – med slavnimi Slovenci. ◉

Viri

Dragotin Lončar: *Dragotin Dežman in slovenstvo: boj za slovenski narodno-politični program* (1930).

Dr. Nada Praprotnik: *Karel Dežman is not forgotten*, Acta carsologica (2006), str. 169.

Damir Globočnik: *Prvi stereotipi v slovenski karikaturi*. Lives journal: liberty, verity in spirit 2/1 (2010), str. 68–77.

Zapuščino tega boja opazimo še danes

Ljubljanske srajce na Šmarni gori

Dušan Škodič

Ko govorimo o času narodno-stnega boja, ne moremo mimo znamenitih "ljubljskih srajc", čeprav jih je tako kakor Dežmanove "proklete grablje" na svet spravil takratni nemški in slovenski tisk, ki je pisal na zelo nizkem nivoju (celo za današnje pojme!).

V drugi polovici 19. stoletja je bilo na naših tleh večkrat vroče, ker so se domači fantje ob raznih množičnih dogodkih, ki so že sami po sebi delovali provokativno, *zravsali* z nemško opredeljenimi.

Do enega težjih ekscesov je prišlo leta 1868, ko je ljubljansko telovadno društvo Laibacher Turnverein z velikim pompom priredilo izlet v Mengeš. Na Ježici so jih ob vrnitvi počakali domačini in jih temeljito pretepli. Naslednje leto je bilo še huje. Turnarji so priredili izlet na Janče, tokrat nalašč še z zastavami in bobni, zato so bili nazaj grede v Vevčah še krepkeje tepeni pa tudi brez zastave so ostali. Posredovati so morali orožniki in ubit je bil en slovenski fant, okoli šestdeset so jih vklenili in odpeljali v Ljubljano. Devetnajst fantov so po sojenju zaprli v grajsko ječo. Po tem

so se strasti na obeh straneh nekoliko umirile in naslednje desetletje je minilo brez večjega direndaja.

18. julija 1880 so člani pevskega društva Laibacher Liedertafel, ki so bili večinoma ljubljanski Nemci, organizirali in reklamirali izlet na Šmarno goro. Tam so zapeli nekaj pesmi in preživeli lep dan. Vračali so se peš proti Medvodam, kjer so imeli povezavo za Ljubljano.

V bližnji gostilni so večerjali in se nato že v temi odpravili proti železniški postaji. Vsi tisti, ki so šli posamič preko mostu čez Soro, so iz teme prejeli dobro odmerjeno klofuto, nihče pa ni mogel videti, od kje je priletela. Ko so se zbrali na medvoški postaji, so lahko ugotovili, da je šest *liedertafterjev* nekoliko prestrašenih in pretresenih, hujšega pa ni bilo. Incident so prijavili in se odpeljali domov.

Nadaljevanje, ki je sledilo, je bilo delo pisanih medijev. Nemški so trdili, da je slovenska politika naščuvala kmete na uboge nemške pevce, ki so se vsi krvavi komaj privlekli do postaje, kjer jih ni hotel nihče zaščititi. Krivdo so zvalili tudi na medvoške orožnike in zahtevali najstrožjo preiskavo. Slovenski časniki

pa so obtoževali pevce, da so s skrajno neprimernim vedenjem izzivali in pohujševali preproste kmete, in sicer tako, da so si na Šmarni gori v bližini cerkve slekli prepotene srajce in jih razobesili po grmovju, da so se sušile. Okoli cerkve in v gostilno pa so, kakor so pravile ogorčene priče, hodili kar do pasu goli (resda z ogrnjanimi suknjiči).

Sledila je časopisna vojna, ki je trajala cele mesece, in tiste sušeče se srajce so bile v člankih še tolikokrat omenjene, da so postale zaščitni znak ljubljanskih Nemcev. Žal je medijski linč zahteval tudi resnične žrtve. Vodja medvoških orožnikov si je zaradi časopisnega pogroma in groženj s preiskavo sam vzel življenje. Na enoletno ječo je bil zaradi napada obsojen osemnajstletni domačin, ki naj bi ga v gostilni slišati izjaviti, da "bodo Nemci danes še plavali". "Ljubljanska srajca" je bila torej žaljivka, namenjena zgolj ljubljanskim Nemcem. Po koncu prve svetovne vojne, ko teh ni bilo več, pa so jih nekoliko podedovali kar poznejši prebivalci prestolnice. ◻

Vir: Jurij Šilc: *Ljubljanske srajce*, Zgodovina za vse 17/2 (2010).

Železniška postaja Medvode – Zwischenwassern, kjer se je julija 1880 zaključila "veledrama" s šestimi oklofutanimi "ljubljskimi srajcami". Vir: Občina Medvode

Slovenska alpinistična zgodba je v svetu premalo znana

Pogovor z Bernadette McDonald

Mire Steinbuch

Avtorica štirih knjig o alpinizmu, urednica ali sourednica nadaljnjih štirih. Prosti čas preživlja v naravi, bodisi v gorah bodisi v svojem vinogradu. Prideluje vino. Članica žirije 8. mednarodnega festivala gorniškega filma Domžale. Zdi se mi, da je nekoliko deloholika. Bila je prva med enakimi, ko se je bilo treba odločiti, da bomo v žiriji delali do poznih večernih ur. Za njeno veselo, lahkoznostjo se skriva pronicljiv, raziskovalen in radoveden duh. Leta 1986 je kot prostovoljka začela delati pri Festivalu gorniškega filma v Banffu. Čez dve leti je napredovala na mesto festivalske direktorice, na katerem je ostala dvajset let, in ustanovila oddelek za gorsko kulturo. Pod njenim vodstvom je festival iz tridnevnega nacionalnega dogodka zrasel v devetdnevni svetovno znan praznik gorniškega filma.

Kaj delate kot svetovalka za gorsko kulturo?

Večinoma sodelujem s festivali, vendar ne samo to. Trenutno pomagam pri programski shemi centra za gorsko kulturo na Poljskem, katerega gradnja še ni končana. Sodelujem s centri za gorsko kulturo, včasih svetujem filmskim festivalom pri programih ali iskanju sponzorjev in podobno. Na univerzah, festivalih ali v gorniških klubih predavam o različnih temah s področja gorske kulture. Bila sem kuratorica na mnogih razstavah, povezanih z gorami.

Ste gorniško literaturo začeli pisati zaradi sodelovanja pri festivalu gorniških filmov v Banffu?

Da, a ne takoj. Ko sem kot prostovoljka sodelovala pri festivalu, je bilo moje delo zelo specifično, delala sem z žirijo.

Bernadette McDonald
Foto: The Banff Centre

Šele po nekaj letih sem začela premišljevat o pisanju. Seveda sem se zanimala za gorniško literaturo, jo brala in vabila avtorje predavati v Banff, vendar sem o pisanju začela premišljevat šele po kakšnih desetih letih.

Leta 2006 ste se odpovedali mestu podpredsednice Centra Banff, da ste se lahko popolnoma posvetili pisanju. Katero področje v zvezi z gorami vas najbolj zanima?

Alpinizem. Delala sem na različnih projektih, povezanih z gorami, vendar so alpinistične zgodbe postale zame skoraj strast. Značaji vzbujajo zanimanje in privlačijo pozornost. Skoraj nemogoče je, da take knjige ne bi pritegnile bralcev.

Vaša knjiga *Inspiring Creativity*¹ je posvečena 75-letnici Centra Banff. Nam lahko poveste kaj o tej ustanovi?

To je čudovit kraj. Počutim se kot naj srečnejši človek na Zemlji, ker lahko delam tam. To je vsestransko razvit kulturni center, v katerem so opera, filmska produkcija, ples, glasba, gorniške dejavnosti, učenje voditeljskih spretnosti; goji širok spekter dejavnosti in izobraževanj. Najboljše pri tem je, da se Center nahaja v nacionalnem parku med gorami, v tem majhnem mestecu Banff² pod goro Tunnel. Staro indijansko ime zanjo je Speči bizon, ker od strani spominja nanj. Staroselci pravijo, da je to sveta gora. Ko opazujem čarobnost dogodkov v Centru, mislim, da imajo prav. Za kulturni center je relativno izoliran, po navadi so v središču mest. Ljudje z vsega sveta prihajajo, da bi tu preživeli kakšen mesec, delali na projektih in se spoznavali z ljudmi z drugih področij. Filmar iz Londona na primer debatira s pisateljem iz Vancouvra in nato končata v skupnem projektu. Take stvari se dogajajo tam.

Smem reči, da je Tomaž Humar na vas naredil tak vtis, da ste napisali njegov življenjepis, za katerega ste prejeli več mednarodnih nagrad za gorniško literaturo?³ Kaj vas je pri njem najbolj impresioniralo?

Hm ... več stvari ... Najprej sem želela nagovoriti njega, naj napiše knjigo. Plezala sva v Paklenici, ne tako dolgo po njegovi nesreči, še vedno je teže hodil kakor plezal. Nekega večera, zbrala se nas je večja družba, je pripovedoval zgodbe. Rekla sem: "Tomaž, to so fantastične zgodbe, navdihujoče, in vse tiste operacije. Napiši knjigo." Odgovoril je: "Ja, ja, dobra ideja, spomni me še kdaj." Pa sem ga gnjavila še naprej, dokler ni rekel: "Kar ti jo napiši."

Name je velik vtis naredila njegova energija, nepopustljivo vztrajanje, seveda tudi plezanje. Njegova nesreča je primer človeka, ki "Ne" ne sprejme kot dokončni odgovor. Hotel je vstati z vozička, hoditi; h koliko zdravnikom, v koliko držav je šel, da so mu končno usposobili nogo. In potem Nanga Parbat. Preveč govorice se je širilo okoli. Bil je precej očitno, da bo to treba opisati.

Kaj mislite o njem danes, z daljše časovne razdalje?

Lansko jesen sem o Tomažu napisala esej z naslovom *Iskanje Humarja*. Po nekaj letih od najinega znanstva, z njim sem preživela kar nekaj časa, ugotavljam, da bi bil lahko eden od mojih zgodnjih instinktov pravičen. Imela sem občutek, da je tragičen značaj ...

Ja?

Ne želim preveč dramtizirati. Čeprav je bil javna osebnost, družaben, njegov stisk roke ... in je deloval kot veseljak, skoraj kot klovn, sem bila prepričana, da v resnici ni tak. Zasebno je bil zelo resen in zadržan. Tomaž je bil skoraj kot razcepljena osebnost. Včasih je lahko to dobro, toda pri njem sem imela občutek, da se ti dve osebnosti v njegovi notranjosti borita ena z drugo. Če upoštevate, kaj je počel kot alpinist ... vedno sem menila, da je pri njem to nevarna kombinacija. O tem sva se pogovarjala, celo razjezil se je name. Torej – če pogledam nazaj, čutim, da je bil tragična oseba.

Da, bil je pod pritiskom medijev ...

... velikim pritiskom, in tudi osebnih zaved doma.

Plezali ste po vsem svetu, bili ste v Julijskih Alpah. Ste plezali tudi tam?

Da. Ampak, kot prvo, sem popolna amaterka, ne plezam preveč dobro, da smo si na jasnem.

To ni pomembno.

V Julijcih sva bila z možem na nekaj vrhovih, sva bolj poplezavala. Šla sva čez Prag na Triglav. Enodneven izlet, bil je dolg dan, v gorah je bilo še dosti snega, na vrhu je bilo čudovito, vznemirljivo. Bila sem na treh ali štirih vrhovih. Plezala sem še v nekaj plezališčih. Slovenske gore so enkratne, resnično.

Se vam ne zdijo krušljive, naložene?

To me ne moti, Rockies (Skalno gorovje, op. M. S.) so ravno taki. Pravzaprav še slabši.

Bili ste članica žirije mnogih filmskih in knjižnih festivalov po vsem svetu. Kakšna je njihova vloga pri širjenju priljubljenosti gorske kulture?

Gorsko kulturo vidim podobno kakor glasbeno. Če ste glasbenik, imate svoje glasbene prijatelje, s katerimi nastopate in se družite, toda izven tega je skupnost ljudi, ki se zanimajo za glasbo, igrajo kako glasbilo, obiskujejo koncerte, so morda pokrovitelji, berejo o glasbi ali jo poslušajo. Gorska kultura je središče globalne skupnosti ljudi, ki jim je mar za gore zaradi različnih vzrokov. Morda jih privlači literatura, film, plezanje, znanost ali hrana, določen tip hribovske kuhinje. Obstaja cela vrsta dejavnosti in vzrokov, vprašanj, ki se osredotočajo na gorsko krajino in povezujejo ljudi. Del tega je tudi navdih. Zaradi naravne pokrajine, ki vzbuja spoštovanje, čudenje in občudovanje, mislim, da ima gorska kultura možnost, da je vir navdiha ljudem, ki ne živijo v gorah, ki imajo malo opraviti z njimi. V tem smislu menim, da ima gorska kultura veliko možnosti, da dvigne duha.

To pravim zaradi izkušnje s turnejami, ki smo jih v Banffu začeli organizirati po končanem festivalu. Z majhnim številom filmov smo obiskali različne kraje v Severni Ameriki, kjer imajo plezalne klube. Z leti smo začeli dobivati vabila iz majhnih mest, recimo iz Nebraske, Saskatchewan, celo iz Teksasa. In kaj? Mislili smo, *ni šans*, da bi tam doli uživali v tem, vendar smo šli tja. Po več letih turnej sedaj dobivamo na stotine vabil iz krajev in skupnosti, ki na videz nimajo nobene očitne povezave z gorami. Gledajo filme s tematiko, kakršna je na festivalu v Ljubljani. Sedaj imamo pofestivalske turnee na vseh petih celinah. Ne morem vam povedati,

¹ *Spodbujanje ustvarjalnosti*.

² 3,93 km², 7251 stalnih prebivalcev. Turizem je glavna gospodarska panoga, okoli tri milijone turistov na leto (op. M. S.).

³ *Tomaž Humar*, prevedena v slovenščino in italijanščino, zanjo je prejela tri mednarodne nagrade za gorniško literaturo.

koliko elektronskih sporočil, pisem, *tvitov* itd. dobivamo od ljudi, ki se že vnaprej veselijo, da bodo spet videli filme, ki jih navdihujejo, da potujejo, spoznavajo različne kulture in gore, posredno podoživljajo pustolovščine in podobno. Zame je to jasen primer, kako gorska kultura duhovno dvigne ljudi. To je *kul*.

Ste zadovoljni z obiskom filmskega festivala v Banffu?

O, ja. Več obiskovalcev ne bi prenesli.

Je vedno polno?

Oh, *mojbog*, seveda.

To je dobro. V Ljubljani še ni tako.

Festival je še mlad. In odvisen je od vremena. V Banffu je novembra, ko je najslabše. Prave zime še ni, smučanje ne pride v poštev. V nekaterih letih je problem led. Takrat jo ledni plezalci *zbrišejo*.

Za svoje literarno in drugo delo ste prejeli številne nagrade in odličja.

Seznam na vaši spletni strani je predolg, da bi ga obnovil.

Dobro, potem ga ni treba. Morala bi ga zbrisati. (*smeh*)

Kaj vam ta priznanja pomenijo?

Seveda bi bila neumna, če bi rekla, da nič. Vsako je drugačno. Literarne nagrade mi ogromno pomenijo. Jasno je, da pišeš najbolje, kot zmoreš, in če to nekdo prepozna, dobro dene. Nisem tako naivna, da ne bi vedela, da je zraven tudi kanček sreče, saj sem bila že v mnogih žirijah. Ko gledamo filme in se dva zares dobra potegujeta za določeno nagrado, namreč nastane problem. Tudi mi bi lahko imeli težavo, če bi bila dva tako močna filma kakor *Vrh*.

Uuh!

Tako se je zgodilo lanskega decembra v Bilbao. Želeli smo nagraditi en film, nismo ga mogli kar spregledati, toda imel je močno konkurenco v drugem. Torej je potrebno nekaj sreče, kajti če dobiš nagrado, to pomeni, da preostali niso bili dovolj dobri. Toda ko si nagrajen, se vseeno počutiš dobro. Odlikovanje Kralja Alberta za prispevek h gorski skupnosti – seveda je bilo to neverjetno,

Plezanje na Kalimnosu
Arhiv Bernadette McDonald

kajti večino mojega profesionalnega življenja je bil moj cilj promocija gorske kulture.

Torej so vam priznali, da ste dobra promotorka.

Točno. Dobila sem ga skupaj s kolegico in prijateljico Leslie. Kar nekaj let sva bili tim, čeprav sva popolnoma različna tipa človeka. Ona je praktična, jaz bolj impulzivna. Ko se za nekaj navdušim in vzamem zalet, pravi: "Hm, analizirajva zadevo in se odločiva, ali bova tako naredili." Čudovito je bilo delati z njo.

Študirali ste zgodovino in teorijo glasbe, nastopali ste med letoma 1968 in 1983. Kaj igrate?

Moj glavni inštrument je klavir.

Veliko igrate?

Igram, vendar ne veliko, in ne vadim, kar je slabo. Lahko bi rekla, da nimam časa, vendar je to izgovor. Igranje sedaj ni moja prioriteta. Želim si, da bi bila, kajti vsakič, ko igram, je to kot meditacija. Igrala sem komorno glasbo, moja posebnost je bila sodobna glasba, ki je zelo težka. Treba se ji je privaditi, zahteva izbran okus. Bartók, Schönberg, Webern, Alban Berg, Stockhausen ... Zelo sodobna glasba. Imeli smo skupino, Fusion Five: dva klavirja, dva tolkalca in pihalca, ki je igral več inštrumentov. To je bila prava pustolovščina.

Nekateri alpinisti so šolani in predani glasbeniki. Mislite, da obstaja povezanost med glasbo in gorami, imajo gore in glasba kaj skupnega?

O tem še nisem premišljevala. Prvo, kar mi pride na pamet, je, da bi odgovor iskala v matematiki, ker je v glasbi zelo pomemben matematičen pristop. Študirala sem strukturo glasbe, analitično teorijo, zato razumem, kako je glasba sestavljena. Velik del tega je matematika. Sprašujem se, če je tak računski, kalkulatorski pristop uporaben tudi v gorah. Ne vem.

No, morda je matematičen pristop koristen pri analizi plezalne smeri.

Ravno o tem razmišljam. Reševanje problema je videti instinktivno, tako kakor glasba. Za plezanje in glasbo potrebujete določen talent, spretnost, poleg tega pa tudi strogo disciplino, ki precej spominja na matematiko.

Lahko kaj poveste o svojem novem projektu – slovenskem alpinizmu in alpinistih?

Ideja je nastajala med zbiranjem gradiva za knjigo o Tomažu. Med raziskavo sem začela razumevati, kakšna neverjetna gorniška dediščina je v vaši deželi. Takrat še nisem resno razmišljala, da bi kaj napisala o tem. Med pisanjem knjige o poljskem alpinizmu⁴ sem pomislila, da lahko pišeš samo o delu zgodovine in ne o vsej. Spoznala sem, da obstaja tudi slovenska zgodba, ki je v svetu slabo poznana, v Severni Ameriki zagotovo. Razen redkih posameznikov nihče ne ve, kdo so Marjan Manfreda, Nejc Zaplotnik, ne poznajo niti Šraufa niti Kunaverja. To so zanimivi ljudje s čudovitimi zgodbami. Kar so naredili v gorah, je fantastično. Dobila sem torej naslednji projekt, ki ga skušam uresničiti. Poljaki niso živeli v milnem mehurčku, temveč v določenem družbenem in socialnem okolju, ki sem ga prikazala v knjigi. Enako skušam narediti tudi za Slovenijo. To je zelo zanimivo obdobje.

⁴ *Freedom Climbers*, Vertebrate Publishing, Sheffield, 2011. Zanj je prejela štiri mednarodne nagrade za gorniško literaturo.

Na Monte Cintu, 2710 m, Korzika
Arhiv Bernadette McDonald

Imate kaj težav?

Glavni problem je, da je 99,9 odstotkov gradiva v jeziku, ki ga ne razumem, zato mi ga mora nekdo prevajati. To je počasen in drag proces. Zame je pomembno raziskati značaje nekaterih pomembnih plezalcev, kdo in kakšni so bili, kaj jih je motiviralo. In koga vključiti ... koga ne.

Kako daleč ste s tem projektom?

Napisala sem drugo verzijo osnutka, vendar to še nič ne pomeni. Sedaj preverjam, dodajam, še vedno raziskujem. Oddati moram do prvega novembra letos, knjiga bo v Severni Ameriki izšla septembra 2015. V alpinističnem smislu je to neverjetna zgodba z nekaterimi edinstvenimi osebami. Če bo družina dovolila, bom vključila tudi pasuse iz Nejčeve *Poti*.

Ja, to je kulturna knjiga.

Zanimiva in lepa, Mimi mi jo je prevedla. Vključila bi najlepše odlomke, jasno, v poševni pisavi, da bo takoj razvidno, da so iz njegove knjige.

Veliko sreče pri knjigi in hvala za pogovor. ○

Bojan Rotovnik ostaja na čelu slovenskih planincev

Skupščina Planinske zveze Slovenije 2014

12. aprila je v prostorih Krke v Novem mestu potekala redna letna

Skupščina PZS, ki je bila tokrat volilna. Delegati planinskih društev (sklepčnost je bila 55,4-odstotna oz. navzočih 155 glasov od 280 planinskih društev) so za predsednika PZS potrdili dosedanjega predsednika Bojana Rotovnika, ki je edini kandidiral za to odgovorno funkcijo ene največjih prostovoljskih organizacij v Sloveniji s 55.159 člani.

Na skupščini so potekale tudi volitve novega predsedstva, upravnega in nadzornega odbora PZS. Za člane predsedstva so med kandidati za podpredsednike na predlog novega – starega predsednika Bojana Rotovnika potrdili dosedanja podpredsednika Mira Eržena (PD Dovje-Mojstrana) in Toneta Jesenka (PD Brežice) ter Romana Ponebška (PD Litija). Med sedmimi člani upravnega odbora bo večina žensk: Brigita Čeh (PD Ljutomer), Milena Brešan (PD Tolmin), Slavica Tovšak (PD Jakoba Aljaža), Jožef Bobovnik (PD Fram), Marija Štremfelj (PD Kranj), Danilo Škerbinek (APD Kozjak Maribor), Štefan Keber (PD Prevalje).

Predsednik Nadzornega odbora (NO) PZS ostaja Andrej Brvar (PD Domžale, nekdanji predsednik PZS), člani NO pa Anton Purg (PD Ptuj), Milan Kirbiš (PD Miklavž), Vlasta Senica (PD Bricnic Muta) in Ladislava Stranščak (OPD Koper).

Največji izziv bo ohranjanje prostovoljnega dela

Ob izvolitvi, močni podpori planinskih društev in ob začetku novega štiriletnega mandata je predsednik Bojan Rotovnik dejal: "Funkcija predsednika PZS je prostovoljna in glede na zelo široko vsebino dela in množičnost planinske organizacije terja

Navzočih je bilo 155 delegatov. Foto: Zdenka Mihelič

veliko časa. Zato sem vesel velike podpore društev, saj mi ravno veliko zaupanje daje še dodatno motivacijo za opravljanje te odgovorne funkcije. Glede na to, da je en mandat predsednika PZS že za menoj in ker kakšne večje spremembe v načinu dela ne načrtujemo, so se o podpori za nov mandat v planinskih društvih lahko odločali brez večjih neznank. Skupaj z izvoljenimi podpredsedniki bom poskušal prejeto zaupanje upravičiti v kar največji možni meri."

O glavnih nalogah v tem mandatu pa je povedal: "Največji izziv v novem mandatu bo zagotovo ohranjanje prostovoljnega dela kot temeljne oblike dela planinske organizacije, saj trenutne otežene splošne razmere v naši družbi temu niso naklonjene. Še večji poudarek bomo

dajali povečevanju vsebine dela in na ta način poskušali v planinsko organizacijo pritegniti še večje število ljubiteljev gora, kar bo osnova za krepitev statusa ene izmed najbolj množičnih nevladnih organizacij v Sloveniji. Poseben izziv pa bo zagotovo sodelovanje z državo na zakonodajnem področju, od katere zaradi velikega obsega opravljenega prostovoljnega dela v javno korist pričakujemo ustrezno razumevanje in podporo."

Volilna skupščina, ki jo je vodil delovni predsednik Rudolf E. Skobe (predsednik MDO PD Dolenjske in Bele krajine), je potekala v dobrem delovnem in konstruktivnem vzdušju, k temu sta gotovo pripomogla tudi kraj dogajanja in dobro pripravljeno gradivo. Potrjena so

bila vsa poročila in načrti, med njimi vsebinsko in finančno poročilo ter okvirni finančni in vsebinski program dela za leto 2015. Delegates so seznanili tudi z izvoljenimi predsedniki meddruštvenih odborov (MDO) planinskih društev, ki bodo delo društev po MDO PD oz. regijah v novem mandatu zastopali v UO PZS. To so: za MDO PD Dolenjske in Bele krajine: Rudolf Skobe (PD Krka Novo mesto); MDO PD Gorenjske: France Benedik (PD za Selško dolino Železniki); MDO PD Kamniško-Bistrškega območja: Jurček Nowakk (PD Moravče); MDO PD Koroške: Mirko Tovšak (PD Mislinja); MDO PD Ljubljane: Marinka Koželj Stepic (PD Integral); MDO PD Notranjske: Miro Mlinar (PD Cerknica); MDO PD Podravja: Igor Oprešnik

Milena Brešan, voljena članica UO PZS

"Skupščina se mi je zdela konstruktivna. Razpravljali smo tudi o 'bolečih' temah in mislim, da so bila pojasnila PZS podana ustrezno. Menim, da smo bili delegati z vsem zadovoljni." Prve misli po izvolitvi v UO PZS: "Človek je zadovoljen, ko doseže neki uspeh. Ob tem se vsem delegatom zahvaljujem za izkazano zaupanje. Po svojih močeh se bom trudila, da bom izkazano zaupanje tudi upravičila."

Maruška Lenarčič, nova predsednica MDO Primorsko-Notranjskih PD in nova članica UO PZS

Kaj menite o skupščini?

Kako bo delovati v upravnem odboru in spoznati ustroj delovanja PZS? "Naloga je seveda odgovorna, hkrati pa je izziv. Mislim, da bom lahko sodelovala v upravnem odboru, saj so vsi tisti člani UO PZS, ki jih poznam, konstruktivni in polni energije."

Kaj se bo spremenilo v vašem MDO PD sedaj, ko ste nova predsednica?

"Pravzaprav nisem veliko razmišljala o tem, zagotovo pa se bo kaj spremenilo. Nenazadnje je tudi prvič ženska na mestu predsednika tega MDO PD in bomo že morali narediti kaj drugače. Najbolj sem povezana z varovanjem gorske narave in planinsko kulturo, tako da bom najlaže delovala na teh dveh področjih, in to predvsem zato, ker so markacisti in mladi zelo pridni in dejavni."

Matej Ogorevc, načelnik Mladinske komisije PZS (PD Domžale)

"Potek skupščine ni bil nič posebnega, vsebine so bile pričakovane. Skupščina je bila pomembna, ker smo dobili staro – novo vodstvo. V zadnjih štirih letih smo videli, da stvari kar obvladajo; če bodo nadaljevali s takim tempom, se nam v naslednjih štirih letih ni treba bati za prihodnost."

(KPD Hej, gremo naprej); MDO PD Pomurja: Franc Slokan (PD Ljutomer); MDO PD Posočja: Gregor Rupnik (PD Bovec); MDO Primorsko-Notranjskih PD: Maruška Lenarčič (OPD Koper); MDO PD Zasavja: Borut Vukovič (PD Litija); ter za Savinjski MDO PD: Manja Rajh (PD Vinska Gora). Ob koncu skupščine so novim društvom, članom PZS, podelili potrdila o članstvu in zastavo PZS; nova društva v PZS so od lani: Plezalno društvo Cempin, PD Preddvor, Športno plezalni klub Plus, Športno društvo Proteus, PD K2, ŠD Pajki in Pohodniško društvo Novo mesto.

Kulturni program posvečen stoletnici PD Krka Novo Mesto

Izbira kraja skupščine ni bila naključna, saj letos PD Krka Novo mesto, soorganizator letošnje skupščine PZS, praznuje sto let

delovanja. Tej pomembni obletnici so posvetili del kulturnega programa, ki so ga pripravili člani PD Krka Novo mesto z najmlajšimi planinci na čelu in pevski zbor podjetja Krka. S svojo navzočnostjo so nas počastili tudi predsednik uprave Krke Jože Colarič, podžupan Mestne občine Novo mesto mag. Franci Bačar, predsednik Planinske zveze Srbije Boris Mičić, predsednik izvršnega odbora Planinske zveze Hrvaške Vladimir Novak, Alojz Sladič iz Generalne policijske uprave ter predstavnik Lovske in Ribiške zveze Slovenije.

Pred skupščino je potekala delavnica Pravni vidik organizacije planinskih izletov, na kateri sta Matej Verbajs, vodja pravne službe Centra za informiranje, sodelovanje in razvoj nevladnih organizacij, in strokovna služba PZS predstavila pomembna dejstva glede organizacije planinskih izletov, finančnega poslovanja, ob tem pa tudi o načinu dela tržnega inšpektorata. Ob koncu skupščine je podpredsednik PZS Tone Jesenko vse povabil še na dan slovenskih planincev/dan slovenskih planincev, ki bo 14. junija v Bohinjski Bistrici z bogatim in zanimivim programom.

Delegati in gostje so se ob pogostitvi gostitelja (podjetja Krka Novo mesto) zadržali v prijetnem klepetu, druženju, marsikdo pa si je z zanimanjem ogledal tudi razstavo PZS in proizvodni obrat Krke. ◉

Novi stari predsednik PZS Bojan Rotovnik Foto: Zdenka Mihelič

S smučmi namesto s cepini

Aljaž Anderle

Turno smučanje na Lofotih

Lahko je težava tudi v kompasu. Če grem od doma naravnost tja, kamor mi kaže, se namreč prej ko slej znajdem na otoku Austvagsoya, na Lofotih. Zadnja leta mi to uspeva precej redno, in če bomo hoteli kaj spremeniti, bo ali treba začeti uporabljati pokvarjen kompas ali pa si izbrati kako novo izhodišče. Ali pa tudi ne. Po osmih obiskih Norveške, pretežno povezanih z lednim plezanjem in zgolj mimobežnim vzdihovanjem nad sneženimi strminami tamkajšnjih gora, je lani končno prišel nad vse čuden čas, da se spravimo tja gor brez plezalne opreme. Po zbiranju poguma, odločnosti, odvečnih kilogramov prtljage in sopotnikov sva v marcu lanskega leta s Petrom¹ odpeljala manjšo skupino smučarjev na desetdnevno smučarsko potovanje na Lofotske otoke. Prigodice na letališču so vedno zanimive. Tudi tokrat so bile, čeprav so nam šle takrat pošteno na živce, zlasti pokvarjeno letalo, doplačevanje za preobilno prtljago in krepko zamujanje povezovalnega leta, skupaj z nepozabnimi pogledi 150 potnikov, ko smo končno prikorakali

na čakajoče letalo. Ker bi bile te zgodbe lahko predmet samostojnega komičnega triler spisa, jih kar preskočimo in pristanimo že vendarle v Evenesu, letališču blizu Narvika, na severu Norveške.

Tipičen uvod

Okolica ceste E10, vijugajoče in potapljaajoče se proti glavnemu mestu Lofotov, Svolvaerju, je kazala precej sušno podobo. Na skrivaj sem se spraševal, kakšne bodo razmere za smučanje in ali bo mogoče izvesti nameravane smuke. Dvournna vožnja do hotela Vestfjord nas je uspavala, tako da so postelje prišle hudo prav. Vremenska napoved je naslednje jutro obetala oblačnost s sneženjem, zato se nam ni nikamor mudilo. Najprej se je bilo treba dobro naspiti. Nato najesti. Uvodna tura se je začela razmeram zelo prikladno – pri bazi gorske reševalne službe. Tam smo dobili namig, ki je popolnoma sovpadal z našimi načrti – da se najprej povzpemo na relativno varen Blatinden. Kar takoj smo se soočili s tipičnim lofotskim vremenom – krepko spremenljivo z ničelnimi obdobji jasnega ali mirnega vremena. Čudoviti turistični razgledi na svolvaerski arhipelag preko zamrznjenih

jezer, polnih tekajočih Norvežank in z vencem zasneženih vršacev vsenaokrog, so nam bili tako povsem prihranjeni. Smuka pa vendarle ni izostala. Na nekaterih pobočjih je ležal polmetrski pršič, ki smo ga brez slabe vesti zvozili. Dvakrat. Zadovoljni smo dan zaključili in se prepustili gledanju vlakcev. Pardon, trajektov, ki so vstopali v svolvaersko pristanišče, da se je pomol, na katerem smo bivali, kar malo tresel.

¹ Peter Jeromel.

Pred spustom Foto: Anja Peternejl

Sončno okno

Naslednji dan je vreme popustilo vročim priprošnjam agencije za preventivo in varnost v meglenem vremenu ter

Pod opastmi na poti proti Vardenu

Foto: Anja Peternejl

razglasilo štiridnevni moratorij na sicer celomesečni abonma slabega vremena. Tako se nam je odprlo unikatno sončno okno, ki je zahtevalo stalno navzočnost zaščite za oči, zmanjšalo tempo hoje zaradi neprestanega buljenja vsenaokrog ter povzročilo inflacijo fotografskih zapisov.

Varden je bil prvi vrh, na katerega smo se v strahu pred prežečimi kložami povzpeli po skrbno zaviti smučini. Kaj malo časa smo prezebali na vetrovnem vrhu (veter ni bil predmet zgoraj omejenega moratorija, ker nekdo pač mora raznašati in odnašati vonj po sušičih se polenovkah, ki bingljajo s številnih sušilnic in verand tam okoli). Mudilo se nam je smučati, dokler je vidljivost pretiravala sama s seboj, saj se ni videlo le do vznožja hriba, ampak pol poti do Islandije. Smučanje samo je bilo vrste "Uf, to pa je!", tako da so se nam začele cediti sline po še strmejših pobočjih. Nato pa je moje koleno sredi nekega pretirano evforičnega zavoja skočilo iz svojega sklepa, malce poropotalo in se naravnalo nazaj. Med kratko pooblačitvijo, ki je zajela glavo, sem se že videl na panoramski vožnji v *sea kingu*,² na koncu pa sem kljub razrahlanim vezem sam privijugal do avta. Moji naslednji smučarski dnevi so bili zaradi tega nadvse pisani.

Zelo lepo vreme je vztrajalo in iz dneva v dan smo nizali ture na različne vrhove na otoku Austvagsoya, skrbno izogibajoč se plazovitim pobočjem, ki so svoje zobe kazala s stresanjem snega na nepredvidne smučarje ali kar tako *tja v en dan*. Poročila o incidentih v snegu so se množila, peščica varnih ciljev pa je doživljala vedno bolj množičen obisk, zlasti Sautiden z okoliškimi vrhovi. Zadnja dva dni smo si zato ponovno izbrali nekoliko samotnejše cilje, Rundfjellet, nato pa še Blatindvatnet, kjer smo z dobršno mero previdnosti našli in smučali še po nedotaknjenih pobočjih. Popolnoma za konec sem si iz radovednosti in tudi obzirnosti do kolena privoščil klasično norveško smučarsko turo, pretežno pohodne narave, preko zamrznjenega zaliva Vestfjordpollen, skozi dolino in preko jezer, z vzponom čez sedlo in s povratkom preko gornjega in spodnjega svolvaerskega jezera nazaj v mesto. V naših pisarnah delovni tedni minevajo prehitro. V tok dogajanja smo vpletli še nekaj zgodovine, ujete v dveh muzejih, in izletov po bližnji okolici, nato pa so alarmi na koledarjih začeli opominjati,

² Reševalni helikopter.

da bo treba iti nazaj na jug. Ni bilo slabo. Sploh.

In kaj potem?

Kdor je potoval po Norveškem, razume naše navdušenje in vedno vnovično pripravljenost na vračanje v te kraje. Ne gre za veličino Himalaje, eksotiko Južne Amerike ali divjino Grenlandije. Sploh pa ne za presežke v smislu kilometrine, višinskih metrov, količin snega ali strmin, čeprav je vse to tudi moč najti. Pritegne enkratna mešanica pokrajine, gorskih grebenov in globokih fjordov, sneženih pobočij in peščenih plaž, zimske divjine in enostavne dostopnosti, sodobne družbe in vikinške zgodovine, smučarske in pomorske tradicije, kitovih zrezkov ter palačink s sirom in marmelado. Vse to na isti celini, 2440 kilometrov severno od Ljubljane. Za pravnjski vtis o tamkajšnjih krajih si oglejte norveški film Sever. Kot nalašč se je na televiziji vrtel ravno takrat, ko sem tole pisal. ●

informacije

Sezona za smuko je od februarja do konca aprila, s težavo pa rečemo, kdaj je najbolje. Temperature in dolžina dneva so najugodnejši marca, aprila pa znajo biti nižje ležeči predeli že kopni. Vreme je zelo spremenljivo in kaj lahko stresa sneg ves teden, nakar ga veter še prijazno raznosi naokrog in zgradi zamete, opasti in klože. Tipična alpska pravila glede varnosti pred plazovi tu ne veljajo kaj preveč. Bolj se splača vprašati domačine. Kljub majhni nadmorski višini – na smučeh težko zležeš nad 1000 metrov – tur ne gre podcenjevati ne v tehničnem ne orientacijskem, še najmanj pa v smislu tveganja plazov.

Glavni dejavnik poleg padavin so dokaj konstantni vetrovi (severo)zahodnik in (jugo)vzhodnik ter temperature razlike med vznožjem in vrhovi gora, ki zagotavljajo spremenljive razmere v smeri vsakega vzpona. Temperature so za področje nad polarnim krogom zaradi zalivskega toka sicer mile, jih pa vetrovi pogosto dodatno zaostrijo.

Načrtovanje tur je popolnoma odvisno od trenutnih lokalnih razmer in je nemogoče na daljši rok od nekaj dni do enega tedna. Dobre cestne povezave zelo olajšajo iskanje ustreznih izhodišč za varna področja.

Gozdna meja sega nekako do 400 metrov, vegetacija, predvsem brezovi gozdovi, pa je nizka, precej gosta, neprijetna za smuko in se je zato najbolje izogibati. Ceste so večinoma odprte in vzdrževane, na avtih pa so ježevke, tako da se za mobilnost ni bati. So pa razmere na cestah tako spremenljive kakor v hribih, veter in temperaturne spremembe skupaj s pogostimi padavinami delajo svoje.

Nastanitve so v zimskem času cenejše kakor v glavni, poletni, sezoni, seveda pa ne moremo kampirati. Cene v hotelih so (glede na lokacijo) sprejemljive, polpenzion lahko dobimo pod 100 evri.

Našpičen greben

Tolsta Košuta – Košutnikov turn

Milan Vošank

"Tam, kjer murke cveto!"
(Arsenik)

"**P**orkamadona, je lepo," se slišim izgovoriti na ves glas, da se za trenutek skorajda prestrašim svojih besed ter se previdno ozrem naokrog, če me le ni kdo slišal. Ne, Sonja je še daleč zadaj, po planini Zgornja Dolga njiva pa veselo zvončklja živina. Zgodnja jutranja svetloba se nežno razliva čez orošene pašnike in rušje proti vrhu Tolste Košute, na grebenschkih skalah proti zahodu se tej igri pridružujejo še sence, da je vse skupaj kot ena velika abstrakcija, slika, uokvirjena v podobo zelenih in belo sivih tonov pod sinje modrimi nebesi.

Vse to dogajanje, to neubranu muziko preštevilnih zvoncev živine, preigravanje svetlobe in sence, ta mir na planini pod goro me tako prevzame, da začutim v sebi tisto lepoto, ta neusahljivi potok žuborečega veselja, ko kar obstojiš, poslušáš in zreš, v prsih in glavi ti je prijetno, oči se hočejo orositi, beležiš vtise nekam v podzavest ter si samo želiš, da bi ta silnost zasvojenosti v duši, ta jutranja igra, trajala čim dlje. Sedaj si le še zašepetam, ne da bi to hotel, besede kar pridejo: "Porkamadona, je lepo."

Mladostni spomini

Tako sem zastal na tratih sredi živine, ko je v meni kar zaživela zgodba izpred, oh, koliko let, ne, že desetletij nazaj. Po sobotni večerni rokarski veselici sem se na zgodnje nedeljsko jutro še ves omotičen podal proti Uršlji gori. Korak se mi je utrujeno opotekal, toda volja je bila odločna in trdna in na zamegljenem strmem Kozjem hrbtu so iz mene dokončno izpuhteli vsi zadnji čudni hlapi. Nenadoma sem bil ves svež in prerojen in ko sem pod vrhom stopil iz gozda na sonce, sem samo še vriskal in se radostil.

Skalnati greben Košute nad prostranimi gozdovi Foto: Franci Horvat

skalovjih in na prežah, skrite steze Uršlje gore, hude zime in skrb za divjad, zgodbe so se vrstile, dokler ga nisem povabil do bližnje planinske kočice. "Tota pa jes ne hodim," se je branil, ko sva do dna izpraznila zeleno flašo in skupaj, med opoldanskim zvonjenjem po dolinah, krenila navzdol proti Lužam. Spet mi je korak hotel biti nekam opotekajoč, kakor zgodaj zjutraj, stari lovec pa je hodil strumno, s pogledom nenehno "na preži" po skalah in med drevjem.

Rdeče murke

Stari koroški ata bi ti dejal: "Porkamadona, je lepo," sem potihoma izrekel proti prijateljici, ko me je dohitela. "Ja, tako lepo, da bi kar tukaj ostala." "Potem te pa poiščem čez nekaj ur." Vendar le družno nadaljujeva čez sončne trate ob grabnu skozi rušje do žičnate ograje nad zagruščenimi vzhodnimi pobočji proti vrhu Tolste Košute. Onstran dolin se Grintovci nad Jezerskim otresajo zadnjih meglic, dokler se ves ponosen izza temnih gozdnatih grebenov ne pokaže še Storžič. Sonja spet zaostaja, seveda rožice, njen svet, njeno veliko veselje. Rdeče murke, koliko teh cvetov naokrog ob poti. Tudi sam se jim pustim zapeljati, božam jih s pogledi, občudujem, vonjam, fotografiram. Med kamnitimi možici na vrhu se veter poigrava z meglicami in se odpirajo razgledna okna na vso osončeno in svetlo vasico Sele na Koroškem ter ves dolgi greben do Košutnikovega turna, ki bi ga rada prehodila in preplezala.

Ples meglenih vampirjev

Posedim v zavetrju in med temi igrarijami vetrovnih meglic mi spomini spet oživijo tisti dan, ko sem zapisal: "Svetloba, ki prihaja in izginja v meglovju, je kakor ples meglenih vampirjev." Saj res ne vem, od kje se mi je tedaj porodila ta "vampirski" misel. Vso mojo pot od bajt na Kofcah in naprej po cvetočih travnatih preprogah nad skalnimi prepadi in strmimi pašniki do Kladiva in Škrbine, vse do poslednje strmine Košutnikovega turna je bil en sam ples neugnanih megel. Odpiranje in zapiranje, kot igra skivalnic. Odpiranje v čudovite prizore valovanja grebenov in vrhov, ko se je Košuta obnašala kakor ženska, ki se samo toliko izzivalno razodene pred svojimi snubci, da jim vzburi domišljijo in strast, potem pa se spet

Tedaj sem ga zagledal, starega lovca v zelenih oblačilih, puško, daljnogled, nahrbtnik in klobuk je prislonil na skalo kraj poti, kako je klečal ob lesenem križu s sklenjenimi rokami na prsih, zazrt v Njega, in polglasno molil: "Oče naš, kateri si v nebesih ..." Podoba predanega svojemu Bogu je bila presunljivo lepa in slovesna, zato sem stopil za macesen in tiho čakal.

Dolgo je molil, se potem spoštljivo prekrizal, dotaknil razpela, nato pa s težavo in počasi vstal ter se zazrl čez gozdove, kjer so se iz poznojesenskega meglovja dvigovali vrhovi Pece,

Olševe in Raduhe. Kot v pozdrav je dvignil desnico in glasno vzkliknil: "Porkamadona, je lepo." Sedaj me je ugledal, ni bil videti presenečen, le: "Ja poba, od ki je pa tebe prnesvo?" Potem je odvezal nahrbtnik, potegnil na plano zeleno steklenico in nagnil za nekaj dolgih požirkov, meni pa: "Na, probaj, sam ga kuham!" Kako je zapeklo z okusom po slivah, še danes se spominjam.

"Jagam, jagam ..." je začel s svojimi lovskimi pripovedmi, našel si je poslušalca. Divji petelini, gamsi, srnjaki, njihovi svatovski plesi in boji, dolge noči v

skrivnostno odene, oboževalce pa pošlje na pot novega upanja in pričakovanja. Sam sem bil tisti dan vztrajen oboževalec, prepuščen igri z goro skorajda trepetajoče čakajoč pogledov na nove prizore skozi razgledna okna. Na Košutnikovem turnu sem bil v teh iskanjih pogledov poplačan. Spreletel me je nenaden občutek, da se nekaj dogaja. Megla se je proti vzhodu odpirala kakor

še največ lahko vedeli Tržičani, so mi govorili, pa tudi od njih nisem kaj dosti novega izvedel. Ja, lepo, kot nekakšne Zeleniške špice, kot da greben ljubosumno čuvajo zase. Potem pa, seveda, nekam pozno sem se spomnil, res sem že sivolas in redkolas, svetovni splet. Odprlo se mi je nekaj opisanih doživetij obiskovalcev, predvsem pa dobrih in zgovornih fotografij. Skorajda vsi so

dobrohotno povedala, naj še počakava z obiskom pri njej tam, kjer je najtežje prehodna.

Nisva čakala dolgo.

Našpičen greben

S planine Zgornja Dolga njiva še kar poje in igra zvončkljanje živine, svetloba se poigrava čez hrbte Košute noter na travnike Sel, Obir se skriva v meglicah, tam daleč proti vzhodu pa se že kažejo zadnji karavanški osamelci Olševa, Peca in Uršlja gora, ko kreneva po grebenu. Skromna stezica nama kaže pot kakor skozi botanični vrt. Koliko rož, največ pa spet rdečih murk. Ne moreva hiteti, greh bi bil, kar stojiva in jih božava s pogledi in kmalu si oba prepevava Avsenikovo *Tam, kjer murke cveto*.

Košutnikov turn pred nama se brati z meglicami, na trenutke ves lep in jasen, že naslednji hip pa spet skrivnostno odet v hitečo sivino, ko naju pot vodi čez travnate cvetlične poljane v krajše sestope in vzpone. Prelep dan, gora nama je danes naklonjena, sprejema naju in varno pelje čez svoja pobočja.

Vse več je modrega svišča ob poti, pa alpske velese in maka, planinskega lana, pogačice, oklepov in volčina, me podučuje sopotnica, ko se spet kar ustavlja, občudujeva in fotografirava. Stezica pa se že počasi izgublja med skalami, postajam radoveden, kdaj bodo tisti plezalni prehodi iz opisov na internetu. Pa ni treba dolgo čakati, nenadno presenečena zastaneva v skalnem zatrepu nad prepadnimi grabni in glej, klin ob vznožju krajše strme stene. "Star ziheraš" izvlečem iz nahrbtnika vrv in

Na Tolsto Košuto se vzpneva po strmih travah.
Foto: Milan Vošank

zastor, dokler se ni pred mano razprl dolg greben, ves osončen po južnih položnejših robovih, prepadne severne strmine pa so se še naprej poigravale z meglicami. Prizor nenadnih naličev svetlobe v odtenkih barv poletja, vse, kakor zakleto v igri od nekih čudnih sil, ko sem pomislil, ja, vampirji so presenetljivo dobri igralci.

Po planinski karti sem videl, da se moja pot ne nadaljuje po tem grebenu do Tolste Košute, ampak bom sestopil na planino Dolga njiva in za hip se mi je zadelo, da poti tja naprej ni več, da je tam itak vse neprehodno, preden so ga zagrnile meglene zavese. Ker se zadnja leta vse več oziram po grebenih naših gora in iščem novih poti, se mi je ta prizor iz meglene okna na Košutnikovem turnu spet začel oživljati v spominih. Ta greben do Tolste Košute ... Vendarle bi morala peljati tja čez neka, verjetno alpinistična smer? Začel sem iskati po literaturi, spraševati alpiniste, pa nobenih uporabnih informacij. Da bi

začeli prečiti greben na Tolsti Košuti in končali na Košutnikovem turnu. Pisali so o zahtevnosti poti, ki terja tudi plezanje druge stopnje, o nekaj klinih in celo spustu po vrvi. Omenjali so dolge travnate hrbte, krušljivo in dobro skalo, največ pa slikovitost in lepoto poti. Najbolj sem si zapomnil tisto o "našpičenem" grebenu, nekdo je zapisal še "pasjem", kjer je bila njegova deklica vsa prestrašena.

Dovolj za vabilo na pot. Nagovoril sem soplezalko, da greva konec junija pogledat, toda to še ni bil pravi dan za srečanje z grebenom. Z avtom sva se izgubljala po gozdnih cestah nad Jelendolom, pričelo je zmanjkovati bencina, zgoraj po Košuti pa se je divje preganjalo meglovje. Nazadnje sva pametno zavila na Kofce, vreme se je popravilo in v miru sva v soncu prečila greben od Velikega vrha do Kladiva. Med vračanjem me je vprašala, kam sem jo pravzaprav ta dan hotel peljati, pa sem ji pokazal na tisto "našpičenost" za Košutnikovim turnom, vso prelepo, obsijano od zahodnega sonca. Še sem jih slišal o moji nerodnosti in nepripravljenosti za to pot, sam pa sem vedel, da gora še ni hotela in nama je le

Tam, kjer murke cveto ... Foto: Milan Vošank

Po končanem prečenju se ozreva na oster greben. Foto: Milan Vošank

se pustim varovati soplezalki. Sprva malo nejevoljna, le čemu se zamujati, se le nasmehne, ja, res, "ziheraš". Molče ji dam prav, kaj bi se še v gorah prepirala, smeh je boljši. Kako pa naprej? Malo se razgledava in prehodi naju po grebenu kar sami vodijo. Postaja "našpičeno"! Pozdravijo prvi skalni možici in nov klin pod strmim razom, da spet izvlečem *štrik*, vse pripombe pa dobrohotno preslišim. Pa se plezanje izkaže le za prijetno lahkotno skalno pohajkovanje. Na vrhu raza vrv kar hitro pospravim in se le še smejem. Previdno iščeva naprej, skala je ponekod kar krušljiva, potem pa jo slišim spredaj: "Kaj pa ta dva klina in *prusiki*?" Vem, s spletnih strani, to bo tisti spust po vrvi. Zastaneva na zračnem ozkem skalnem balkonu, pečine se povsod naokrog grezijo v strme globoke prepade. Spet se zamujam v poigravanju s *štrikom*, soplezalka bi kar splezala navzdol, pa jo le prepričam, da le še ne pozna prehoda, pa morda greva tako "na *fraj*" naslednjič, da se le naveže.

Iščeva nadaljevanje. Nekaj trave, stezice pa nerodno krušljive skale nad strmimi pobočji, da previdno tipava in preizkušava, dokler ne sestopiva na travnato pot. "Našpičen greben" se je iztekel in spet sva sredi rož, spet je treba upočasniti korak. Alpska velesa, planinski lan, pogačica, mak, volčin, oklepi, še ranjak, vse je v tem vrtu, rdeče murke pa kar povabijo k popevanju Avsenikove viže.

Lepotica

V Košuto sem že leta zagledan. To ostrorobo goro z vrsto izrazitih vrhov in sedelc vedno znova iščem s pogledom s sosednjih vrhov in grebenov, to je res prava lepota Karavank. Tako lepo se pokaže z Uršlje gore, pa tudi s Pece, Olševe in Obirja, zelo blizu ti je na Raduhi, na osrednjih Grintovcih, posebej s Storžiča, ko ji zreš kakor v obraz. Tudi z vrhov okrog Stola in bolj oddaljenih Julijcev pogledujem za to podobo; in seveda, ko sem se srečal s to goro v zgodbi o "plesu meglениh vampirjev", se mi ni hotela že kar prvič predati in pokazati v celoti v vsej svoji lepoti, raje se je poigravala z mano v prizorih med svetlobo in senco, med meglo in soncem, njena dramaturgija

igre pa je bila izzivalno presenetljiva in napeta do zadnjih dialogov. Pot čez ves sloki hrbet med Velikim vrhom in Košutnikovim turnom je bila eno samo dolgo romanje, veselje vztrajnega oboževalca, utrujeno vračanje s planine Dolga njiva, večinoma v megli, pa preizkus volje. Na jasi ob kočah na Kofcah pa se je zgodilo: "Hitim, skorajda že vdan, da se mi Košuta ta dan ne bo več razodela, ko je zasuk v vsebini igre presenetljiv in nenaden: ves greben osončeno žari na ozadju modrine, zgoraj in spodaj pa meglени pas. Kakor da se mi gora nasmiha, me pozdravlja, pomislim, sonce pa obilno razgrne svojo svetlobo in toploto čez pašnike. Živina, ki je do sedaj mirovala, kar poskoči od veselja in se razkropi naokrog za pašo, da zacinglja in zazvončklja v vsej mogoči živahni neubranosti. In še se dogaja: ženska v kopalkah se sonči na klopeh ob koči, na bližnji verandi pa družba tihih moških, vsak s svojim pivom, vsi zrejo v eno smer. To je seveda druga zgodba, ki se ji tudi sam pridružim. Prizor iz sončne igre na gori in tu pred kočjo je vzdrži kakšne pol ure, potem se spustijo meglene zavese, ženska jadrno izgine, pivo na hitro popijemo ..."

Košuta se mi je pokazala v vsej svoji lepoti, nato pa se spet obdala v skrivnostno sivino, vedoč, da bo le tako še naprej ostala zanimiva, privlačna in oboževana. Zato sem se naslednja leta vračal k njej s prijatelji in hčerkama, zato sem hotel videti, kakšen je njen greben prav do konca, do Tolste Košute. Kakšna je še tam, kjer ni rdeče-belih krogcev, kjer moraš biti že malo alpinista.

Ta Tolsta Košuta skupaj z utripom na planinah Dolge njive je s svojimi travnatimi preprogami in cvetjem prav posebno lepa, nekako drugačna od preostale gore, romantična morda. Odmaknjena. Z "našpičenim grebenom", ki se z lahko dostopnega vrha nato nadaljuje proti zahodu, pa tudi vabljliva za iskalce brezpotij po strmih travah in skalnih robovih.

Spominjam se, ko smo na turnosmučarskem reliju z Jezerskega obračali nad planino Zgornja Dolga njiva, kako sem hrepeneče zrl na vijuge smuči s tega vrha. Da, še pozimi bo treba poiskati poti na ta pobočja. Oh, ti lepotica Košuta in tvoji vztrajni oboževalci.

Huda ura

Najino brezpotje s Tolste Košute preide na markirano izhono pot proti vrhu Košutnikovega turna. Prav počasna postaneva: rože, vonjave, razgledi na prehojeno pot, vso v soncu v igrah med sencami in svetlobnimi pasovi čez severna pečevja, na vrhu pa, proti zahodu, povsem drugačno dogajanje: vse je zamegljeno in temačno. Tam okrog Triglava se nekaj poigrava in pripravlja in vse bolj valovi proti karavanškim vrhovom. Huda ura je neizbežna.

Greben Košute s severne strani

Foto: Aleš Omerza

Sestopava po poti povprek čez pobočja Tolste Košute proti Zgornji planini Dolga njiva, ko se za nama že oglašajo preteče pogrmevanje. Postaja vse temnejše, le daljni Grintovci v megleni sliki pred nama so osončeni in jasni. Spet ena od podob v gorah, kakor umetniški dogodek. Fotografirava, prepuščava se tej igri narave, ki nama je ta dan ponudila toliko svojih raznolikih lepot. Morala bi hiteti, pa hodiva počasi. Živina na planini se je kot v pričakovanju nevihte umaknila med dreve, zvončkanje je potihnilo. Čez prag planšarije na Spodnji Dolgi njivi stopiva, ko oglašujoče zagrmijo nad vrhovi, skupaj s silovitim dežjem. ●

Informacije

Prečenje Tolsta Košuta–Košutnikov turn

Karavanke

Zahtevnost: Alpinistični vzpon (II, 100 m). Sidrišča za spust niso urejena. Greben je izpostavljen, skala je ponekod krušljiva. Priporočamo varovanje, neizkušeni pa spremstvo gorskega vodnika.

Oprema: Oprema za visokogorje, čelada, oprema za varovanje (plezalni pas, vrv, vponke, neskončne vrvice in trakovi, klini in kladivo).

Nadmorska višina: 2133 m (Košutnikov turn), 2057 m (Tolsta Košuta)

Višina izhodišča: 900 m

Višinska razlika: 1233 m, 100 m (plezalni del)

Izhodišče: Parkirišče na višini približno 1300 m. Do sem se iz Tržiča pripeljemo skozi Dovžanovo sotesko do Jelendola, nato po makadamski cesti do Medvodja, kjer pri zavetišču Jelenov kot zavijemo levo, po približno 3 km na križišču zavijemo desno in kmalu pridemo do izhodišča.

Koča: Planšarija na planini Spodnja Dolga njiva, 1400 m, v zasebni lasti, poleti odprta.

Časi: Izhodišče–Tolsta Košuta 2 h
Tolsta Košuta–Košutnikov turn 2–3 h
Košutnikov turn– izhodišče 2 h
Skupaj 6–7 h

Sezona: Kopni letni časi od junija do oktobra in ob zanesljivem vremenu.

Zemljevida: Storžič in Košuta, 1 : 25.000; Karavanke, osrednji del, 1 : 50.000.

Vzpon: Po označeni poti (cesta zavije desno) se dvignemo do planine Spodnja Dolga njiva, 1400 m, in nadaljujemo naprej do Zgornje Dolge njive, 1602 m. Tu označena pot zavije levo proti Košutnikovemu turnu, 2133 m, mi pa gremo naprej v isti smeri do travnatega roba (mejni kamen). Neoznačena stezica nas najprej pelje levo skozi ruševje na grebenček (desno Meli), nato po travnatem robu proti Tolsti Košuti,

2057 m. Malo pred vrhom prečimo v levo (zahtevnejši skalni del).

S Tolste Košute začnemo z grebenskim prečenjem čez več škrbin brez posebnih težav do strme skalne zapore. Tu se začne zahtevnejši del prečenja. Preplezamo skalni del in dosežemo ostri greben (II), nato sledi več strmih stolpov (I–II), kjer se v sestopu spustimo po vrvi (II). Po zadnjem spustu (10 m) teren postane lažji. Po strmem travnatem grebenu ali levo pod njim pridemo na označeno pot pod Košutnikovim turnom. Sledi vzpon z grebena (razpotje poti) čez strm skalni skok (I, 10 m) na grebenček, po njem na predvrh in po izpostavljenem grebenu do križa na vrhu.

Sestop: Z vrha sestopimo po eni od dveh označenih poti (desna bolj strma, leva bolj položna) do planine Spodnja Dolga njiva in naprej do izhodišča.

Irena Mušič Habjan

Šerpe – gospodarji Himalaje

Petkov večer, dolga vožnja, Radio Ognjišče: Kazimir (Mikec) Drašlar in Blaž Lesnik. O Anapurni 2, takrat (1969) najvišjem "slovenskem" vrhu, in še bolj, predvsem po zaslugi Mikca, o Šerpah in šerpah, kakor je zaradi plemena ime tudi poklicu višinskega nosača. Poslušal sem odlično predavanje o razvoju zavesti šerp, o njihovem lastnem pomenu, lastni vrednosti. Mikec se je izkazal kot pronicljiv opazovalec kljub ne tako pogostim obiskom Nepala.

Prebitek časa se mi je obrestoval. Ne samo zaradi radijskega pogovora, ki se je posrečeno iztekel skupaj z vožnjo. Šel sem sicer gledat film Arnolda Fancka *Vihar na Mont Blancu* z Leni Riefenstahl (mojstrska fotografija!), a bil tako zgoden, da sem ujel še *Vrh*, film o tragediji na K2 pred nekaj leti. Zgodba nazorno prikaže polom zahodnjakov na drugi najvišji gori sveta, ko je začetna nesreča postopoma potegnila v smrt verigo ljudi. Kakor na Everestu 1996: ozko grlo ali izpostavljen greben na veliki višini, kjer različno izkušeni plezalci ovirajo drug drugega, zakoni narave pa vse bolj kažejo svojo moč. Po prvem padcu se sodelovanje za večji učinek na hitro združenih ekip razdruži. Eni rešujejo, drugi mimo ponesrečenih rinejo naprej proti vrhu (in umirajo na povratku), tretji obračajo, vse to visoko nad 7000 metri, v coni smrti, kakor se reče tistim redko zračnim višinam. Vidimo dokumentarne posnetke od tam, vidimo pozneje odigrane prizore, vidimo nesrečne svojce žrtev in vsi se trudijo dognati resnico, vzroke, krivdo. Večina so kakor otroci, ki se jim je igra spremenila v tragedijo, sedaj pa vsak rešuje svojo vest, svojo žalost. Skozi vso to nekajdnevno zmedo pa se izkristalizira obraz Šerpe, ki je nepretiranih sedemdeset ur prebil v tej smrtni coni, reševal svoje kliente in druge ter na koncu skopih besed natančno prikazal potek in vzroke dogodka. Ja, komercialne odprave tudi za Karakorum, pakistansko

Himalajo, najemajo nepalske šerpe, ki so precej bolj zanesljivi od tamkajšnjih domačinov.

Zakaj se mi je ta Šerpa še posebej vtisnil v spomin? Pred dvema letoma je prišlo vabilo na proslavo 7. obletnice nepalske vodniške organizacije. Po daljšem oklevanju je PZS sklenila, da se spodobi odzvati in tja poslati mene. Bil sem priča profesionalno izvedeni predstavitvi v enem boljših katmandujskih hotelov. Vodniki v slovesnih oblekah, precej tujih gostov, tudi francoski veleposlanik in ameriška veleposlanica, lep del nepalske vlade pa nepalska planinska zveza in trekinške organizacije. Veliko govorov, predvsem pozdravnih, glavni govornik pa je bil Pasang Gjale, predsednik vodniške organizacije. Obraz, ki sem ga sedaj videl v filmu *Vrh*, je bil njegov. V Katmanduju sem spoznal, da so nas povabili kot publiko, kot občudovalce, preprosto zato, da se pokažejo, da vidimo njihovo samostojnost in da se počutijo v evropsko krojenih slovesnih oblekah enako domače kakor v himalajskih vetrovkah. V govoru je posebej omenil francosko in slovensko pomoč pri vzgoji vodnikov in se pohvalil, da so sedaj enakopravni člani mednarodne vodniške organizacije.

ln sedaj, tega petkovega večera, sem gledal njegov obraz in ga poslušal. Bil je enak na posnetkih z gore, enak na pozneje posnetih prizorih, enak na govorniškem odru in enak naslednji dan, ko mi je delovno oblečen v pisarni kazal učbenike, obrazce za izpite in dokument, da so člani mednarodnega združenja gorskih vodnikov UIAGM. Lansko pomlad so se na Everestu stegli šerpe in trije evropski plezalci. Ti so sicer nameravali prečiti Everest, začenši z Zahodnim grebenom, sestopom na Južno sedlo in nadaljevanjem čez Lotse in Nuptse, a so za aklimatizacijo želeli po klasični smeri proti Južnemu sedlu. Klasično smer pa od baze do vrha pred vsako sezono šerpe popravijo in opremijo z lestvami in vrvmi ter postavijo

šotore za množične vzpone komercialnih odprav. Skratka, prodajajo svoje težaško in nevarno delo. Zato tem alpinističnim zvezdam šerpe niso pustili kar tako uporabljati varoval, oni pa so se kot slavni plezalci čutili užajane. Še redke višinski zrak (7500 m) in živci so se spustili z vaji. Pozneje je sicer vsak povedal svojo zgodbo; Evropejci o surovosti šerp, šerpe o nadutosti Evropejcev, a dogodek je nakazal bistven premik od še kolonialnega pojmovanja gospodov (sabov) in nosačev (kuljjev). Rečem Evropejci, a to velja za vse "gospode", tudi za azijske. Za Japonce je bilo včasih znano, da so morali šerpe gaziti naprej, zato so jih tudi najbolj pobirali plazovi. Bojanu Pollaku je nepalski inštruktor Da Gombu povedal, kako mu je Korejec sredi vzpona vzel dereze z nog, ker so se mu njegove snemale. Sam sem se leta 1974 pri vračanju z odprave zapletel s sirdarjem Ngatijem. Trije že zelo odvečni čakalni dnevi v Gunzi, šerpe že precej razpuščeni – pijača in dekleta – in primem sirdarja zaradi premalo nosačev iz doline. Jaz oster, on azijsko vinjen (nimajo namreč encimov za dostojno razgradnjo alkohola): najprej bes, potem jok. Resnične solze zaradi ponižanja. Trk dveh kultur? Trk dveh kultur so rekli tudi spopadu na Everestu. V resnici: trk dveh nekultur. Ali križanje dveh krivulj: padajoče črte ugleda zahodnjakov in rastoče linije azijske samozavesti. Kar kdo hoče videti, a spremembe so očitne. Leta 1965 je bolnemu članu odprave pot gor in dol že tako presedala, da bi Nepalce kar streljal, kot talce. Bog je bil pameten, da Slovencem ni dal več moči; bili bi med hujšimi kolonizatorji, sem zapisal. Pred kratkim je šestnajst šerp, delavcev na pripravi smeri na Everest, izgubilo življenje. Na nek način podobno tragedijama na Everestu in K2, sicer tam na višini, tod še razmeroma nizko (5800 m), vedno pa pri preveč ljudeh na enem mestu. Skupina daje posamezniku lažni občutek čredne varnosti, v resnici pa

Pasang Gjale Foto: Tone Škarja

je vsak sam in samo s svojim edinim življenjem. Na Everestu, v njegovem Ledenem slapu, je pred takrat še nepremoščeno razpoko stalo kakih šestdeset šerp, pod Zahodno ramo se je utrgal serak in pobil šestnajsterico. Se bo kaj spremenilo? Bodo celo omejili vzpone? Bo sedaj manj šerp pripravljenih nositi glavo naprodaj? Bo vsaj kaj več razumevanja ali celo spoštovanja do njihovega dela? Dvomim. Čez nekaj let bo to le številka v statistiki vseh Everestovih žrtev, prazna delovna mesta bodo zasedli novi. Članek sem naslovil po naslovu razstave (Šerpe, gospodarji gora), ki jo je pred leti priredil častni konzul Nepala v etnografskem muzeju. Ljudje besedo gospodar najraje razumemo lastniško; gospodar je lastnik. Tako mi narobe razumemo Alpe, Nepalci Himalajo, ljudje Zemljo. Indijski modreci že tisočletja iz doline Gangesa gledajo Himalajo (sedaj zaradi zadimljenosti bolj redko) kot bivališče bogov, vir navdih, simbol nedosegljivosti, ideal popolnosti. Kdor je stal na kakem visokem vrhu, ve, da ne more biti njegov lastnik. Še lastnik svojega življenja ni, zato ga mora čim prej odnesti dol. Cilj je v uravnoteženju tisti dveh prej omenjenih črt. Ponižanje namreč teži k dvignju, napuh se nujno prelomi navzdol. Osnova za to je lahko le medsebojno spoštovanje. In spoštovanje tiste večno bele verige gora, ki ločuje vročo Indijo od mrzlega Tibeta. ◻

Med Matajurjem in Furlanijo

Beneška Slovenija

Matija Turk

Z Matajurja se nam proti jugu odpre pogled na razpotegnjene kopaste grebene, ki se iztekajo v Furlansko nižino. Mednje so stisnjene Nadiške doline, srce Beneške Slovenije. Po strmih bregovih so na vse strani posejane vasice, iz poraščenih vrhov molijo cerkveni zvoniki. Onkraj reke Nadiže se beneška zemlja še zadnjič dvigne v razčlenjeno hribovje, preden dokončno poklekne pred neizmerno Furlansko nižino.

prihod Slovanov na meje langobardskega kraljestva in boje, ki so zaustavili njihov prodor v nižino. V srednjem veku so oglejski patriarhi pri širjenju krščanske vere med Slovani podpirali uporabo njihovega domačega jezika in si prizadevali za sožitje med različnimi etničnimi skupnostmi. Tako so v 15. stoletju nastali rokopisi, ki spadajo med najstarejše ohranjene primerke slovenske pisane besede: Videmski, Starogorski in Černjejski rokopis.

Dežela je dobila svoje ime zaradi stoletja dolge pripadnosti Beneški republiki. Že

Dežela ob meji

Beneška Slovenija¹ je dežela, ki jo zaznamuje meja. Meja med hribovjem in

ravnino, meja med različnimi kulturami, ljudstvi in državami. Slovani so se v 7. stoletju ustavili tam, kjer se začne ravnina. Pot naprej so jim preprečili Langobardi, takratni vladarji Italije.

V mestecu Čedad ob izteku doline Nadiže je bil rojen langobardski zgodovinar Pavel Diakon. V delu *Historia Langobardorum* je med drugim opisal

Za Kobariškim Stolom in Matajurjem se odkriva Beneška Slovenija Foto: Oton Naglost

¹ Beneška Slovenija (ita. Slavia Veneta ali Slavia Friulana) poleg Nadiških dolin zajema še Terske doline (Gorazd Gorišek, Med slovenskimi rojaki v Italiji, *Planinski vestnik*, 2011, št. 5, str. 41) in Režijo (več avtorjev, *Planinski vestnik*, 2005, št. 7-8, str. 4-13).

Matajur, simbol Beneške Slovenije, z vrha Mije Foto: Matija Turk

za časa oglejskega patriarhata, še posebej pa pod Serenissimo (1420–1797), so Beneški Slovenci uživali posebne pravice. V zameno za varovanje in nadzor meje so bili oproščeni davkov, dovoljena jim je bila samouprava. Pri cerkvi sv. Kvirina pri Špetru so se pod lipo ob kamniti mizi vsaj enkrat letno sestajali predstavniki beneških skupnosti. Ta beneški parlament ali veliki arengo je bil najvišja manifestacija samostojnosti in svobode, ki so jo uživali pod Beneško republiko. Ko je Serenissima propadla, so Beneški Slovenci po krajšem obdobju nadvlade Francozov in Avstrijcev leta 1866 prišli pod Italijo. Pod Avstrijo so ostale vasi v Breginjskem kotu, Livek in Kambreško. Začetno navdušenje nad Italijo, v kateri so videli naslednico Beneške republike, je skopnelo ob spoznanju, da nikoli več ne bodo uživali takšnih pravic, kot so jih nekoč. Nacionalistično usmerjena mlada italijanska država je v duhu risorgimenta² že od vsega začetka Beneškim Slovencem vsiljevala svojo kulturo in jezik s ciljem združiti vse državljane v en sam, italijanski narod. Od tistih časov dalje so ključno vlogo pri ohranjanju slovenske identitete imeli domači duhovniki, ki so pridigali in poučevali v domačem jeziku ter med ljudi širili slovenske knjige. Po prvi svetovni vojni se je raznarodovalna politika nadaljevala in dosegla vrhunec leta 1933 z Mussolinijevim odlokom o prepovedi slovenskega jezika v cerkvah.

² Politično gibanje za osvoboditev in združitve Italije v 19. stoletju.

Mračna leta Benečije

O teh dogodkih lahko beremo v romanu Franceta Bevka *Kaplan Martin Čedermac*. Slovenski duhovniki so se znašli pod velikim pritiskom, še zlasti ko so jim hrbet obrnile tudi najvišje cerkvene oblasti. Anton Cuffolo, župnik iz Laz, je bil oseba, ki je Bevku služila za lik literarnega junaka. Bevk in Cuffolo

sta bila prijatelja in slednji je v svojem dnevniku zapisal: "Kar je napisano v romanu, ni izmišljeno, ni pretirano, je le gola resnica, in sicer umetno omiljena, da bi se ne zdela pretirana." Ime Čedermac je odtlej sinonim za beneške duhovnike, ki niso klonili pod pritiski oblasti in so ostali zvesti svojemu jeziku in poreklu. Največji med njimi je bil Ivan

Čedad in Hudičev most čez reko Nadižo Foto: Matija Turk

Hudičev most v Čedadu

Čedad, mesto, ki ga je ustanovil Julij Cezar, je zraslo ob Nadiži, čez katero se pne Hudičev most. Legenda pripoveduje, da je most zgradil hudič v zameno za prvo bitje, ki bo šlo čezenj. Domači pastir, ki je hotel prvi prečkati most, je hudiča ugnal tako, da je čezenj zakotalil hleb sira, za katerim se je pognal pes.

Trinko (1863–1954), rojen v gorski vasi Trčmun na pobočjih Matajurja. Velik humanist, kulturnik in intelektual, brez vsake trohice mržnje do nasprotno mislečih in sovražno razpoloženih. Kot profesor na videmskem semenišču je ob sebi zbiral slovenske duhovnike in jih pripravljajal na težke čase. Bil je velika moralna avtoriteta, zaradi pokončne drže cenjen in spoštovan tudi pri slovenskih partizanih, ki so bili od leta 1943 dalje na svojih pohodih v Benečijo stalni gostje na njegovem domu. Na zadnji poti so se Trinku poklonile številne delegacije iz Slovenije, ki so v trčmunske cerkev prinesle vence s trakovi jugoslovanske zastave. Dovolj, da so nekateri pogreb

označili za navadno slovansko komunistično zborovanje.

Ta dogodek je povsem značilen za povojni čas v Benečiji, ko je nanjo padla železna zavesa in ko je vse, kar je dišalo po Slovencih, bilo enačeno s komunizmom in veliko grožnjo demokratičnemu svetu. Zlasti v prvem desetletju po vojni je demokratična Italija načrtno gospodarsko in kulturno zanemarjala obmejne beneške kraje ter otroke v šolah in vrtcih vzgajala izključno v italijanskem jeziku. Med ljudmi so pod krinko boja proti rdeči nevarnosti sejali razdor in teror s skrivnimi organizacijami, ki jih je podpirala zveza NATO. Železna zavesa je padla, v glavah mnogih pa je vztrajala še naprej.

Landarska jama

Landarska jama ali Sveti Ivan v Čele, kot ji pravijo domačini, je utrjena jama svetišče v steni nad Nadižo pri vasi Landar. Do jame, ki je ljudem v nemirnih časih nudila skrivališče, vodi 115 stopnic, vsekanih v skalo. Po legendi naj bi se vanjo pred Atilo zatekla slovanska kraljica Vida. Cerkev v jami je v 15. stoletju v gotškem slogu pozidal in okrasil stavbar in kipar Andrej iz Loke.

Utrjeno naselje in svetišče na Stari gori nad Čedadom Foto: Matija Turk

Leta 1995 so karabinjerji preiskali in poškodovali cerkev v vasi Matajur, ker je nekdo ovadil ostarelega župnika Paskvala Gujona, da v njej skriva orožje. Gujonov naslednik, duhovnik Božo Zuanella, in monsinjor Marino Qualizza sta kmalu za tem doživela sodni proces, ker sta v knjigi *Mračna leta Benečije* razgalila delovanje tajnih organizacij in njihovo protislovensko vlogo.

Beneški kraji in ljudje

Ko se danes napotimo v vasi Beneške Slovenije, ki so nam zaradi padca meje iz soške doline lažje dostopne čez nekdanji maloobmejni prehod Livek ali Solarji, nas pričakajo lepo urejene vasi. Žal so vasi, raztresene po pobočjih Kolovrata in Matajurja, bolj ali manj prazne. Gorski kraji so po drugi svetovni vojni doživljali množično izseljevanje, ljudje so odhajali v belgijske rudnike ali v Furlanijo, kjer so

Večkrat oskrunjeno obeležje na Kamenici, kjer so potekala srečanja Beneških Slovencev. Foto: Matija Turk

Kamenica

Ob panoramski cesti Gorenji Tarbij–Stara gora stoji desno na travniku na Kamenici skala z vklesanim napisom: "Tle se vsako lieto ponavljajo sosiednje, s katerimi so se Beneški Slovenci avtonomno upravljali skozi 1000 liet. Kamenica 10. 8. 1975." Napis so nestrpneži obtolkli, večkrat je bil popacan. Tu so več let potekala srečanja Beneških Slovencev in drugih strpno mislečih, katerih pobudnik je bil kulturni delavec Izidor Predan - Dorič.

bili tovarne, delo in kruh. Dodatno je k izseljevanju pripomogel rušilni potres leta 1976. Posledica raznarodovalne politike je, da med hišami slovensko besedo slišimo le redko. Ljudje so bili v javnosti predolgo primorani govoriti italijansko. Razmere se zadnje čase vendarle izboljšujejo. K temu sta pripomogla sprejetje zaščitnega zakona za slovensko manjšino leta 2001 in vstop Slovenije v Evropsko unijo. Šele z zaščitnim zakonom je Italija Beneške Slovence priznala kot del slovenskega naroda.

Ko sva se s Patricijo sprehodila po Trčmunu, sva srečala starejšo gospo. Slovenski pozdrav, italijanski odgovor. Ko je ženica ugotovila, da prihajava iz Slovenije, je začela govoriti v lepem beneškem narečju. Med domače, slovenske narečne besede so se mešali italijanski izrazi. Vprašala je, če jo razumeva, saj da govori "po naše". Zaradi kulturne odrezanosti od matice, odsotnosti slovenskih šol in agresivne asimilacije mnogi še vedno mislijo, da njihov jezik nima kaj dosti skupnega s slovenščino. Gospa nama je pokazala rojstno hišo Ivana Trinka, nato pa naju je napotila še na rob vasi pogledat kapelico Marije, "ki nas varuje".

Za vasjo se razprostirajo senožeti s cvetočim sadnim drevjem. Zaradi sončne lege in bližine morja sadno drevje in nasadi trte uspevajo še visoko v pobočjih Matajurja. S Trčmuna se odpira pogled na najvišje ležeče beneške vasi, obdane z obdelovalnimi terasami, utrjene s kamnitimi podpornimi zidovi. Mnoge terase je že prerasel gozd. Najvišja beneška vas se tako kot gora, na kateri leži, imenuje Matajur. Tu bivata

Z glavnega vrha Ivanaca je kljub oblakom lep pogled proti Miji in Matajurju. Foto: Matija Turk

brata duhovnik Božo in diakon Paskval Zuanella. Gospod Zuanella je prevzel faro v Matajurju po smrti Paskvala Gujona. V nedeljo je bilo pri maši v matajurski cerkvi zbranih deset starejših ljudi. Mladih ni več. Kljub temu je glasno zadonela slovenska pesem. Po maši smo se zamudili v krajšem pogovoru, saj se je gospodu Zuanelli mudilo maševati še v Sovodnje. Tako kot ljudi primanjkuje tudi duhovnikov. Brata Zuanella sta neutrudna hribolazca, velika poznavalca gora tostran in onstran nekdanje meje. Rada imata brezpotja in vzpone na manj znane vrhove. Zato se naši pogovori ob redkih srečanjih vedno sučejo okoli hribov. Z zanimanjem prebirata Planinski vestnik, ki jima ga priskrbijo prijatelji iz Slovenije. Med dolgotrajnim sodnim procesom zaradi neprijetne resnice, razkrite v knjigi *Mračna leta Benečije*, sta Božo Zuanella

in Marino Qualizza skupaj nabirala moči v gorah Julijcev in na vrhu Triglava sklenila, da bosta vztrajala do konca. Ob slovesu tistega nedeljskega dopoldneva je duhovnik Zuanella naposled izrekel, kar mu najbolj leži na srcu: "V enem letu sem imel dvaindvajset pogrebov, v petih letih samo en krst. Še malo in Benečije, kakršno smo poznali, ne bo več." Tako Zuanella, poslednji Čedermac, za katerim ni nikogar več.

Benečija se nedvomno spreminja. A vse stvari niso črne. V Špetru deluje dvojezična šola, v Čedadu imajo sedeže različna slovenska kulturna društva. Izhajajo trojezična glasila, in sicer v knjižni slovenščini, beneškem narečju in italijanščini. Ljudje, ki niso nikoli hodili v slovenske šole, knjižno slovenščino v pisni obliki namreč težko razumejo. Beneški planinci, združeni v Slovenski družini Benečije, so pod Matajurjem odprli kočo, kamor radi zahajajo tako Italijani kot Furlani. Predsodki izginjajo. Sodelovanje na lokalni ravni z institucijami iz Kobarida in Tolmina je živo in plodno. Le odnos slovenske države na najvišji ravni ostaja do svoje manjšine bolj kot ne mačehovski. Vas, ki je ime Beneške Slovenije ponesla v svet, se imenuje Topolovo. Topolovo leži na prisojnem pobočju pod Kolovratom in je dragocen kulturni spomenik beneške stavbne dediščine. Hiše se pahljjačasto širijo po pobočju od cerkve navzdol. Sprehod po ozkih tlakovanih ulicah med kamnitimi hišami z značilnimi zunanji lesenimi stopnišči in *ganki* nam približa svet, ki izginja. V vasi vsako poletje potekajo kulturni dnevi Postaja Topolove, kjer se ob različnih dogodkih odprejo vrata

Ohranjeni stari mejni kamni z vklesano letnico pod vrhom Mije Foto: Matija Turk

informacije

Kako v Nadiške doline: Kraji, opisani v pričujočem prispevku, se navezujejo na Nadiške doline. V Nadiške doline pridemo iz Kobarida čez nekdanji mejni prehod Robič, iz Tolmina čez nekdanja maloobmejna prehoda Livek in Solarji ali iz smeri Nove Gorice čez Krmin in Čedad.

Koče in zavetišča: Koča Rifugio Pelizzo, 1325 m, odprta vse dni od aprila do srede novembra, telefon 0039 0432 71 40 41, e-pošta isadec@libero.it; Slovenska koča pod Matajurjem Dom na Matajuri, 1554 m, odprta ob nedeljah (od junija do septembra odprta že v soboto zvečer), možnost dogovora izven urnika za večje skupine, telefon 0039 0432 70 99 42; Koča/gostišče Rifugio Solarie, na italijanski strani bivšega maloobmejnega prehoda Solarji pod Kolovratom, odprta vse leto, možnost prenočišča, telefon 0039 339 167 61 44; Bivak Zanuso, na italijanski strani Kolovrata, brez ležišč.

Literatura: Mira Cenčič: *Beneška Slovenija in njeni Čedermaci*. Društvo TIGR, 2008.

Jože Zadavec: *Na meji dveh svetov*. Družina, 2006.
Izidor Predan: *Desetnjak Dorič pripoveduje: pričevanje Benečana Izidorja Predana*. Sklad Dorče Sardoč Gorica, 2005.

Milan Grego in Živa Gruden: *Beneška Slovenija*. Družina, 1998.

Natalino Zuanella: *Mračna leta Benečije: dejavnost tajnih organizacij v vzhodni Furlaniji*. Cankarjeva založba, 1998.

Simon Rutar: *Beneška Slovenija*, faksimile s spremno besedo. Združenje Evgen Blankin Čedad, 1998.
Ivan Trinko: *Beneška Slovenija; Hajdimo v Rezijo!* Mohorjeva družba, 1980.

Jožko Ošnjak: *Pod Matajurjem: spomini in zapiski iz Beneške Slovenije*. Jože Moškrič, 1970.

Vodnik Poti miru: po sledih prve svetovne vojne med Nadižo in Sočo. Pro Loco "Nediške Doline - Valli del Natisone" in Društvo Associazione Don Eugenio Blanchini, 2007.

Spletne strani: <http://www.mismotu.it>.
<http://www.vallidelnatisone.org>.
<http://www.nediskedoline.it/>.

Zemljevida: Valli del Natisone - Cividale del Friuli, Tabacco 041, 1 : 25.000; Zgornje Posočje, Kod&Kam, 1 : 50.000.

Vas Topolovo je arhitekturni biser beneškoslovenske vasi. Foto: Matija Turk

zapuščenih hiš in te za nekaj dni zaživijo kot različne umetniške delavnice, galerije ali knjižnice.

Po hribih in dolinah

Beneška Slovenija s svojo skrivnostnostjo, drugačnostjo in bogato zakladnico zgodovinske in kulturne dediščine nikogar ne pusti ravnodušnega. Tu, kjer se prepletajo različni svetovi in kulture, lahko združimo pohodništvo ali kolesarjenje z ogledom kulturnih znamenitosti, kot so Landarska jama, Čedad ali svetišče na Stari gori. Naravne znamenitosti so skrite in jih je treba poiskati, kot npr. korita Reke pri cestnem mostu pod Čeplesiščem ali slap Kot nad Podutano.

Vzpon na Matajur iz doline Nadiže je zaradi velike višinske razlike lep zalogaj. Občutno si ga skrajšamo, če se z avtom pripeljemo po slikoviti panoramski cesti od vasi Matajur do koče Pelizzo. S travnatega vrha, pod katerim so raztresene številne planine, se odpirajo širni razgledi na vse strani. Po razlagi nekaterih zgodovinarjev je Matajur gora, od koder je langobardski kralj Alboin prvič zagledal bogato in plodno ravnino na zahodu, obljubljeno deželo, ki jo je prišel zavojevat. Od tod tudi še drugo italijansko poimenovanje Monte Re ali Kraljevska gora, o kateri piše Pavel Diakon.

Naravnost iz doline Nadiže se lahko povzpne na razgledni Ivanac ali na Mijo. Izhodišče je isto, vas Štupica. Pot na Ivanac nas vodi skozi vas Črni Vrh, znano po svojih pustnih maskah blumarjih.

Zahodna in južna pobočja Ivanca že tonejo v furlansko nižino, kjer so ob stiku z ravnino zadnji, nekoč slovenski kraji Fojda, Ahten, Neme in Tarcent. Če se bomo napatili na Mijo, nas bo pot vodila po suhi dolini Pradol, kjer je nekoč v davni preteklosti tekla Nadiža. Po dolini je vodila stara pot med Štupico in Breginjskim kotom, zaradi katere je bil pod Logjem zgrajen kamnit Napoleonov most. Pot po Pradolu, poraščenem z bujnim zelenjem in mahom, je široka, deloma tlakovana in celo nadelana s stopnicami. Proti koncu dolina postane ožja in z obeh strani obdana z visokimi stenami. Utesnjeno in prvinsko okolje nas bo navdalo z občutkom, da smo se prav zares znašli v pradavnini. Pri vходу v Pradol pri Štupici so še vidne ruševine vasi Predrobac, opuščene v začetku 20. stoletja. Vas je imela vlogo sezonskega poletnega naselja, ko so sem prignali živino. Podobno sezonsko naselje je bilo na planini Mija, kjer je stalo okoli 150 preprostih pastirskih bivališč in hlevov, o katerih pa skorajda ni več sledu.

Beneški hribi so prepredeni s cestami, kolovozi in potmi. So pravi raj za kolesarje in raziskovalno naravnane pohodnike. Mnogo poti je označenih, precej več, kot jih je prikazanih na zemljevidu Tabacco. Slaba stran poti je, da so to v glavnem zvezne in ne krožne poti, ki potekajo po grebenih ali povezujejo posamezne vasi. Benečija vabi v vseh letnih časih. Pozimi je Matajur priljubljen turnosmučarski cilj, spomladi pokrajino obarvajo cvetoče sadno drevje in živo zeleni travniki,

polni pisanega cvetja, poleti vabi topli Nadiža, jeseni kostanj, ki ga je v beneških gozdovih obilo.

Obisk Beneške Slovenije lahko zaključimo na Stari gori nad Čedadom, kjer bomo z malo sreče na razgledni ploščadi pod cerkvijo doživeli nepozaben sončni zahod. Sredi utrjenega naselja, katerega korenine segajo še v rimske čase, stoji cerkev, posvečena Mariji. Tako kot Svete Višarje nad Kalsko dolino predstavlja romarski kraj Stara gora, mesto združevanja in sožitja med narodi. Vrednote, ki jih posreduje, niso le upanje za Beneške Slovence, temveč za vse narode, ki živijo ob njenem vznožju. ◉

Mija/Monte Mia, 1237 m

predgorje
Julijskih Alp

Mija je razsežna, z gozdom poraščena gora, ki se dviguje nad desnim bregom Nadiže prav nasproti Matajurja. Iz

Breginjskega kota pripelje gozdna cesta tik pod njen vrh. Mi se bomo nanjo povzpeli iz vasi Štupica, iz

romantično divje doline Pradol. Ob poti nas bodo spremljale table naravoslovne učne poti. Vzpon do planine Mija po

lepo nadelani poti je nadvse udoben. Če bomo pozorni, bomo pri vzponu s planine na vrh na levi strani poti opazili stare mejnike z letnico 1841, ko je bila Mija mejna gora med Avstrijo in Italijo. Z vrha se nam odpre pogled na Matajur in na dolino Nadiže. Vzpon na Mijo je zlasti priporočljiv v zgodnji pomladi, ko nas ob poti spremljajo preproge pomladnega cvetja.

Mija in reka Nadiža z mosta pri Štupici, levo od Mije dolina Pradol Foto: Matija Turk

Zahtevnost: Nezahtevna označena pot.

Oprema: Običajna pohodniška oprema.

Višina: 1237 m

Višina izhodišča: 203 m

Višinska razlika: 1034 m

Izhodišče: Štupica/Stupizza, parkirišče ob makadamski cesti zahodno od vasi (odcep pri avtobusni postaji). WGS84: N 46,19994299, E 13,47020247

Vas leži ob levem bregu Nadiže ob cesti Kobarid–Čedad/Cividale del Friuli.

Koča: Zavetišče (ricovero) Casera Monte Mia, ki je po novem zaklenjeno.

PLANINSKI VESTNIK | MAJ 2014

Matajur/Monte Mataiur, 1641 m, čez Marsinsko planino

predgorje
Julijskih Alp

Kapelica na vrhu Matajurja, v daljavi Jadransko morje Foto: Matija Turk

Matajur je najvišja gora Beneške Slovenije. Njegov razpotegnjen, s kraškimi pojavi zaznamovan travnati vrh v obliki piramide je viden iz celotne Furlanske nižine. Zaradi dominantne lege so ga Rimljani imenovali Mons major. Z juga je visoko pod vrh speljana panoramska cesta, ki se konča pri koči Pelizzo, ki je tudi izhodišče za lahkoten družinski izlet na vrh, krožno turo čez Marsinsko planino. Matajur je izredno razgledna gora, ob kristalno jasnih dneh bomo z njegovega vrha videli vse v loku od Jadrana do Dolomitov in Furlanije. Ob povratku se velja ustaviti v slovenski koči pod Matajurjem in prisluhniti mehki govoricu domačinov.

Zahtevnost: Nezahtevna označena pot. Pozimi je na strmejšem vršnem delu ob trdem snegu nevarnost zdrsa.

Oprema: Običajna pohodniška oprema.

Višina: 1641 m

Višina izhodišča: 1325 m

Višinska razlika: 316 m

PLANINSKI VESTNIK | MAJ 2014 | 33 |

Mija/Monte Mia, 1237 m

predgorje
Julijskih Alp

Časi: Štupica—odcep poti v Pradolu za Mijo 45 min
Odcep—zavetišče Casera Monte Mia 1.15 h
Zavetišče Casera Monte Mia—vrh 45 min
Sestop 2 h
Skupaj 4.45 h

Sezona: Vsi letni časi.

Zemljevida: Valli del Natisone - Cividale del Friuli, Tabacco 041, 1 : 25.000; Zgornje Posočje, Kod&Kam, 1 : 50.000.

Vzpon: Za vasjo Štupica/Stupizza gremo po mostu čez Nadižo/F. Natisone. Za njim zavijemo desno (oznaka) po lepem kolovozu lagodno ob toku Nadiže navzgor. Sledi vzpon po tlakovani poti s stopnicami v dolino Pradol/Valle de Pradolino. Ko se pot položi, nas smerokaz usmeri desno v pobočja nad Pradolom. Sledi strmejši del poti, mestoma tlakovan in urejen s stopnicami. V okljukih nas pot vodi proti desni, nato pa se usmeri levo in po dolgi, zložni hoji dosežemo stan (zaklenjen!) na planini Mija/

Casera Monte Mia. S planine sledimo smerokazu in rdeče-belim oznakam (ne rdeče-rumenim, ki so gozdarske oznake!) po mestoma slabo vidni stezi skozi gozd proti vzhodu. Pot se najprej dviguje nad gozdno cesto, nato pa se nad grapo Škarbina usmeri južno proti vrhu.

Sestop: Do planine Mija se vrnemo po isti poti. Od tu vodi proti severozahodu označena pot na sedlo Nad Pradolom na koncu doline Pradol. Sprva hodimo po makadamski cesti, nato zavijemo levo navzdol skozi gozd. Toda pozor! Zaradi podrtih dreves med žledolomom v pasu 250 višinskih metrov je ta

pot trenutno skrajno težko prehodna in zaradi uničenih oznak tudi orientacijsko zelo zahtevna. V primeru, da zaidemo s poti, tvegamo, da se znajdemo nad prepadnimi stenami Pradola. Če torej nismo prepričani, da je pot očiščena in na novo označena, se na izhodišče vrnemo po isti poti!

Matija Turk

PLANINSKI VESTNIK | MAJ 2014

Matajur/Monte Mataiur, 1641 m, čez Marsinsko planino

predgorje
Julijskih Alp

Izhodišče: Koča Rifugio Pelizzo, parkirišče na koncu panoramske ceste. WGS84: N 46,20362487, E 13,53763975

Sem se pripeljemo po asfaltni cesti iz vasi Idrsko pri Kobaridu, nadaljujemo skozi Livek in malo naprej od Čeplesišča/Cepletichis zavijemo desno proti vasema Mašera/Masseris in Matajur/Montemaggiore. Od tu dalje po glavni cesti do izhodišča.

Koči: Slovenska koča Dom na Matajuri, 1554 m, telefon 0039 0432 70 99 42; Rifugio Pelizzo, 1325 m, telefon 0039 0432 714 041.

Časi: Koča Rifugio Pelizzo—Marsinska planina 30 min
Marsinska planina—vrh 45 min
Vrh—Dom na Matajuri 15 min
Dom na Matajuri—koča Rifugio Pelizzo 30 min
Skupaj 2 h

Sezona: Vsi letni časi.

Zemljevida: Valli del Natisone - Cividale del Friuli, Tabacco 041, 1 : 25.000; Zgornje Posočje, Kod&Kam, 1 : 50.000.

Vzpon: Pri koči Rifugio Pelizzo sledimo smerokazu za Marsinsko planino/Malghe di Mersino. Pot nas vodi čez travnata pobočja zložno daleč proti vzhodu do Marsinske planine. Na planini, kjer se nam odpre pogled na Mijo, 1237 m, Stol, 1673 m, in Kanin, je raztresenih več lepo vzdrževanih kamnitih

hiš. Po mulatjeri nadaljujemo zložno mimo hiš in manjšega jezerca proti severu, kjer se v okljuku po strmejšem pobočju povzpemo na vrh. Na vrhu stoji že od daleč vidna kapelica Kristusa Odrešenika (v predprostoru vpisna knjiga). **Sestop:** Z vrha sestopimo po blagem travnatem pobočju proti jugozahodu

naravnost do slovenske koče Dom na Matajuri, 1554 m, ki jo vidimo pod sabo. Od doma gremo po stezi proti vzhodu, kjer se priključimo običajni in najbolj oblegani poti od koče Rifugio Pelizzo ter se po njej vrnemo na izhodišče.

Matija Turk

Sveti Martin/Monte San Martino, 987 m, iz Topolovega

predgorje
Julijskih Alp

Kot izhodišče za vzpon na hrib svetega Martina lahko izberemo vas Topolovo, ki je ena najlepših, zagotovo pa najbolj znanih beneških vasi. Prijeten

pohodniški izlet združimo z obiskom in ogledom te prvobitne beneške vasice. Tik pod vrhom Svetega Martina stoji istoimenska cerkva s

konca 13. stoletja, katere posebnost je, da nima zvonika. Pred cerkvico sta travnik in miza s klopo. Na vrhu se nam odpre pogled proti Tolminskim

goram, Poreznu, Trnovskemu gozdu in številnim raztresenim beneškim vasicam pod nami.

Cerkvica sv. Martina je dala ime hribu, ki se dviguje nad vasjo Topolovo. Foto: Matija Turk

PLANINSKI VESTNIK | MAJ 2014

Ivanac/Monte Joanaz, 1167 m, čez vas Črni Vrh

predgorje
Julijskih Alp

Poraščena pobočja razglednega Ivanaca nad vasjo Črni Vrh Foto: Matija Turk

Ivanac je širok vrh z razsežnim travnatim temenom, ki se položno spušča proti zahodu. Je zadnji višji vrh pred Furlansko nižino. Glavni vrh je poraščen, vendar so ga pred kratkim očistili, tako da se z njega odpira lep pogled proti vzhodu na vas Črni Vrh, Mijo, Krn in Matajur. Izredno slikovit in razgleden je travnati hrbet južno od glavnega vrha, pod katerim je speljana vojaška cesta, zaradi katere je vrh odličen cilj tudi za gorske kolesarje. Ivanac je za Matajurjem nedvomno najlepši razglednik v Beneški Sloveniji, gora, s katere bomo imeli pogled na Furlanijo kot iz letala.

Zahtevnost: Nezahtevna označena pot.

Oprema: Običajna pohodniška oprema.

Višina: 1167 m

Višina izhodišča: 203 m

Višinska razlika: 964 m

Izhodišče: Štupica/Stupizza, parkirišče ob makadamski cesti zahodno od vasi (odcep pri avtobusni

PLANINSKI VESTNIK | MAJ 2014 | 35 |

Zahtevnost: Nezahtevna označena pot.

Oprema: Običajna pohodniška oprema.

Višina: 987 m

Višina izhodišča: 531 m

Višinska razlika: 456 m

Izhodišče: Topolovo/Topolò, parkirišče ob vznožju vasi.

WGS84: N 46,17689676,

E 13,60291535

Sem se pripeljemo po asfaltni cesti iz vasi Idrsko pri Kobaridu, nadaljujemo do Livka, kjer zavijemo levo do sedla Solarji, naprej se peljemo skozi vasi Kraj/Crai, Laze/lase, Trušnje/Trusgne do Hlodiča/Clodig, kjer zavijemo desno do Topolovega.

Časi: Topolovo—sedlo Kjuč 45 min

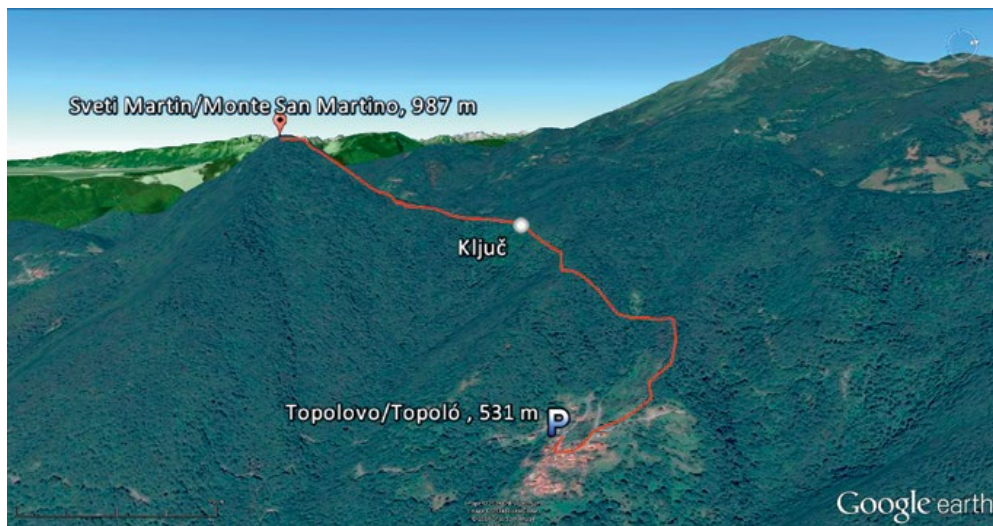
Sedlo Kjuč—vrh 30 min

Sestop 1 h

Skupaj 2.15 h

Sezona: Vsi letni časi.

Zemljevida: Valli del Natisone - Cividale del Friuli, Tabacco 041, 1 : 25.000; Zgornje Posočje, Kod&Kam, 1 : 50.000.

Vzpon: S parkirišča pod vasjo Topolovo/Topolò zavijemo desno po ozkih ulicah navzgor skozi vas. Na vrhu vasi stoji levo ob cerkvi kažipot. Izberemo pot, ki vodi čez prelaz Kjuč/Bocchetta di Topolò v vas Čeplesišče/Cepletischis. Sprva hodimo po stezi

vodoravno čez pobočje, poraščeno s travo in grmovjem. Ko pot prečka potok, se po gozdu usmerimo bolj strmo navzgor do sedla Kjuč. Tu nas smerokaz za Sv. Martin/Monte San Martino usmeri levo po kolovozu. Med hojo po kolovozu moramo biti pozorni

na nov odcep v levo (slabo vidni leseni smerokaz), od koder nas pot po gozdni rebri privede na razgledni vrh z vpisno knjigo in žigom.

Sestop: Sestopimo po poti vzpona.

Matija Turk

Ivanac/Monte Joanaz, 1167 m, čez vas Črni Vrh

postaji). WGS84: N 46,19994299, E 13,47020247

Vas leži ob levem bregu Nadiže ob cesti Kobarid—Čedad/Cividale del Friuli.

Koča: Turistična kmetija v vasi Črni Vrh.

Časi: Štupica—Črni Vrh 1.15 h

Črni Vrh—Ivanac 1.30 h

Sestop 2.15 h

Skupaj 5 h

Sezona: Vsi letni časi.

Zemljevid: Valli del Natisone - Cividale del Friuli, Tabacco 041, 1 : 25.000.

Vzpon: Za vasjo Štupica/Stupizza gremo po mostu čez Nadižo/F. Natisone. Za mostom nas smerokaz usmeri levo navzgor skozi gozd po poti št. 735. Tlakovana pot se enakoverno vzpenja nad dolino potoka Budrin/Nabrodin/T. Nabrodino. Mimo kapelice, postavljene na razgledni točki, dosežemo vas Črni Vrh/Montefosca, 710 m. Na koncu vasi na desni nas smerokaz za Ivanac/Monte

Joanac usmeri mimo hiš v gozd. Pot dvakrat prečka cesto. Ko pridemo do znamenja ob cesti, je najbolje nadaljevati po cesti, saj je pot, ki poteka po levi, težko prehodna zaradi podrtega drevja. Po kilometru hoje po cesti

pridemo do makadamskega odcepa na levi. Nadaljujemo po makadamu (kratko) do razpotja, kjer nas smerokaz usmeri navzgor po ozki in strmi stezi v gozd. Pot nas privede do gozdnatega sedla, do katerega z nasprotne strani

pripelje vojaška cesta. Od vojaške ceste sledimo desno oznakam za glavni vrh. Če se z gozdnatega sedla napotimo levo, pridemo na razgledne travnate planjave.

Sestop: Sestopimo po poti vzpona.

Matija Turk

Amariana/Monte Amariana, 1905 m

Karnijske
Alpe

Furlanska lepotica La Mariane pripada skupini Sernia in Grauzarije in se neposredno nad sotočjem Tilmenta in Bele že spogleduje z morjem.

Vršni del ima obliko prepoznavne piramide, ki proti vzhodu prehaja v daljši greben, zahodna pobočja so precej divja. Možnosti za vzpon so

raznolike: s severa in juga, prečenje grebena in alpinistična smer. Vse se začnejo globoko v dolini in premagajo veliko višinsko razliko. Opisana pot je

najmanj naporna, saj spretno speljana gorska cesta pomakne izhodišče precej visoko. Ujemite čas prebujanja gorskega cvetja in dan, ko se okoli

Furlanska lepotica Amariana z juga Foto: Janja Lipužič

PLANINSKI VESTNIK | MAJ 2014

San Simeone/Monte San Simeone, 1505 m

Karnijske
Predalpe

Zaradi svoje izolirane lege se San Simeone zdi kot velik gorat otok na robu furlanske ravnice. Bela prodišča Tilmenta in Bele ovijajo njegova strma in razbrazdana pobočja na

severovzhodu, zahodni del obliva največje karnijsko naravno jezero Lago di Cavazzo. Na 1200 metrov visoko vršno planoto z juga vzporedno z našo potjo pripelje tudi ozka serpentinasta

cesta. Od njenega konca do razglednega vrha je vsega 45 minut hoje, kar je ravno prav za tiste, ki boste tja prikolesarili. Vse tri možnosti vzponov iz doline zahtevajo več ur ponekod kar

strme hoje. Pri načrtovanju izleta nekaj časa prihranite še za ogled mesteca metuljev Bordana ali srednjeveško Pušjo vas.

Južna pobočja San Simeoneja Foto: Janja Lipužič

vrha ne motajo oblaki – ti po lokalni tradiciji napovedujejo deževje.

Zahtevnost: Zahtevna označena pot. Zadnji del vzpona je strm in zavarovan z jeklenico.

Oprema: Običajna planinska oprema, čelada. Manj izkušeni naj uporabijo komplet za samovarovanje.

Višina: 1905 m

Višina izhodišča: Pribl. 1058 m

Višinska razlika: Pribl. 900 m

Izhodišče: Prelaz Cristo di Forca. WGS84: N 46,390198, E 13,072074

Avtocesto Trbiž/Tarvisio–Videm/Udine zapustimo na izvozu Carnia. Za prvim krožiščem gremo desno v Amaro, sredi naselja zavijemo levo na zelo ozko ovinkasto cesto. Po pribl. 8 km vožnje parkiramo na prelazu. Prostora ni veliko!

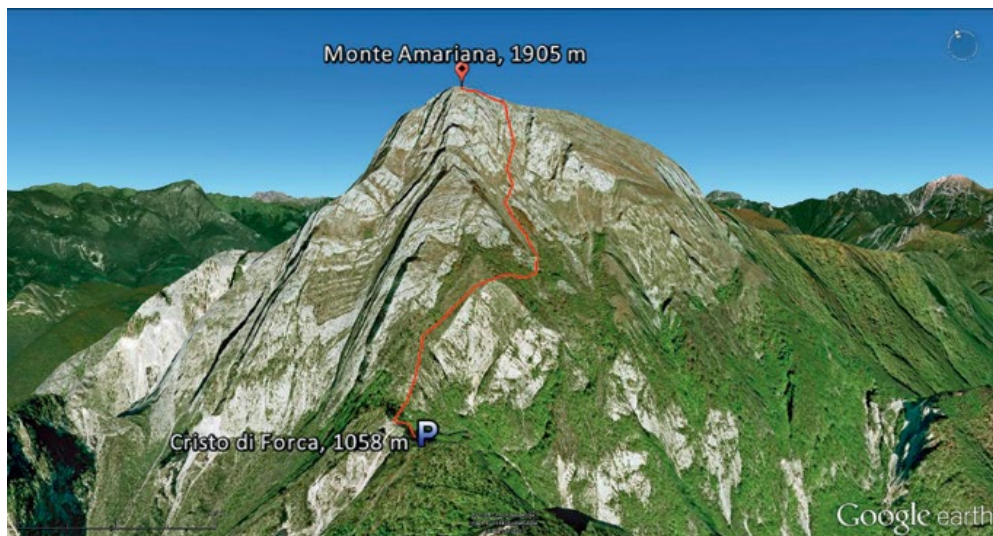
Koče: Na območju ni planinskih koč.

Časi: Izhodišče–vrh 2.30 h

Sestop 1.30 h

Skupaj 4 h

Sezona: Kopna sezona, najbolje spomladi ali jeseni, poleti je zelo vroče. V zimskih razmerah je tura zelo zahtevna.

Vodnik: Andrej in Urška Stritar: *Karnijska potepanja*. Kibuba, 2006.

Zemljevida: Prealpi Carniche e Giulie del Gemonese, Tabacco 020, 1 : 25.000; Prealpi Carniche, Val Tagliamento, Tabacco 013, 1 : 25.000.

Vzpon: Pot št. 414 se začne malo pod sedlom na južni strani. V spodnjem delu se vzpenjamo skozi gozd, kasneje izstopimo na travnate strmine in

postopoma odkrivamo čedalje obsežnejše poglede na dolino Tilmenta. Skalni zaporji se umaknemo na vzhodno stran, skozi vse redkejše rastje napredujemo v smeri izrazite grape. Ta poteka strmo navzgor proti grebenu in je na prvi pogled kar zahtevna, a jo ob pomoči jeklenice preplezamo brez posebnih težav. Na izstopu iz zavarovanega odseka

zavijemo levo in skozi položnejši pas rušja kmalu pridemo na vrh, kjer stoji velik Marijin kip.

Sestop: Sestopimo po poti vzpona. Vse druge možnosti nas pripeljejo daleč od izhodišča. Z dvema voziloma lahko vzpon povežemo s sestopom po vzhodnem grebenu.

Janja Lipužič

San Simeone/Monte San Simeone, 1505 m

Zahtevnost: Nezahtevna označena pot.

Oprema: Običajna planinska oprema.

Višina: 1505 m

Višina izhodišča: 362 m

Višinska razlika: 1150 m

Izhodišče: Prvo križišče stranske ceste pred mestom Bordano. WGS84: N 46,318768, E 13,088738

Avtocesto Trbiž/Tarvisio–Videm/Udine zapustimo na izvozu Carnia v smeri Tolmeča/Tolmezzo. Prečkamo Tilment/Tagliamento in se skozi Cavazzo Carnico in Interneppo peljemo proti Bordanu. Na prevalu v levo zavije stranska cesta; parkiramo malo višje na razcepju.

Koča: Poleti je na planoti odprto gostišče Baita Monte San Simeone, 1203 m.

Časi: Izhodišče–vrh 3.30 h

Sestop 2.30 h

Skupaj 6 h

Sezona: Kopni letni časi. Zaradi južne lege sneg spomladi kmalu skopni.

Vodnik: Vodnika v slovenskem jeziku ni.

Zemljevida: Prealpi Carniche e Giulie del Gemonese, Tabacco 020,

1 : 25.000; Prealpi Carniche, Val Tagliamento, Tabacco 013, 1 : 25.000.

Vzpon: Na začetku moramo iti po cesti. Po približno 1,5 km enakomernega vzpona se začnejo serpentine; še pred prvim ovinkom moramo biti pozorni na levi odcep stezice, ki gre strmo navzgor in se drži levo od ceste

(na enem od ovinkov je razgledna točka). Višje cesto večkrat prečkamo, potem pa se na robu planote strmina unese. Tu stoji mala srednjeveška cerkev San Simeone iz 14. stoletja (popotresna rekonstrukcija), po kateri je gora dobila ime. Napredujemo po cesti (desno pot v Poverno in Baita M.

San Simeone in nato še z leve pot iz Interneppa), potem pa nas kažipot spet usmeri v gozd. Prijetna hoja se konča ob antenah v bližini vrha, ki navduši z neoviranimi razgledi na vse strani.

Sestop: Sestopimo po poti vzpona.

Janja Lipužič

Festa/Monte Festa, 1055 m

Karnijske
Predalpe

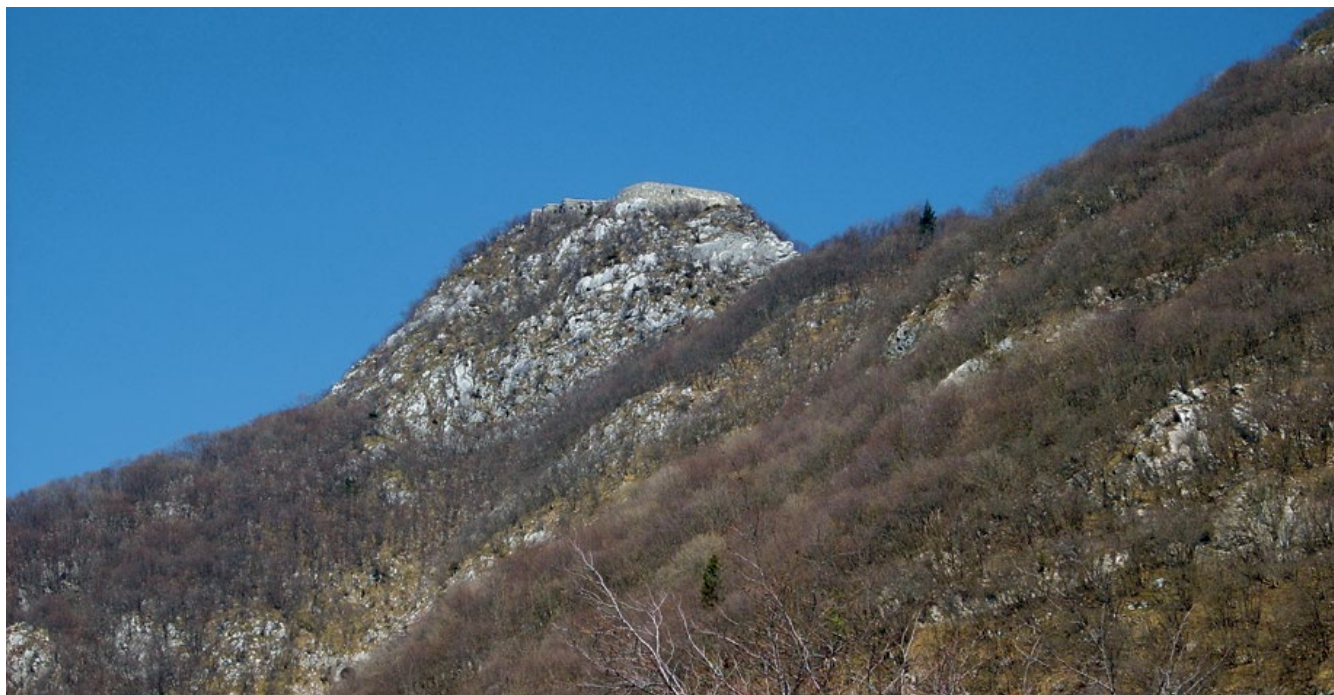

Med številnimi stranskimi vršiči razgibanega San Simeoneja bi vzpetino nad vzhodno obalo jezera Lago di Cavazzo zlahka spregledali, če ne bi prav tam

italijanska vojska leta 1910 postavila velike utrdbe. Strateška pozicija Feste je v času prve svetovne vojne odigrala pomembno obrambno vlogo. Danes

navdušuje predvsem kot lep razglednik in dragocen zgodovinski spomenik. Pod vrh vodi 8 km dolga originalna vojaška cesta. Uporabljajo jo predvsem kolesarji, za

hojo je primernejša vzporedna označena pot, ki precej skrajša dolge ovinke. Na izlet se odpravite spomladi, ko vznožje gore obletava nešteto vrst metuljev.

Trdnjava iz prve svetovne vojne na vrhu Feste Foto: Janja Lipužič

PLANINSKI VESTNIK | MAJ 2014

Verzegnis/Monte Verzegnis o Pizziat, 1914 m

Karnijske
Predalpe

Naš cilj je pomaknjen na jugozahodno obrobje Tolmeča, v sosesčino drzne Piombade onstran cestnega prelaza Chianzutan. V manjši skupini s travo poraščenih vrhov, visoko med Colle dei Larici in Monte Lovinzolo opazimo

velike skalne bloke rdečega marmorja in opuščene naprave kamnoloma z začetka 20. stoletja, ki so pravi muzej industrijske arheologije. Tudi dogajanje v davni geološki preteklosti Verzegnisa je bilo zelo dinamično, kar

dokazuje več kot štirideset jam, vendar obet novega zanimivega doživetja ne prihaja iz podzemlja, ampak z nedostopnih skalnih polic, kjer se združujejo beloglavi jastrebi. Ne bodite

presenečeni, če bodo svoja dvometrska krila razprli prav nizko nad vašimi glavami!

Zahtevnost: Nezahtevna označena pot. Previdnost priporočamo na kratki, nekoliko izpostavljeni strmini tik pod vrhom.

Oprema: Običajna planinska oprema.

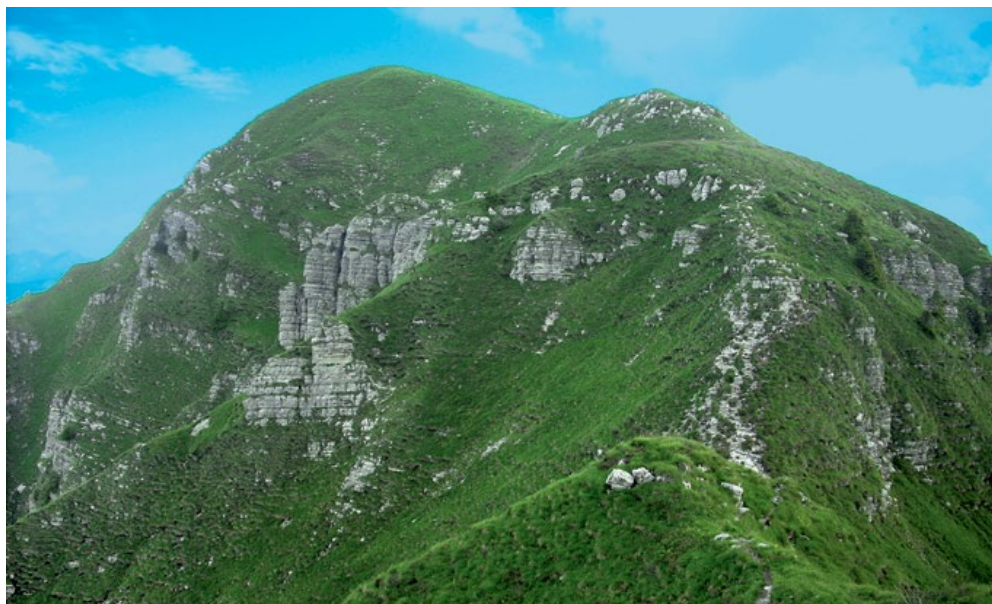
Višina: 1914 m

Višina izhodišča: 955 m

Višinska razlika: 960 m

Izhodišče: Prelaz Sella Chianzutan. WGS84: N 46,360632, E 12,933818 Avtocesto Trbiž/Tarvisio–Videm/Udine zapustimo na izvozu Carnia in peljemo v smer Tolmeča/Tolmezzo. Kažipotom sledimo čez Tilment, skozi več manjših zaselkov (Chiaulis, Intissans, Chiaicis), mimo jezera Lago di Verzegnis, da prispemo do gostišča na prelazu, kjer parkiramo (12 km jugozahodno od Tolmeča).

Koče: Gostišče Albergo Chianzutan, 955 m, telefon 0039 0433 28 26. V primeru slabega vremena lahko zavetje najdemo na kateri od planin ob poti.

Ozka grebenska stezica pelje proti vrhu Verzegnisa. Foto: Janja Lipužič

PLANINSKI VESTNIK | MAJ 2014 | 39 |

Zahtevnost: Nezahtevna označena pot. V okolici vojaških objektov se gibamo previdno, še posebej, če imamo s seboj otroke.

Oprema: Običajna planinska oprema.

Višina: 1055 m

Višina izhodišča: 257 m

Višinska razlika: 800 m

Izhodišče: Interneppo ob jezeru Lago di Cavazzo.

WGS84: N 46,324647, E 13,083927
Avtocesto Trbiž/Tarvisio–Videm/Udine zapustimo na izvozu Carnia v smeri Tolmeča/Tolmezzo. Prečkamo Timent/Tagliamento in se skozi Cavazzo Carnico zapeljemo proti Interneppo. Parkiramo blizu hotela na začetku kraja.

Koče: Na območju ni planinskih koč.

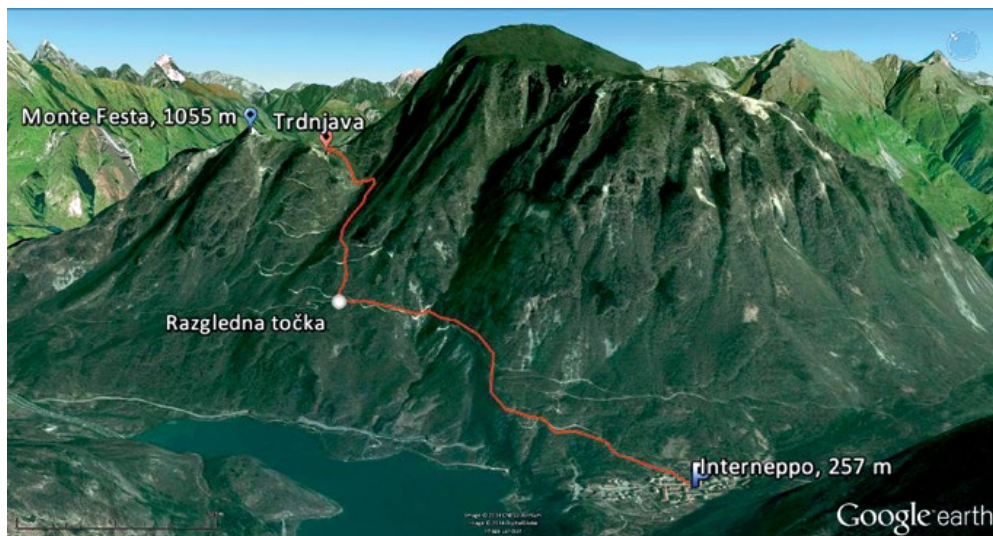
Časi: Izhodišče–vrh oz. trdnjava 2 h
Sestop 1.30 h

Skupaj 4 h

Sezona: Vsi letni časi, pozimi z ustrežno opremo.

Vodnik: Vodnika v slovenskem jeziku ni.

Zemljevida: Prealpi Carniche e Giulie del Gemonese, Tabacco 020, 1 : 25.000; Prealpi Carniche,

Val Tagliamento, Tabacco 013, 1 : 25.000.

Vzpon: Oznako poti št. 838 najdemo pri vodnjaku ob glavni ulici. Ob njej je obvestilo CAI (spomladi 2014), da moramo pozorno slediti uradnim rdeče-belim oznakam, v nasprotnem nas rdeče packe lahko zapeljejo na napačno stezo. Za zadnjimi hišami

gremo po kolovozu do kažipota in desno na obzidano pot, ki se višje priključi vojaški cesti. Po njej hodimo do razledne točke visoko nad jezerom. Tam pot zavije desno bolj strmo v gozd in omenjeno cesto večkrat prečka. Malo pod vrhom naletimo na vodno zajetje, nato pa na prve ostanke vojaških stavb. Obidemo jih levo in v

nekaj minutah prispemo do obzidja trdnjave. Tu izlet zaključimo, čeprav se sam vrh nahaja nekoliko severneje.

Sestop: Sestopimo po poti vzpona, lahko tudi po cesti. Nekateri prehodi steze čez ceste niso prav dobro označeni, zato si jih velja zapomniti že ob vzponu.

Janja Lipužič

Verzegnis/Monte Verzegnis o Pizziat, 1914 m

Časi: Izhodišče–planina Val 2 h

Planina Val–vrh 45 min

Sestop 2 h

Skupaj 5 h

Ali:

Izhodišče–vrh 2.45 h

Vrh–planini Casera Lovinzola di sopra, Casera Presoldon 3.30 h

Skupaj 6.30 h

Sezona: Kopna sezona od maja do oktobra. Zimski vzpon je zahteven.

Vodnik: Vodnika v slovenskem jeziku ni.

Zemljevida: Prealpi Carniche e Giulie del Gemonese, Tabacco 020, 1 : 25.000; Prealpi Carniche, Val Tagliamento, Tabacco 013, 1 : 25.000.

Vzpon: Nasproti parkirišča oznake poti št. 806 vodijo čez travnike do bližnje planine Casera Mongranda, zatem se slabo uro v ključih vzpenjamo skozi prijeten gozd. Višje se odprejo položnejša travnata pobočja; desno se odcepi steza na Colle dei Larici in proti kamnolomu (možen ovinek), mi pa nadaljujemo proti planini Casera Val, 1661 m. Kmalu stopimo v prostran amfiteater pod Verzegnisom, 1914 m.

Nad obnovljenimi stanovi poiščemo potko, ki pelje na sedlo Cormolina/Forcella Cormolina, 1784 m, vendar jo že po nekaj metrih zapustimo in prestopimo na dobro uhojeno, a zelo strmo neoznačeno stezo naravnost proti sedelcu med Monte Cormolino, 1880 m, in Verzegnisom. Vrh je na

levi, dosežemo ga po razglednem travnatem grebenu.

Sestop: Sestopimo po poti vzpona. Lahko pa nadaljujemo s krožnim obhodom planin skupne dolžine pribl. 14 km. S prvega sedelca v rahlem vzponu prečkamo pobočja Cormoline in na prevalu pod njo ujамemo

markacije poti št. 806. Spustimo se na severno stran proti planini Lovinzola, 1524 m, pod istoimenskim vrhom. V smeri urinega kazalca se po poti št. 809 počasi spuščamo proti planinam Presoldon, 1314 m, in Mongranda na izhodišče.

Janja Lipužič

Tolmeč/Tolmezzo z zasneženimi Karnijskimi Alpami daleč na obzorju
Foto: Janja Lipužič

Pre den se Alpe iztečejo v Jadran

Hribovito obrobje Tolmeča/Tolmezza

Janja Lipužič

Karnija je dolgo veljala za revno deželo daleč za pravljicnimi devetimi gorami in vodami, kamor se ne hodi z namenom, ampak v najboljšem primeru le zaide. Nikogaršnje ozemlje med Zahodnimi Julijci, ki so predstavljali skrajni domet enodnevnega planinskega izleta, in sanjskimi Dolomiti smo – kdo bi izgubljal čas – pragmatično obvozili. Moje poznavanje se je ustavilo pri blagovni znamki ustekleničene izvirske vode Carnia. (Sedi, cvek!)

Nič več le v tranzitu

Potem je nanoslo, da smo se mimo Tolmeča/Tolmezzo, skozi zgornjo dolino reke Tilment/Tagliamento in čez prelaz Mauria peljali na poti v Cortino in je avto skoraj razgnalo od ognjemeta vtisov: "Uaaaa, a ne bi kar tukaj ostali?!" Nismo. Smo pa od takrat večkrat švignili skozi

avtocestne tunele Železne doline/Canal di Ferro, da bi v prometnem vozlišču sredi prodnate ravnice iskali smerokaze za to ali ono stransko karnijsko dolino, planino in strmino, kamor nas je gnal tisti francoski je ne sais quoi.¹

¹ Ne vem, kaj, nekaj neoprijemljivo privlačnega.

Ob obletnici potresa v Furlaniji Julijski krajini/FriuliVenezia Giulia sem neke prebrala, da je imel epicenter pod goro Monte San Simeone blizu Tolmezza. Hitri prsti so v vseved vtipkali iskalni niz in že naslednji konec tedna smo se izkrkali v samem (epi)centru Karnije. Zaradi vpliva milejše mediteranske klime, ki prihaja s furlanske nižine, s prisojnih pobočij okoliških hribov sneg curlja že zgodaj spomladi in kot nalašč se veliko poti potika prav po južnih pobočjih. Široka dolina pušča dovolj prostora za širne razglede, ki potujejo med odbleskom Jadranskega morja in slepečo belino visokih Julijskih in Karnijskih Alp, od bližnjih Lopiča in Velikega Karmana, dvojčkov Sernia in Grauzarie, Montaža

Izstop iz zavarovanega dela poti na Amariano Foto: Janja Lipužič

do Pesarinskih Dolomitov in prvaka Karnijcev Cogliansa višje na severu.

Bon di, Cjargne!²

Med 2. in 4. stoletjem pred našim štetjem so se na današnjem območju Karnije ustalila plemena ljudstva Karnov, ki jim večina virov pripisuje keltski izvor. Kasneje so svoje ime posodili rimski provinci Carnorum Regio. Administrativno Karnija pripada Vidmu/Udine, eni od štirih pokrajin dežele Furlanije Julijske krajine (furlansko Friûl Vignesie Julie) in je ponosna na svojo dvojezičnost. Poleg italijanskega je v rabi še furlanski jezik – domačini mu pravijo *marilenghe* (materni jezik) – skupaj z mavrico lokalnih dialektov. Razvijal se je verjetno podobno kot ladinski, ki je razširjen v Dolomitih, z mešanjem latinščine in govornice prvotnih prebivalcev. Pojavil se je okoli leta 1000 in bil skozi stoletja podvržen vplivom nemščine in italijanščine, ob naši narodnostni meji tudi slovenščine. Ko želijo karnijski Furlani povedati, da je hudič vrgel kolač v koš, uporabijo tri besede slovenskega izvora:

colaç, cudiç in cos. "Repek" pod črko c ni tipkarska napaka, je specifična abeceda. Ob imenih gora Karnijskih Alp večkrat zasledimo furlanske besede *clap* in *creta* ali *creton*, ki pomenijo skalo – npr. Creta di Collina, Clapsavon, Creton di Culzei. Pojavlja se tudi *cuel* v pomenu hrib, npr. Cuel de la Baretta.

Kapela San Michele v Pušji vasi, kjer so naši štirideset mumij. Foto: Janja Lipužič

Bližnje srečanje z *Gyps fulvus*

Petelini so komaj odpeli, ko je za grebenom Piombade že sitnarila popoldanska ploha. V ravni dolinici pod vrhom Verzegnisisa sem predstavila v rahel drnec in si z mimoidočim izmenjala prijazen *bon di!* Oddaljeno pokašljevanje nevihte je postajalo glasnejše; vztrajno sem pogledovala v nebo, kjer je mirno jadrala jata ptic. Morda bo pa le zdržalo ... Najprej je bilo pritajeno šumenje, potem me je preletela ogromna senca – nad mano je krožil velikanski beloglavi ptič in z neizprosним pogledom ocenjeval vsak moj gib: sem zalogajček ali nisem? Zakrivljeni krepplji so bili pripravljeni, da zagrabijo žrtev in z njo postrežejo lačnim mladičem. Oklepajoč se nahrbtnika sem v agoniji skovala nov (samo)tolažilni pregovor: Komur so namenjene vislice, ne bo končal v kljunu beloglavega jastreba.

Na stičišču kulturnih in naravnih tokov

Blizu prelaza Mauria v Furlanskih Dolomitih izvira najpomembnejši karnijski vodotok, Tilment. V zgornjem toku teče v vzhodni smeri in v rečno strugo zbira številne pritoke, nazadnje se mu iz Železne doline priključi še Bela/Fella, potem pa odločno zavije proti jugu in nadaljuje lenobno potovanje čez nižine vse do izliva v Jadransko morje. Malo pred tem rečnim kolonom leži

² Dober dan, Karnija!

Italijanska vojaška trdnjava na hribu Monte Festa, zadaj Lopič Foto: Janja Lipužič

Tolmeč (furlansko Tumieç), zgodovinsko, ekonomsko in administrativno središče Karnije. V njem živi četrtnina vseh prebivalcev Karnije, skupno jih je okoli 40.000. Na pročeljih zgradb starega jedra so še vedno odtisnjeni delčki razgibane zgodovine mesta, ki je nekdanj pripadalo oglejskim patriarhom, v drugi polovici 19. stoletja pa se je izvilo izpod beneške oblasti in postalo samostojno. Najlepše ohranjeni kulturni spomeniki so katedrala San Martino, stolp Torre Picotta, ki je v 15. stol. branil nekdanji grad pred Turki, skoraj petsto let stara hiša Janesi in eksponati Narodnega muzeja. Svojevrsten odmev preteklosti poganja neumorno, nekaj stoletij staro mlinsko kolo Mulin dal Fleca v vasi Illiego nekaj kilometrov severno. Od tam vodi ena od treh označenih poti na Amariano, 1905 m; računajte na okoli pet ur vzpona in nekaj jeklenic v zgornjem delu. Po tehnični zahtevnosti med vsemi opisanimi turami Amariana kotira najvišje, saj premore celo

Uničujoče sile narave

Epicenter furlanskega potresa leta 1976, ki je zelo prizadel tudi naše Posočje, je bil prav v hribovitem obrobju nižine, pod goro San Simeone blizu Bordana, Pušje vasi in Humina/Gemona del Friuli. Podrte zgradbe so pod sabo pokopale skoraj tisoč ljudi, v prah so se sesuli številni kulturni spomeniki, množice so ostale brez domov. Spomin na to tragedijo in njene žrtve ter vse, ki so pomagali pri popotresni obnovi, ohranjajo v muzeju Tiere Motus. Tu lahko s pomočjo tridimenzionalne digitalne animacije, nadgrajene s prepričljivimi zvočnimi učinki, stopimo prav v središče srhljivega dogajanja pred desetletji.

alpinistično smer, nič drugače ni, ko tehtamo njihov "umetniški vtis" – je pač nesporna primadona tega dela Karnijskih Alp. Čeprav velja za hišno goro Tolmeča, je hišam severnega roba mesta bližji gozdnat hrbet Strabuta, 1104 m. Lepo označena krožna pot št. 495 se začne kakšnih sto metrov pod stolpičem Torre Picotta, edinim še ohranjenim delom starega gradu z izvrstnim razgledom, potem pa se razveja in od vzhoda ali zahoda pripelje do TV-antene na vrhu. Hoje je za prijeten poldnevni izlet ali prevedeno v časovne enote: štiri ure in pol do pet ur v obe smeri.

Delikatno brezpotje ali udobno uhojene stezice?

Če na vrhu Strabuta kompas naravnate proti jugu, se soočite z več kilometrov dolgo gorsko pregrado na drugi strani doline Tilmenta. Od mršavega Sompalisa, 1126 m, na vzhodu se preko grebena Piciata, 1615 m, postopoma dviguje proti atraktivni dvoglavi Piombadi, 1744 m. Slednja verjetno pri marsikom požgečka radovednost in sproži refleks iskanja informacij o

Skulptura, spomin na potres, med jezerom Lago di Cavazzo in Interneppom Foto: Janja Lipužič

možnosti dostopa. Peščica namigov gre takole: edina označena pot se konča nekaj ur hoje od vrha, na sedlu La Forca, 1258 m, nadaljevanje je brezpotno in zagonetno. Sestop prav tako. Greben okoli Piciata enako. Skratka, eldorado za izkušene stezosledce. Še Stritarjem,

Amariana z izhodišča v Amaru
Foto: Janja Lipužič

velikim raziskovalcem Karnijcev, so je nekeje zapisalo, da gre za rahlo mazohistične podvige ...

Mozaik epizod iz zgodovine

Mreža muzejev Carnia Musei je spletena iz kar štiriindvajsetih večjih in manjših razstavnih enot. Stalne zbirke in občasne tematske razstave pripovedujejo zgodbe narodne dediščine, dokumentirajo zgodovinske dogodke, ki so v tem prostoru pustili pomemben pečat, in pomagajo razumeti, zakaj so Karnijske Alpe geološko eno najbolj zanimivih gorstev v Alpah.

Postavitev velike etnografske zbirke Narodnega muzeja iz obdobja med 16. in 19. stoletjem je na ogled v palači Camperis v Tolmezzu. Med zanimivejše sodijo še muzej o prvi svetovni vojni (Museo della Grande Guerra) v vasi Timau, Arheološki mestni muzej Iulium Carnicum v kraju Zuglio, Geološki muzej Karnije v Ampezzu in Muzej moderne umetnosti Enrico De Cillia v kraju Treppo Carnico.

Sotočje rek Bele in Tilmenta, desno nad njim San Simeone Foto: Janja Lipužič

Zahodna pobočja Piombade se ob nekdanjih žižnicah iztečejo na sedlo Chianzutan, 955 m, na drugi strani pa nas razveseli povprečnemu planincu dostopnejša skupina Verzegnis. Katere vršiče boste obredli in v kakšnem vrstnem redu, koliko kamnov obrnili, kje vse postali in si odpočili, nič od tega vam ne bomo narekovali. Zgrešiti skoraj ne morete, lahko le uživajte.

Kaj se skriva za srednjeveškim obzidjem in kaj v hiši, ki je vrt

Po potresu je bilo mnoge stavbe treba zgraditi skoraj povsem na novo. Eden večjih projektov je bila rekonstrukcija srednjeveških zgradb in sakralnih objektov Pušje vasi/Venzone (furlansko Vençon), šarmantnega srednjeveškega mesteca (le kdo ga je degradiral v vas?) iz davnega 13. stoletja. Za obzidje edinega tovrstnega naselja Furlanije Julijske krajine so vetrovi z juga prinesli vpliv beneške arhitekture in tudi zato se v Pušji vasi vedno rada ustavim. Enkrat skozi južna, drugič skozi severna mestna vrata me potegne v splet ozkih uličic, okoli arkad mestne hiše, mimo dominantne gotske cerkve svetega Andreja in kapele San Michele. Misterij tamkajšnje najdbe štiridesetih človeških mumij so znanstveniki pojasnili z učinkovanjem posebne vrste gobe, ki je trupla dehidrirala in zaustavila sicer neizogibno razpadanje. Misterij poti, ki si upa čez neizprosne vzhodne strmali San

Oddaljen vrh Verzegnisa z izhodišča na sedlu Chianzutan Foto: Janja Lipužič

Simeoneja – ta iz perspektive moje kavne mizice na osrednji *piazza* zavzema velik del obzorja –, ostaja nerazrešen. No, malo pretiravam, le časa zanjo si še nisem vzela. Lokalna cesta, ki v tej višini prečka Tilment, pripelje v Bordano (furlansko Bordan). Pod hrib zabudljeno mestece je od usodnih sedemdesetih let dolgo iskalo svojo identiteto. V zadnjem desetletju se je preobrazilo v očarljiv turistični kraj, poznan po edinstveni zbirki metuljev. Nekaj sto primerkov eksotičnih vrst dnevnih in nočnih metuljev iz gozdov Amazonije, Afrike in Azije frfota po tropskih vrtovih Case delle Farfalle. Hiša metuljev letos (spomladi 2014) zaradi birokratskih zapletov še ni odprla vrat, zato zaenkrat le vabilo na tematsko sprehajalno pot prostoživečih metuljev med

Za dvojnimi obzidjem je skrito staro srednjeveško mesto Pušja Vas/Venzone.
Foto: Janja Lipužič

Največje naravno karnijsko jezero
Lago di Cavazzo Foto: Janja Lipužič

Bordanom in sosednjim Interneppom; ta je hkrati del v prilogi opisanih poti.

Polotok na kopnem

San Simeone (staro ime Cuel Taront), 1605 m, izrazito samostojen hrib, od zahoda in vzhoda ujet med dve prometnici, ki povezujeta Trbiž in Videm. Visoka planota San Simeoneja se zgodaj poleti razbohota v vsej svoji pestrosti; na 1200 metrih raste več kot tisoč vrst gorskih rastlin, med njimi čudovite orhideje, ki privabljajo roje žuželk in metuljev. Vrste, ki živijo v ostrejšem podnebju, so se nanj prilagodile s temnejšo barvo trupa ali krilc, s katero vsrkajo več sončne toplote.

Sončna toplota poleti na prijetno temperaturo ogreje tudi največje naravno jezero Furlanije Julijske krajine Lago di

informacije

Dostop: Iz osrednje Slovenije se pripeljemo mimo Rateč do Trbiža/Tarvisio, tam zavijemo na avtocesto za Videm/Udine do izvoza Carnia (cestnina) ali se peljemo po vzporedni regionalni cesti skozi mesto Tablja/Pontebba.

Iz južne Slovenije se po avtocesti peljemo mimo Vidma do izvoza Carnia ali po regionalni cesti skozi Humin/Gemona del Friuli.

Planinske koč: Na tem območju ni planinskih koč. Ture niso pretirano dolge, zato to ne predstavlja nobene ovire. Na planoti pod vrhom San Simeone in na izhodišču poti na Verzegnis sta poleti odprti gostišči.

Vodnik: Andrej in Urška Stritar: *Karnijska potepanja*. Kibuba, 2006. Ta vodnik pokriva le Amariano, drugih vodnikov v slovenščini ni.

Spletne povezave: <http://www.faralledibordano.it/>; <http://www.tieremotus.it/>; <http://www.carniamusei.org/>; <http://www.gore-ljudje.net/novosti/2121/>.

Zemljevida: Prealpi Carniche e Giulie del Gemonese, Tabacco 020, 1 : 25.000; Prealpi Carniche, Val Tagliamento, Tabacco 013, 1 : 25.000.

Cavazzo (Lago dei Tre Comuni), kjer je mogoče uganjati različne vodne športe: veslanje, srfanje, plavanje ... V vsej svoji zelenkasti lepoti se vam bo odkrilo na poti na vojaško trdnjavo Monte Festo, 1055 m. Preden naš gorati polotok potone v furlansko nižino, se južno nad prevalom Interneppo še enkrat vzpne, a komaj da dvigne nos nad tisoč metrov. Tre Corni, 1048 m, Palantavins, 1049 m, in Brancot, 1015 m, povezuje prijetna in razgledna grebenska stezica. Iz Braulinsa tik nad Tilmentom ste na najvišji točki v dobrih treh urah, nazaj ali na drugi stran v Interneppu v dveh. Ker sta izhodišči daleč narazen, se je treba vrniti po poti vzpona ali se znajti kako drugače. ●

Skrivnost Ivančkovih rož

kresna noč
ujeta med prsti
sveti kresnica

(Olga Kolenc)

Pisana travniška preproga naj ostane

Olga Kolenc

"Nocoj ti bom nabrala Ivančkovih rož," sem rekla Franciju, ko sva prispela do samotnega doma v Idrijskih Krnicah. Molčal je in me začudeno gledal. Rekla sem, da se mi mudi, da mu bom kasneje vse razložila. Odšla sem v breg. Strmina se iznad hiše vzpenja v nebo, pod njo pa pada vse do doline Kanomlje. Na območju, kjer se stikata alpski in dinarski svet, se narava hvali s presunljivo lepoto. Cvetоче trave so sklanjale glave, murni igrali, zadišalo mi je po spominih. Pomislila sem, koliko let je minilo, odkar sem zadnjič doživljala pravo, magično moč kresne noči. Za začetek se čisto na kratko dotaknimo mitologije. Praznovanje kresne noči izvira še iz časa poganstva, ko naj bi se rodil in godoval Janez Kresnik. Bil je eno od najpomembnejših karantansko-karniolskih slovanskih božanstev. Njegov mitski lik v prepletu izročil vse do danes ni povsem pojasnjen. Poganskega Kresnika je krščanstvo kasneje preimenovalo v sv. Janeza Krstnika. Kresnik, ki ga goji tudi naša tradicija, naj bi kot sin ognjenega boga podedoval svetlobo, toploto in ogenj. Mistična kresna noč, ki je šla malce v pozabo, je imela za starodavna poganska ljudstva zelo velik pomen. Praznovanje je bilo eno

največjih ognjenih praznikov, saj na poletni solsticij moč boga sonca doseže vrhunec. Ker sončeva moč počasi pojema, so na najkrajšo noč v letu zagoreli kresovi, izvajali so se številni različni obredi. Velik pomen naj bi imele tudi kresnice. Nadnaravna bitja, vile in škrate so to noč sprostili vse svoje moči in skupaj z ljudmi pomagali soncu, da je lažje ohranjalo svojo toploto.

Vzglavnik iz poljskega cvetja

Kresna noč mi še danes predstavlja nekakšen vrhunec poletja. Je čas, ko sredi narave pojem hvalnico vsem oblikam življenja. Morda je to moje doživljanje nezavedni spomin na trenutek lastnega rojstva? Je spomin na vonj junijskih trav, ki se je tisti večer, ko sem prirojala na svet, skrivnostno prikradel v staro kamro? Je on prebudil v meni nezavedno hrepenenje po odstrtem oknu, po neomejeni svobodi? Zastrtem oknu po starih pravilih tudi čez dan, v dobri veri, da si dojenček v bleščeči svetlobi poletnega dne ne bi pokvaril oči? Morda je to spomin na žgolenje ptic, brečanje žuželk, šest metuljevih kril? Je čar simfonije življenja, ki je ob prvem izhodu iz kamre prihajal do mojih ušes? Moj prvi pohod v svet le teden dni po rojstvu ni bil povsem običajen. Bil je

pravo malo romanje, bil je pravi planinski izlet! Povili so me v "štruco", obraz pa prekrili z doma narejeno plenico. Peš so me odnesli tja gor, v cerkev svetega Jožefa, da me očistijo izvirnega greha.

Travniška kozja brada – "lučka"
(*Tragopogon pratensis*) Foto: Olga Kolenc

Kresnice, ki so svetile v jasnih nočeh okoli kresne noči, so v meni z leti še stopnjevale magično moč stare mitologije. Vsak večer sem stopila na hišni prag in v temi iskala male, premikajoče se svetle pike. Visoko zgoraj, nad temno zaveso drevesnih krošenj, je žarelo jasno poletno nebo. Čisto drugačno, praznično in povsem blizu. Blestelo je na milijarde zvezd, milijarde novih svetov, milijarde novih vprašanj brez odgovorov. Na dan kresnice sem komaj dočakala, da se začne večeriti. Nabrala sem šopke najlepših "Ivančkovih rož" in jih dala pod mize. Ta star običaj smo jemali spoštljivo in resno. Mama nam je zaupala, da bo ponoči, ko bomo vsi spali, prišel Janez Kresnik/Krstnik, po naše kar Ivanček, ki bo na rožah tudi prespal. Šopki bodo tako dobili magično moč, blagoslov, ki kot žegnana oljčna vejica hišo varuje pred strelo. Travniške rože so silile dobesedno čez prag in ponje ni bilo treba prav daleč. Le okoli male skale pred vhodom je bila trava uhojena in zato čisto majhna in mehka. Ob nabiranju rož sem se držala pravil. Najpomembnejše so bile ivanjščice in cvetoče belo kresničevje, ki je raslo ob dveh velikih jesenih pod hišo. V času razcveta so ga povsem okupirali hrošči. Tako ivanjščice kot kresničevje so šopku morali biti osnova, zato so imeli najdaljše peclje. Nanje sem nato dodajala še vse ostale poljske cvetlice in trave. Bolj ko bo šopek pisan, bolj bo Ivanček srečen. Hoja po travi je bila v času največje rasti strogo prepovedana, zato sem budno pazila na vsako stopinjo. Šopke sem nazadnje povezala z močnimi stebli trav

ter jih položila pod mize. Povsem sem verjela, da Ivanček res pride z nočjo. Zjutraj sem vstala prej kot običajno in nemudoma preverila, ali so šopki res poležani. Rahlo oveneli cvetovi so me hitro prepričali o skrivnostnem nočnem obisku. Za vsak primer, če Ivančku le ni uspelo v vse hiše naenkrat, so ostali pod mizami še nekaj naslednjih dni in noči. Že povsem suhe smo prislonili v slepo kuhinjsko okno, kajti v primeru hude ure so morali biti na dosegu rok. Ko je neurje zajelo Log, smo iz šopka

Brstična lilija (*Lilium Bulbiferum*)

Foto: Olga Kolenc

naših obrazih se je zrcalil strah. Držali smo se ob notranji steni in trepetali, da pride najhuje. Mama Ivana je ob takšnih trenutkih večkrat dodala vprašanje: "Le kaj sma se bugu tuk zamirl?" Znova je upajoče stopila do slepega okna in v štedilniku je hitro vzplamtelo še nekaj dodatnih bilk. Najbolj smo se bali toče, kajti povrtnine so bile v času najpogostejših neviht sredi največje rasti. Po toči so si rastline le težko opomogle, včasih so iz zemlje moleli le še goli štrclji. Bali smo se hude ure, ki je neke noči udejanjila naš najhujši strah in je v hišo udarila strela. Morda je udarila tudi zato, ker je ogenj ponoči povsem dogorel in nanj nihče ni položil

hitro vzeli nekaj suhih bilk in jih odvrgli na ogenj. Ogenj je na hitro vzplamtel in slamic v trenutku ni bilo več. Včasih se je ujma preusmerila, še preden nas je dosegla. Tako smo povsem verjeli v čudežno moč "Ivančkovih rož". Kasneje smo na tržnici v Idriji od branjev iz Vipavske doline kupili tudi kakšno oljčno ali lovorjevo vejico. Liste smo ob hudi uri položili na razgreto ploščo štedilnika in prostor se je hipoma napolnil s čudežnim vonjem. Včasih se je neurje obredu navkljub vse bolj in bolj približevalo. Bela zlovešča svetloba je vse pogosteje razsvetlila kuhinjo, kamor smo se v času strel običajno zatekli. Čeprav se je edina varovalka v veži avtomatično izklopila že ob prvem večjem blisku, je ob najhujšem skozi edino vtičnico v izbi hušknil modrikasti plamen. Zastal nam je dih, zabobnelo je in hiša se je stresla. Na

magičnih vejic. Morda so le-te že povsem pošle ob pogostem poletnem grmenju.

Podaljšek kresne noči

Na Vojskarski planoti, kjer se srednja letna temperatura giblje le okoli 6,2 stopinj, je še pred par desetletji glavni travniški razcvet sovpadal s kresno nočjo. Zaradi podnebnih sprememb v zadnjih obdobjih cvetenje časovno prehitveva za približno dva tedna, letos pa se je ta meja ponovno izenačila. Nenadni dvigi in padci temperatur so pogojevali še eno zanimivost, to je istočasno cvetenje pomladnih in nekaterih poletnih rastlinskih vrst. Inteligenca narave teče svoj krog, četudi včasih malce zamuja ali pa prehitveva. Ker smo del narave tudi ljudje, potujemo skozi podobne procese, četudi se z dejstvi sprjaznimo ali ne. Krčevito se oklepamo lastne kresne noči, ki nas včasih vodi že

Navadni frfotavček (*Leptidea sinapis*), dnevni metulj iz družine belinov Foto: Olga Kolenc

Zalubni kozliček (*Rhagium mordax*) Foto: Olga Kolenc

v obsedno stanje, obenem pa se pretvarjamo, kako nam je čisto vseeno. Nikoli ne bom pozabila modre misli veliko starejšega znanca. Bila sem v obdobju "cvetočega travnika", pa sem mu razodela vso bolečino pravkar izpete ljubezni. Prijazno me je pogledal in tolažeče dodal:

Turška lilija (*Lilium martagon*)
Foto: Olga Kolenc

"Kako bi bilo v naravi, če bi pomlad trajala večno? Vse, kar je živo, gre svojo pot, pa naj bo to naš notranji ali zunanji svet. Vse, kar živi, je neprestano v večni preobrazbi! Ne obstaja življenje brez smrti in ne smrt brez življenja!" Življenje me je ravno na pomlad zaneslo v dolino, v čisto drugačno okolje, daleč stran od mojih rajskih livad. Sredi popolnoma gole ravnice so kot gobe po dežju

rasli novi stanovanjski bloki. Čeprav so zasadili veliko dreves, so ta sredi betona še vrsto let ostajala komaj opazna. Počutila sem se kot riba na suhem. In tako kot ribič, ki o svoji ribi sanja daleč stran od morja, sem jaz sanjala o svojem pisanem vrtu. Žalostna sem spoznala, da kresne noči v mestu ne bo. Kresnice so nadomestile različne svetilke, nebo, posejano z redkimi zvezdami, se je zaradi njih še bolj oddaljilo.

Potem se je, povsem po naključju, vse začelo na novo. Na Goriškem me je presenetila zgodnja pomlad. Domača Vojskarska planota je še spala pod snežno odejo, v dolini pa se je narava že kitila s prvim cvetjem. A goriška pomlad je lepoti navkljub dišala malce drugače, bolj sredozemsko, z vonjem po nostalgiji. Tiste, naše najbolj nežne cvetlice kar niso našle prostora. Le komu bi kot odrasla oseba zaupala takšne smešne skrbi, na primer, da se bojim zamuditi razcvet divjih češenj, jablan in hrušk? Da ne govorim o zlatih pogačicah, o bahavih modrih orlicah, jegliču, šmarnicah ... Ko sem prijateljem izlila svoja čustva, je sledilo zelo zanimivo vprašanje in nezlonamerni nasvet. Zakaj vendar tako trpim in hrepenim po domačem okolju, saj je popolnoma isto, če se usedem v park in tam občudujem drevo? Smreka je smreka, pa naj raste tam gori pri vas doma ali pa tu, v dolini!

Potem sem šla skozi mestni park, da si to zasajeno smreko temeljito ogledam. Res, prijatelj je imel prav, bila je povsem enaka. Usedla sem se na klopi in se zazrla v njeno močno vejevje. Čez nekaj trenutkov se mi je zazdelo, da se ji veje obračajo malce navzgor, v smeri Trnovskega gozda. Po svežem zraku hlepi, sem

Grmiščni okarček (*Coenonympha arcania*), dnevni metulj iz družine pisančkov Foto: Olga Kolenc

pomisli. Nato se mi je zazdelo, da tudi iglice malce izgubljajo lesk tiste značilne, malce povoskane barve.

Sledilo je raziskovanje po bližnji in daljni okolici, ob smaragdni reki Soči, in ozaveščanje, da naravne lepote tega planeta presegajo vsak okvir. Kjer je na eni strani nekaj odvzeto, je na drugi dodano. Tudi na videz nezanimivi predeli skrivajo čar, življenje vselej najde prostor, le pravi čas se moramo znajti na pravem mestu. Naj omenim le en primer. Ko je padla meja, sem odkrila nov botanični vrt, ki se bohoti na Sabotinu. Pod vplivom različnih podnebij se tu prepletajo alpska, mediteranska in submediteranska flora. Narava je tod ustvarila eno najbogatejših območij flore v Sloveniji. Tako se sezona "Ivančkovih rož" zame v dolini začne že konec aprila, s hojo v visokogorje pa se zavleče daleč v avgust.

Bo rož še za postiljek?

Zapuščam mistični svet izročil in travnik, prepoln "Ivančkovih rož", opazujem še z drugega zornega kota. Ta travnik naj bo le simbol za procese, ki jih na njem pišeta človek in nevidna inteligenca narave.

Narava torej gre svojo pot, ali je človek v njej prisoten ali pa ne. Na opuščenih košenicah, negovanih iz roda v rod, na gozdnih posekah in ob podobnih posegih hitro najdejo prostor nove rastlinske in živalske vrste. Na kratek rok so spremembe komaj opazne, a čez daljše obdobje si marsikdo izmed nas zastavi isto vprašanje: "Kam so izginili travniki, polni dišečih rož?"

Gledala sem oni dan na domačo Planinico, ki se je pravkar okitila s svežim zelenjem. V trenutku sem našla

preblisk in zavedla sem se, kako zelo se je spremenila. V nekaj desetletjih je obsežne travnate strmali gozd čisto počasi posrkal vase. Ni jih več. Gola skalna rebra, ki so sicer še vedno tam, so prekrile bujne drevesne krošnje. Le "moja" velika skala še moli iz njih. Tudi zračnih pašnikov, kjer se je pasla živina, danes ni več. Le večna duša otroka v meni še prepozna zarasle kotičke izgubljenega raja.

Zemlja se vrtil in čas nenehno prinaša spremembe. Za ceno udobja žrtvujemo vse, pri tem pa uničujemo glavni izvor, ki nas hrani. Neodgovorna pozidava najrodovitnejših tal in drugi neracionalni posegi, intenzivno konvencionalno kmetijstvo, ki ima za motiv kapital, so nedopustljiva bremena naravi. Ne gre več le za čustven odziv na travnik, kjer pred kresno nočjo zaman iščemo poljskega cvetja. Gre za alarmantne posege v naravo, ki se že vračajo kot bumerang. Vse, kar zemlji damo, nam bo z obrestmi vrnila, naj bo to hrana ali pa strup! Vsak splošno razgledan človek ve, da je narava en sam krogotok, mi pa z njo nerazdružljiva celota. Z umetnimi gnojili, pesticidi in drugimi dodatki, ki jih zakonito ali ne podtikamo materi Zemlji, sami sebi kopljemo jamo.

Vse večjemu ozaveščenju navkljub, kot noj tiščimo glavo v pesek. Hitro pozabimo, da se pitni vodi občasno primeša gnojnica, da nekoč rodovitna prst počasi slabi, da pesem malih in pomembnih bitij v travi počasi utihne. Lovke kmetijskih multinacionalk so se razlezle čez celoten planet in s svojimi interesi vse močnejše izpodrivajo zdravo kmečko logiko. Koliko toplogrednih plinov se je zaradi pretirane rabe gnojil že dvignilo v

zrak? Koliko pesticidov, kadmija, svinca in drugih kovin smo z onesnaženo hrano že uskladiščili v naše telo?

Prezgodaj pokošeni travniki neke pomladi ne zacvetijo več. Roža, utršana, preden cveti, svoje vrste ne nadaljuje. Ravnesje se poruši, ostanejo nam le še trave, ki se dolgočasno zibljejo v vetru. Biotska raznovrstnost počasi izgine, in ko ni več "Ivančkovih rož", tudi frfotanje metuljevih kril, hroščev in drugih žuželk počasi utihne. Pogoje za svoj obstoj izgubi še vrsta drugih življenjskih oblik in s tem se pretrga še ena pomembna naravna veriga.

Po zaslugi evropskega omrežja posebnih varstvenih območij Natura 2000 in drugih podobnih ukrepov še lahko občudujemo redke ogrožene vrste. V veliko veselje mi je, kadar slišim, da se na področju kmetijstva odpirajo nove poti, prijazne tako do človeka kot do okolja. Pogosto se vračam na iste kraje in po zaslugi ljudi, ki še vedno negujejo travnik, "svoje rožice" skrbno preverjam. Narava me je to pomlad na rodni Vojskarski planoti zelo nagradila. Na zaplato, veliki dobrih tristo kvadratnih metrov, sem našla v razmiku meseca dni kar devet zavarovanih rastlinskih vrst, ki spadajo v družino kukavičevk (Orchidaceae) in sviščevk (Gentianales). Nekatere od teh najdemo tudi na rdečem seznamu ogroženih vrst v Sloveniji. Če bi ta travnik dognojevali ali ga kosili prezgodaj, jih kmalu ne bi bilo več. Naj bo moje razmišljanje mali kamenček v mozaik v bitki za varstvo okolja. Naj bo hvalnica mitu kresne noči, da bomo moč "boga sonca" in vsega, kar je povezano z njim, s polno mero moči prejeli vsi, prav tako tudi naši zanamci. ●

Brez majice

Rodellarsko poletje

Anže Zorman

Ze lep čas nazaj sem v lokalnem plezališču srečal znanca, po športni profesiji obetavnega alpinista. Sam sem se ravno vrnil z vandraja po sončnih poteh iberskega polotoka, on pa je poletje preživel nekje v rezkem hladu pakistanskih višav. Čestital sem mu za vzpon na neki tamkajšnji ledeni vršac. Bajje je doslej na vrhu tistega kupa snega in mraza stalo le malo duš in na straneh te revije se prav morda še pojavi popis njihovih obupanih bojev s kipečimi vertikalami in s snegom ometanimi klanci; njihovih herojskih prebavnih motenj, prezebljih bivakiranj ter vrste ostrih soočenj z opresivnimi ledenimi stenami, v katerih se zrcali plezalčev junaški, z ozeblinami prepreden obraz. "Tebi pa bolj godi sonce in plezanje brez majice, kajne, Zorman." Res je. Pa vonj po sončni kremi, dremež v med borovci napeti viseči mreži ter lahek, le s kompleti, vrvo ter čokolado ali dvema obtežen nahrbtnik. Zame je tudi tista praznina osredotočenega duha, ko odvržeš ego ter vsakršen kontekst. V breztežju se giblješ od enega oprimka do drugega, vseskozi si na robu padca, z vso živalsko voljo telesa prepoten letiš navzgor, kot slap drvi v dolino, in mesena, kinetična estetika ti preveva čute. Iznenada ti spodrsne, v lahnem sunku obvisiš na vrvi in čez rodellarske kanjone se razleže besen krik ter obsceno, grleno psovanje vseh mater tega sveta.

Posebna sorta plezalne odprave

Jap, zame je Rodellar tisto pravo. Slikovita, peščeno obarvana vasica na

robu pečin in rumenomodne previsne vertikale kanjona pod njo. Od sonca razbeljene prazne ulice in od breštevniplazalcev zglajeni oprimki. Lagodne sence kampa Mascun ter hlad tolmunov in rečice, ki se vije med stenami in izvira pod mogočnimi, petdesetmetrskimi in nenadzorovano visečimi smermi v sektorju La Surgencia. Spomin na moj prvi obisk je obarvan s flamenko kitaro anonimnega Španca, ki je tedaj postopal naokoli, pa z golimi oprsji deklet, ki so poležavala na travniku malo naprej od privlačnega, skozi celi dan obsenčenega sektorja Cafe Solo. Tja do popoldneva smo se z družino praznili na dvorišču osrednjega "kafiča", se počasi spravili pod stene in se pred nočjo le redko vrnili v kamp. Po večerji je bilo obvezno druženje, našigali smo razmajan ročni nogomet in ponoči terorizirali znance ter sosede.

Lahko bi dejal, da je en mesec v Rodellarju nekakšna arhetipska športnoplezalna odprava. Te so dokaj generična zadeva, in kot bi rekel Tolstoj, vsi prijetni športnoplezalni izleti v Španijo so podobno prijetni, vsaka premražena alpinistična odprava pa je premražena na svoj način. Naj torej predlagam tisti tip odprave, ki ne prinaša zlatih cepinov in na katerem ti leteče kamenje ne drobi kosti in je pravo nasprotje epske narave znančevih bojev s steno in naravo. Rodellar je tisti tip vertikalnega poletja, kjer ob popoldnevih niso nevarnost grmeči plazovi, marveč ti v najslabšem primeru med dremežem direktno med oči posveti sonce. A hej, morda ravno takrat tam na levi v tolmunu čofota kak gol deklíč.

Tako zelo preprosto – pač pojdeš in plezaš

Za mesec dni Rodellarja, kolikor je neko standardno razdobje obiska, potrebuješ bore malo. Nekaj hlač in majic, pa res ne preveč, osnovno plezalno opremo in – če se dobro razumeš s komarji – le "armaflex". Onkraj tega je vse ostalo neobvezen luksuz, vključno s soplezalcem, in lani sem prav veselo krenil na pot brez njega. Po spominu na prejšnji obisk je dnevna procedura takšna, da si nadeneš plezalni pas, si čez ramena obesiš plastenko vode in jo pač mahneš v kanjon. In res, nekaj smeri zležeš z Javijem, nekaj dni plezaš s Xavierjem, prej ko slej pa za družbo neizogibno najdeš tega ali onega Avstralca ali Avstralko, naj mu bo ime Nicholas, Will, Simeon ali Pheobe, zlepa pa ne nazadnje zmanjka tudi naključnih sodrugov izpod sončne strani Alp.

Rodellar niti ni daleč, kakih 1700 kilometrov pretežno avtocestnega asfalta. Leži v provinci Aragon in je del naravnega parka Parque de la Sierra y de los Canones de Guara oziroma na kratko Sierra de Guara. To je od brazgotinjenih kanjonov razjedena in tipično ibernsko "ofucana" pokrajina, kjer čez poletje sonce praži z izrazito suboptimalno plezalno temperaturo. Vsled tega nekateri prisegajo na jesenske mesece, spet drugi pa priporočajo vsaj izogibanje avgustu, ko se vročini pridruži še gneča. Sam vseeno favoriziram tople poletne večere, in ker je smeri preko 700 (od tega 200 z oceno 8a ali več), tudi blaga gneča ni tako zelo akuten problem. Še posebej če na pogled preplezaš smeri z oceno 6c ali

več, kar je ne nazadnje tudi minimalni nivo za smiselni obisk rodellarskih sten, ki šele pri težjih smereh začnejo navduševati s sebi lastno specifikko, z noro previsnimi in dolgimi smermi, ovešenimi s kapniki in posejanimi s smešno dobrimi oprimki, v katerih čez bregove pljuska mlečna kislina.

Sektorji Gran Boveda, Ventanas del Mascun, La Surgencia ter Pince sans Rire so za bolj vzdržljive nadlakti prav rajski izziv in plezanje v njih je tridimenzionalni spektakel. Locirani so na zahodni strani reke in primerni šele v popoldanski senci, često pa v njih največji entuziasti lazijo kar ponoči in s čelno svetilko; sploh če imaš rad dolge horizontalne počitke, je vertikalni dan pač nekam kratek. Za bolj zgodnje duše, predvsem pa za nekoliko manj "gajstne" plezalce, je primernejša radost k zahodu obrnjen sektor El Camino. Tam po drugi ali tretji uri na skali sicer zlahka ocvreš kako jajce na oko, a vsaj ob dopoldnevih ti vendarle nudi nekaj deset bolj ali manj fantastično prikupnih (pa žal brutalno zglajenih) smeri med 6c in 7b. Poleg teh ter še nekaj drugih najbolj očitnih in (pre)obiskanih sten pa v kanjonu ne manjka niti krajših, bolj "boulderskih" smeri ter tudi ne dolgih, delikatnih plošč. V zadnjem času se v okolišu razvija še balvanska scena in sodeč po slikah v vodničku, se že sama na sebi zdi vredna obiska. Malce ven iz osrednjega kanjona so še sorazmerno dostojne večraztežajne športnoplezalne smeri in tudi cel kup starejših – baje precej manj dostojnih – smeri za tiste, ki si pozele petja dobrega starega kladiva.

In ko ne plezaš ...

Tja proti severu, mimo igravo rastočih stolpičev, izdolbenih oken in preostalega geološkega spektakla skalnih formacij bi sam bolj kot zabijanje klinov priporočal kak sprehod ali pohod. Najbolj očitna je krožna pot, ki je po vzponu iz uvodnega kanjona speljana

Jekleni mož iz Bakovnika v smeri Ironman
Foto: Tomaž Bevk

mimo sivih skeletov opuščene vasi Otin in te nato v nežnih meandrih popelje čez sledeče planjave živorumenih cvetov bodečega grmičevja, naposled pa se po dobrih treh ali štirih urah pri starodavnem, nekoliko skrivnostnem, a pustem kupu megalitov spet obrne nazaj proti domačim stenam.

Sodeč po številu neoprenskega ljudstva po rodellarskih barih in kanjonih, gre kar verjeti tezi, da je Rodellar baje ena najboljših evropskih lokacij za vlačenje

po ozkih soteskah, hladnih slapovih in senčnih tolmunih. A izven tega je lokalna ponudba pestrosti bolj ali manj omejena na jutranje seanse joge v kampu, nekoliko žvečljive zrezke v kateri od lokalnih restavracij (Kalandraka, neke vrste lokalni hostel na vrhunski lokaciji na robu pečine, je tu še najboljša izbira), eno ali dve vaški zabavi na glavnem trgu in že omenjen večerni ročni nogomet. No, tu so še sami Španci in aktualni stilistični trendi njihove plezalne subkulture. Če sem ob prejšnjem obisku opazoval vseprisotnost "dredov" in po celem telesu izrisanih "tatoojev", je v zadnjih letih prišlo do stilske nadgradnje – debelih srebrnih ali zlatih "lancev". Ti tipi modo in šport očitno resnično združujejo brez kompromisov, pogosto tudi brez dobrega okusa.

Če se torej nemara naveličaš kulturne puščave Rodellarja, se v ne preveč oddaljeni vasi Alqezar ponujajo spektakularni razgledi na njeno trdnjavo ter okoliška (plezljiva) ostenja, pa tudi soliden nabor idilčno lociranih restavracij. V radiju stotih kilometrov so poleg ličnih, elegantnih in nekoliko omrtvičenih vasi vredni obiska še glavno aragonsko mesto Huesce (sicer le za nabavo živil, saj je mestece, kot je dejal eden od avstralskih kolegov, "good from afar, far from good"),¹ veličasten in prostran grad Loarre nedaleč od Huesce in malo naprej od njega seveda še brhka oranžna ostenja Los Mallos de Riglos. Nekoliko severneje ležijo ohranjene in izredno evokativne ruševine v španski državljanski vojni razrušenega mesta Belchite, obiska nedvomno vreden pa je še med skalne gmote skrit samostan San Juan de la Peña.

Za konec

Hudo nemoralno in še neumno povrh je oditi domov brez obiska konglomeratnih sten Mallos de Riglos in seveda njihove fenomenalne klasike, 300-metrške in že kar neokusno previsne, s krompirjastimi oprimki posejane smeri Fieste de los Biceps, po domače Žurka za bicepse (7a). Če jo obiščeš dovolj zgodaj, te poletno sonce niti ne ujame, in igrivost te linije, njena izpostavljenost, očitnost in prav kičasta velikopoteznost so še zadnje dejanje ultimativnega ekstremizma lagodnosti za tiste, ki smo bolj za sonce in plezanje brez majice in ki z užitkom in ponosom izpustimo svoj pečat v zgodovini vertikalnih junaštev. ◉

¹ Dobro od daleč, daleč od dobrega.

Gorsko kolesarjenje v naravnem okolju

Po skoraj dvajsetih letih veljavnosti Uredbe o prepovedi vožnje z vozili v naravnem okolju, njeni skromni učinkovitosti glede preprečevanja voženj z motornimi vozili v naravi, z vsakim letom bolj glasnim negodovanjem gorskih kolesarjev, ker jih enačijo z vozniki motornih vozil, ter po nekaj poizkusih ureditve omenjenega področja v preteklih letih je letošnji januar postregel z novico, da se bo omenjena uredba z nekaterimi spremembami prešla v noveliran Zakon o ohranjanju narave (v nadaljevanju ZON). Objavljeni osnutek sprememb ZON-a je močno razburil gorske kolesarje, čeprav je skušal povzeti že dogovorjene rešitve oz. usmeritve z dveh najbolj občutljivih področij, torej planinske in gozdarske. Menim, da je kljub temu da si gorski kolesarji niso dobro prebrali osnutka ZON-a oziroma si ga niso želeli pripravljavec sprememb ZON-a storil ključno napako. Ponovno je, čeprav tokrat nekoliko manj očitno, skušal reševati vožnjo z motornimi vozili in kolesi skupaj. Vsakič, ko zakonodajalec poskuša vožnjo v naravnem okolju urediti z namenom varovanja narave, trči v odpor gorskih kolesarjev. In tako se o resničnih problemih in namenih ureditve tega področja sploh ne razpravlja, temveč se govori le o gorskih kolesarjih, ki v primerjavi z motornimi vozili niso pereč naravovarstveni problem, ampak več ali manj problem različno mislečih uporabnikov obstoječih poti, cest, kolovozov ... In tako minevajo leta in leta, ko je vožnja z motornimi vozili v gozdovih, gorah, zavarovanih območjih še vedno neustrezno urejena. Odzivi gorskih kolesarjev na osnutek ZON-a so bili burni, številčni in medijsko podprti, kar je imelo za posledico to, da je minister za kmetijstvo in okolje končno napovedal izključitev urejanja gorskega kolesarjenja iz osnutka ZON-a. Dejstvo je, da so gorski kolesarji precej bolje organizirani in številčnejši

kot pred leti in da igrajo pomembno vlogo na področju športne in rekreacijske dejavnosti v naravi. Nekateri so prepričani, da njihova vloga še zdaleč ni zanemarljiva tudi na področju razvoja turistične dejavnosti v Sloveniji. Ministrovo odločitev podpiram, saj menim, da gorsko kolesarjenje ne sodi v ZON. Gorsko kolesarjenje je namreč le ena od mnogih rekreacijskih, prostočasnih dejavnosti v naravnem okolju, ki seveda do neke mere vpliva na naravo, podobno kot vplivajo pohodništvo, gornišstvo, alpinizem, jadrnalno padalstvo, smučanje, turno smučanje. Da ne omenjam nabiralništva, kjer se obstoječe poti skorajda nikoli ne uporabljajo. Gorsko kolesarjenje torej v prvi vrsti ni naravovarstveni problem, kot se skuša prikazati, ampak predvsem družbeni problem, problem sobivanja na obstoječih poteh. ZON se mora z gorskim kolesarjenjem spopasti posredno, z upravljanjem vseh rekreacijskih dejavnosti na način, ki z varstvenimi režimi dejavnost omejuje v območjih, ki so za ohranjanje narave najbolj pomembna. V tistih pa se, poleg ostalih uporabnikov prostora, tudi od gorskih kolesarjev pričakuje, da ne kršijo režima. Slovenija ima ogromno poti in cest tudi v gorskem svetu, po katerih se že danes lahko vozi zakonito in pri tem lastništvo ne igra nobene vloge kot na primer v sosednji Avstriji, ki jo gorski kolesarji večkrat omenjajo kot meko te dejavnosti. Razvoj gorskega kolesarjenja je v zadnjem desetletju dosegel neslutene razsežnosti in danes se z gorskim kolesom lahko vozi skorajda po vseh poteh. Menim, da je prava pot pri odpiranju poti za gorske kolesarje dogovor z upravljavci oziroma lastniki poti. Na tem področju je potreben trud, da se končno doseže dogovor o možni souporabi poti. Eno od osnovnih pravil bontona je, da človek vpraša upravljavca oziroma lastnika, ali lahko souporablja njegovo lastnino. Tega ne ureja

nobena zakonodaja, ker je to splošno moralno pravilo. In tu moram priznati, da se mi izdajanje vodnikov brez dogovora z upravljavci in lastniki poti, o čemer je bilo kar precej prelitega črnila, pa čeprav v smislu turističnega razvoja, zdi precej sporno. Zavod za gozdove Slovenije je problematiko voženj z gorskim kolesom v gozdnem prostoru začel reševati z določitvijo območij, v katerih je možno izvajati rekreacijsko dejavnost. Ta način sicer predvideva označitev vseh vlak oziroma gozdnih prometnic, ki so dopustne za uporabo, kar je sicer težko izvedljivo, a ne nemogoče. Tu lahko nastopi tehnologija, ki bi jo bilo smiselno uporabljati za te namene. Označitev razumem tudi kot digitalno označitev, na primer GPS-tras. Tudi na področju souporabe planinskih poti se premika, določeni so kriteriji, ki pa niso zaživelj v praksi. Zdi se, da je v planinski

organizaciji še vedno več nasprotnikov kot pa ljudi, ki bi radi imeli področje gorskega kolesarjenja urejeno. Mnogo planinskih poti bi bilo že danes smiselno vključiti v dvonamensko rabo, mnogo pač ne. Potreben je trezen dogovor. Gorski kolesarji so med nami, tako kot pohodniki, alpinisti, športni plezalci, padalci, turni smučarji ... Sprejeti jih moramo in živeti z njimi. Lahko dejavnosti prepovedujemo ali pa jih urejamo. V vsakem primeru bodo v prostoru ostale prisotne še naprej. Dejstvo, da je gorsko kolesarjenje le ena od dejavnosti, morajo sprejeti tudi kolesarji sami. Torej, da so souporabniki in ne edini uporabniki, da morajo zaradi svoje hitrosti, opreme in moči delovati še veliko bolj previdno, zrelo in preudarno. In naj ne bo turizem eden glavnih ciljev za ureditev gorskega kolesarjenja v naravnem okolju, temveč naj bo cilj doživljanje gorskega okolja na gorskem kolesu. ●

Foto: Otom Nagl/est

Pripravnik alpinizma s sedmim križem

Erwin Puch

Boris Strmšek

Erwin Puch Foto: Boris Strmšek

Napol visim v sidrišču v zajedi nad rahlo previsnim raztežajem, ki je najtežji del znanega Rumenege raza v Cinah, pod menoj pa nekaj godrnja in sopiha soplezalec. Daleč pod nama melišča, izpostavljenost je res velika, spodaj vrvež okoli koč Lavaredo ter na poti proti istoimenskemu sedlu. Razgledi veličastni! "Daj, daj, Erwin, ajde, da ne bo tema prej!" poškilim navzdol, ker se vrvi premika bolj počasi. Nazaj pride sopihanje in nekaj o tem, da ga bomo čisto uničili. "Pa daj, ne jamraj

toliko, si kot en star penzionist." Malo pomislim in gre mi na smeh. "Ja, pa saj si res že v penziji!" Počasi se pretolče na varovališče. "Čist sem skurjen!" nekako ne odneha Erwin. "Ma, kaj boš skurjen, tak smo že skoraj na vrhu." Dohitva navezo pred sabo, najina sotovariša pa že čakata na vrhu. Odrzimo po vrveh do vzožja, v koč na pivo, potem pa naslednji dan v stene nad prelazom Falzarego, Via Maurizio Speciale je krasna smer, zadnji dan pa v drugi raz Tofane, Via Costantini-Ghedina. Tretji dan ni Erwin nič več "jamral", celo

najina precej mlajša *kompanjona* stajaju komaj dohajala.

Ko sva pred kratkim plezala Zupanovo smer v Koglu, se je nekaj pritoževal, da je zanj pretežko, da bi plezal kot prvi v navezi. Seveda, saj je dva dni nazaj preplezal eno precej težko smer v Grazer Berglandu in počitek je bil kratek. Za menoj pa je bil vseeno vselej kot blisk. Nепrestano je v pogonu, saj občasno "skoči" v stene še s kakšnimi tečajnicami, predvsem pa s svojimi standardnimi soplezalci, ki so nekoliko bližje njegovim letom.

Alpinistični pripravnik pri več kot 70, in to med najbolj aktivnimi na odseku; tak staž nikakor ni običajen. Kako to, da si se tako pozno lotil alpinističnega izobraževanja, saj si verjetno v gore hodil že prej?

Kar se gora tiče, sem preživel res veliko časa v slovenskih hribih, seveda tudi z ženo in otroki! Od Slovenske planinske poti mi manjkata samo Golica in Ankarani! Poleg potepanja po Julijcih so bila vmes tudi številna brezpotja. Alpinizma sem se lotil zelo pozno, nekateri so v tej starosti že zdavnaj nehali plezati. Kako že pravijo? Nikoli ni prepozno!

Z vsem se ne morem strinjati. V tej starosti večina (!) več ne pleza, ne samo nekateri. Ampak v stene te je zvelkla mlajša generacija, kajne!?

Nekega lepega spomladanskega dne je prišel moj starejši sin Robert in me vprašal, ali grem z njim na Skalce. "Kaj je to?" je bilo moje prvo vprašanje. "Ja, pridi zraven, boš že videl!" In sva šla do Skalca pod Pohorje. Robert je ravno opravil tečaj alpskega plezanja pri AO Kozjak¹ v Mariboru. Ker smeri niso bile opremljene, je na vrhu skal uredil sidrišče na drevesu in se po vrvi spustil do vzožja. Tako sem se prvič v življenju

¹ Alpinistični odsek Akademskega planinskega društva Kozjak Maribor.

znašel v plezalnem pasu in navezan na plezalno vrh. Zadano nalogo sem na sinovo presenečenje zelo dobro opravil. To je bilo v drugi polovici maja 1999.

Predvidevam, da nisi niti pomislil, da pa tole ni zate, ter si nadaljeval z "neumnostmi, ki so za bolj mlade"...

Ja, nekaj dni kasneje smo se ponovno znašli na istem mestu. Zraven je bil tudi Robertov plezalni partner, Tone Jesenk. Da skrajšam: zgodilo se je, da je Robert kmalu nehal plezati, jaz pa sem resno začel. S Tonetom se še zdaj večkrat naveževa na skupno vrh, čeprav je tudi on vmes dal plezanje na stran, toda iz povsem drugih razlogov. Huda prometna nesreča mu je za nekaj let onemogočila plezanje. Sedaj je začel ponovno in tako sva se našla ter postala stalna naveza. Po Tonetovi izjavi je to njegova druga plezalna pomlad. In moja prva.

Tale tvoja plezalna pomlad, sicer pri dokaj poznih letih, je nad vse uspešna. Po statistiki si imel lani največ vzponov na odseku, vsekakor kar nekaj takšnih, ki so želja marsikaterega mladega in zagnanega alpinista. Ampak vse te smeri morajo imeti tudi kakšno podlago!?

Zaradi službe sem živel v Badnu pri Dunaju. V neposredni bližini je veliko plezališč, tudi z večraztežajnimi smermi, ki so pravi raj za športno plezanje, tako da sem imel možnosti za plezanje več kot dovolj. Ampak nazaj k Tonetu. Bil je v eni osebi moj mentor, inštruktor, partner in prijatelj. Moja neizpolnjena želja je bila Slovenska v Steni. Kot zelenca me je Tone julija 1999 peljal v Dolgo Nemško smer, Slovenska je bila zanj prelahka. Štirinajst dni kasneje sva nato preplezala še Bavarsko s Zimmer-Jahnom. Avgusta 2000 se je izpolnila tudi moja želja po Slovenski smeri. Ker je bil Tone takrat zadržan, sem šel plezat kar sam. Teden kasneje sva bila še skupaj v Skalaško-Gorenjski smeri. Naslednje leto sva preplezala Fehrmannovo zajedo v Campanile Bassu v Dolomitih, avgusta 2002 Wisiakovo v Steni, septembra še GG v Vežici, naslednje leto Ogrin-Omerza v Ojstrici ... V teh letih sem precej plezal tudi z Miro in Zdenkom Zoričem iz Slovenske Bistrice.

In v teh letih se nisi naveličal plezanja ali pa te leta niso opomnila, da bi bil mogoče čas, da se posvetiš vrtnarjenju, zdraviliščem, sprehodom ...?

Maja 2004 sem v Buncevih skalah, ko sem bil v odlični formi, padel in si grdo

poškodoval levi gleženj. To je bil moj prvi zlom v življenju. Vse je pač enkrat prvič. Po operaciji gležnja in rehabilitaciji, ki je sledila, sem si "privoščil" nekaj terapij, nato pa sem se sredi avgusta istega leta s Tonetom podal v plezališče Vransko. In je šlo!

Neuničljiv, bi lahko rekli. Nisi pa se lotil alpinističnega izobraževanja v Avstriji, kjer si bil večino časa?

Šolanje alpinistov v Avstriji ni ravno organizirano. Lahko se udeležiš kakšnega začetnega tečaja plezanja in tam te naučijo najosnovnejših stvari, kot so vozli, varovanje soplezalca in to je to. Vse ostalo se moraš naučiti sam. Načeloma pa vsakdo lahko pleza, kjer hoče. Tudi odgovornost je stvar vsakega posameznika. Drugo pa je šolanje ljudi, ki izobražujejo oziroma so inštruktorji ter vodniki. To pa je precej zahtevno in pogojeno z državnim izpitom. Po upokojitvi sem pristal v AO Kozjak, kjer so me kar vsi po vrsti čudno gledali. Kaj le išče ta dedek pri nas? Se ni morda zmotil in iskal dom upokojencev? Šele ko so gledali listo opravljenih vzponov tekoče sezone, so počasi dojeli, da gre bolj zares, kot so si mislili.

In na odseku se te nis(m)o mogli več rešiti. Druga tvoja strast je smučanje. Si še vedno aktivni smučar?

Še vedno je alpsko smučanje moja prva strast! Tu sem izjemno aktiven. Na Pohorju imam letno po štirideset smučarskih dni, zraven pa pride še en teden smučanja v skupini Sella v Alta Badii v Dolomitih. Kot bivši učitelj smučanja lahko mirno povem, da smučam dosti bolje kot plezam. V Dolomitih presmučam vsak dan povprečno 10.000 višinskih metrov. Sedaj sem prisiljen deliti smučanje z zimskimi vzponi v gorah. Delitev je pa takšna: čez teden Pohorje, konec tedna pa zimska plezarija ...

Imaš težave z izbiro oziroma "pridobivanjem" soplezalcev?

Kako je s plezalnimi partnerji, veste vsi zelo dobro. Ob prihodu v Maribor sem ostal brez svojih avstrijskih plezalnih partnerjev. K sreči sta me Zdenko in Mira Zorič vzela v tim in se znamo imeti zelo lepo. Tudi z dr. Gorazdom Buncem se redno navezujeva na isto vrh. Andrej Palir me je tudi večkrat imel na drugem koncu vrvi. Pa tudi z našimi inštruktorji sem preplezal res lepe smeri. S Tonetom Golnarjem, Petrom Ferkom, s teboj ...

Dodelili so ti že nekaj različnih oznak, kot je na primer "starejši gospod", vsekakor pa je najbolj originalna "ostareli pripravnik". Kako je nastala ta domislica?

Prav gotovo sem v odseku, vsaj na začetku, imel tudi manj lepe vzdevke. Pa me to ni motilo. Po uspešno opravljenem šolanju in izpiti v AO sem še vedno mlajši pripravnik. Ob nekem sestopu v Rote Wandu sva z Gorazdom kramljala o različnih stvareh. Prišla sva tudi do teme izobraževanja alpinistov v Avstriji in Sloveniji. Na Gorazdovo vprašanje, kakšen je moj status v Sloveniji, sem mu poskusil pojasniti, da imam več kot dovolj zahtevanih vzponov, da sem uspešno opravil letni in zimski izpit za starejšega pripravnika, vodijo pa me še vedno kot mlajšega pripravnika. Na to je Gorazd izjavil: "Erwin, pa ti nisi ne mlajši ne starejši pripravnik, daj že enkrat mir, ti si ostareli pripravnik!"

Vsekakor pa tvoji vzponi dokazujejo, da še nisi tako strašno ostarel, kot se zdi glede na leta ...

V članku AN 25. 9. 2012 na "Gore-ljudje" me je pisec članka "ozmerjal" z vzdevkom starejši gospod. Lepo je bilo, ko je naš Branč (Branko Ivanek) komentiral članek z besedami: "Starejši gospod Erwin Puch je uradno 'ostareli pripravnik!'" Tukaj bi omenil še dogodek iz lanskih Dolomitov. Po enournem dostopu, po sedemurnem plezanju v Tofani čez smer Costantini-Ghedina in po dveurnem sestopu sem zaostajal za vami. Da sem vas dohitel, sem pač moral malo teči navzdol. In sem tekel. Ko sem se vam zopet pridružil, se je Bojč obrnil in čisto resno dejal: "Erwin, pa ti si čisto *fuknjen!*" Kaj lahko dobiš še lepši kompliment?

Ja, saj smo vsi po malem nekoliko ... Ker brez tega nas ne bi bilo tukaj. Vsekakor pa z Erwinom nikoli ni dolgčas. Vselej je za akcijo, ne išče izgovorov in nič ga ne *šparamo*. Čeprav bi morda bilo bolje, da obišče Golicu in se v Ankaranu namoči v morje, je skoraj bolj verjetno, da bo prej plezal v Marmoladi v Dolomitih. In mi mogoče z njim, če nam bo le zdravje milo in nas bo vzel zraven. In potem bova mogoče spet ugotovljala, da imava skupaj 119 let (ali že več) in da sva vsaj dvakrat toliko, če ne še več, starejša od naveze, ki sva jo prehitela ...

Do konca zvest svojemu prepričanju

Spomini na pogovor z Vlastom Kopačem

Ajda Sazonov in
Tone Sazonov - Tonač

Pred leti, ko sem bila še v osnovni šoli, sem delala nalogo o alpinizmu na Slovenskem. Ker je bil Vlasto Kopač zelo znan alpinist, sem ga prosila, ali smem priti na kratek obisk. Na mojo prošnjo se je z veseljem odzval in me prijazno sprejel. Spregovoril je o svojem življenju in odgovoril na mnoga vprašanja. Šele danes spoznavam vso veličino njegovega življenja in ustvarjanja.

Kopač je realno končal v Splitu leta 1933, kjer je bil njegov oče profesor. Takole se je spominjal teh časov: "Iz Kranja smo namreč šli v Split, kjer sem maturiral, od tam pa šel v Tuzlo, v 'džačko' četo. Bili so sami Dalmatinci-Splitčani, jaz pa edini Slovenec. V Tuzli sem bil skupaj z inženirjem Majcnerjem, ki je študiral v Ljubljani. Pripovedoval mi je o Plečniku in odločil sem se, da grem k njemu. Jeseni leta 1934, ko je bilo konec devetmesečnega vojaškega roka, sem šel v Ljubljano. Vpisal sem se na fakulteto k Plečniku, na njegovo šolo za arhitekturo. Ker sem bil že zelo pozen, so bile že vse mize zasedene in Plečnik mi je rekel: 'Vid'te ljubček, saj ni prostora, osemnajst nas je. Pojdite k sosedu Vurniku.' Pa sem odgovoril: 'Profesor, k vam sem prišel!' Videl sem okno, kjer ni bilo mize. Tisto okno je potrebovala snažilka, da je skozenj stepala cunje, s katerimi je brisala prah.

'Kaj pa, če bi tja mizo dal ali pa desko in bi tam risal?'

Pa se je namuznil: 'Bom našo Ano vprašal, če se da kaj naredit', pa jutri pridite.' Tam sem potem dobil prostor in ostal v njegovi šoli. Prišel sem iz Splita iz sredozemske klime. Bil sem jadralec in veliko sem jadral z jadrnico. Ko sem prišel v Ljubljano, me je prijela astma. Astmo je imel tudi moj sošolec iz Kranja. Ko sva začela težko dihati, sva odšla s kolesom v Stahovico in naprej v hribe. Tam je stvar odnehala. Tako sem začel hoditi v hribe tudi zaradi tega, ker sem se tam dobro počutil."

Kamniška druž'na

Največ so takrat hodili v Kamniške skozi Bistrico, saj si prišel tja s kolesom v dveh urah. To je bilo izhodišče za osrednje Kamniške Alpe. Tam je bila plezalska druž'na Borisa Režka in Vinka Modca. Ta dva sta bila med prvimi slovenskimi plezalci v Kamniških, ki sta začela resno plezati in že v dvajsetih letih prejšnjega stoletja opravljati težke ture. Kopač je nadaljeval: "Tako sem prišel v to druž'no, z Režkom sva potem skupaj precej plezala, veliko zimskih tur pa sva opravila s Karlom Tarterjem. Režek je svojo družčino imenoval Kavrska bratovš'na. Glavni so se imenovali kavri, ostali pa so bili *lerpobi*. Režek ni hotel širiti družčine. Enkrat je hotel zraven France Ogrin, pa je dobil odgovor: 'Nas je dovolj!' Potem je imel Ogrin svojo družčino pa spet Pavle Kemperle svojo. Leta 1935 smo ustanovili Akademsko skupino pri Slovenskem planinskem društvu. Spali smo ponavadi na sedlu. Sam sem v soboto ponoči prišel gor, zjutraj šel plezat, popoldne pa dol in ponoči s kolesom nazaj v Ljubljano. In bil spet zjutraj ob osmih za mizo v risalnici pri Plečniku."

Plečniku ni bilo vedno prav, če včasih ob ponedeljkih Kopača ni bilo, če ni mogel s hriba, če je bilo slabo vreme. "Če me en dan ni bilo za mizo, je bilo zelo narobe. Ko sem ob takih priložnostih pred Plečnikom mendral, mi je rekel: 'Dejte pustit te gore!' Ob neki priliki sem mu s ture prinesel fotografije zasnežene Skute v srežu

Vlasto Kopač Arhiv Francija Savenca

in soncu. 'Takole zgleda gor,' sem mu rekel. Gledal je tisto in rekel: 'Jej, jej, jej,jej, to je pa tako, kot ob stvarjenju sveta!' In nič več ni nasprotoval, da sem hodil v hribe. Leta 1938 me je že kot študenta zadržal, da nisem šel poleti na počitnice, in me povabil k risanju načrtov za Žale. To sem risal dve leti in pol. Tudi plačo sem imel, da sem kot študent lahko živel. Preživljal sem se sam, saj od doma nisem dobil ničesar za študij," je povedal Kopač.

Pri gorskih reševalcih

Kmalu se je priključil gorskim reševalcem. V Kamniku so takrat najpogosteje reševali štirje bratje Erjavški: Lojze, Tone, France in Peter. Bili so jedro reševalne ekipe, ki jo je vodil slikar Maks Koželj. V Bistrici še ni bilo telefonske zveze. Če je bila nesreča, je šel kdo s sporočilom peš v Kamnik in nazaj, je povedal Kopač. Drvarji,

ki so bili na terenu, so šli kar takoj reševat. Imeli so samo drvarске dereze s šestimi zobmi, cepin in vrv, nosila pa so si sproti naredili sami iz lesa in vej, če je bilo treba koga nesti. Če so dobili sporočilo, da je kdo odšel v hribe in ga ni nazaj, so ga takoj začeli iskati. Preiskali in prehodili so precejšen del Kamniških Alp. V primeru smrtnе nesreče so ponavadi kavri oz. planinske kavke pokazali, kje je ponesrečenec. Tam so se namreč zbirali. "Spomnim se študenta elektrotehnikе Vilfana leta 1936. Šel je iz Ljubljane na Veliko Planino, sto metrov pred *bajto* se je malo usedel, da bi počival, obsedel je in zmrznil. Pa Pečarja, ki se je ponesrečil v Brinškovem kaminu v Planjavi," je razložil Kopač. Opremo so si takrat kupovali sami in nekatere stvari tudi sami izdelovali. Takole se spominja Kopač: "Na primer plezalnike si moral imeti. Bili so iz platna ali usnja s podplatom iz filca. Filc smo dobivali iz Nemčije iz papirnice, kjer so ga uporabljali pri izdelavi papirja. To je bil en centimeter debel rumen filc, ki si ga odrezal in ga z avstrijskim Ago lepilom nalepil na podplat. Na čevljih smo imeli še železno kovanje, *kroparje*, ki jim pravijo tudi *jegri*. To so bili taki na muh'co kovani žebli. Boljši so bili *silvreta trikuni*. Jaz sem imel nabitо *silvreto*, ki je pa odpadala. Kramžarjev Dolfe mi je enkrat v Vratih rekel: 'Pokaži malo svoje podplate!' In mi je naredil nove *trikune*, bil je namreč kovač. Vrvi smo imeli konopljene, deset milimetrov debele. Prve kline, imenovane *fihtle*, pa so izdelovali kovači. Bili so iz mehkega železa, da so se ukrivili po špranji. Teško si ga dobil ven ali pa sploh ne. Znana je tista o Joži Čopu v Severni steni Triglava, ko ga ni mogel ven izbiti in je rekel: 'Tega so pa na un stran zanetal.'"

Gradnja bivaka pod Skuto

Leta 1946 so se alpinisti v Planinskem društvu Ljubljana Matica zmenili, da postavijo bivaк pod Skuto za tiste, ki jih tam dobi noč ali slabo vreme. Kopač: "Sami smo vse na ramah znosili iz Kamniške Bistrice čez Žmavcarje. Vsega je bilo skoraj tri tisoč kilogramov materiala. Nosili smo alpinisti, ki smo se dobro poznali z lovci. Prej je bilo namreč to dvorno lovišče in tam ni smel hoditi noben turist. Mi smo nosili naravnost gor, ostali pa so morali na Kamniško sedlo in po turističevski poti na Male pode. Bivaк smo

postavili, ključ pa je bil v Kamniški Bistrici in v Ljubljani na društvu. Dogajalo pa se je, da je prišla mimo bivaka kakšna skupina, in ker niso mogli noter, je kakšen jezno s cepinom udaril po strehi in naredil luknjo. Sčasoma je bivaк propadel in postavili so novega; tako škatlasto zadevo, ki še sedaj stoji.

Pozimi je bilo gor zelo prijetno. Z Belačem sva okoli leta 1954 poskusila prespati zraven v iglju. Zgradila sva ga po podatkih, ki so bili nazorno prikazani v reviji. Sneg je bil trd, dalo

metežu. No, sicer nič posebnega, ampak jaz sem imel še *trikune*, on pa že Avčinove dereze. K sreči je takrat plezal prvi, *trikuni* so se mi v snegu zapacali, enkrat mi je zdrsnilo in zadržal me je, drugače bi šel. Pa tudi njemu so se trije zobje od derez odlomili."

Z glasbo v hribih

Prepevanje v gorah je Kopaču veliko pomenilo. "Posebno so me zanimalе stare pesmi. Nekdaj je bil v Stahovici gorski vodnik Andrej Šlebir, ki je bil oskrbnik na Veliki planini. Njegova

Karel Tarter, Vlasto Kopač, Marjan Vesenjак in Borut Vesenjак pred Ožbovtovo pastirsko bajto na Dovji ravni 1960 Arhiv Mojce Kopač

se ga je rezati. Za rezanje snega sem imel tak nož kot žago. Snežne klade sva v spirali zlagala, zgradila kupolo in prespala v zgrajenem iglju. Spalnih vreč takrat še nismo imeli, imela sva *celzak* oz. bivaк vrečo, spodaj na sneg pa sva dala časopisni papir. Zunaj je bilo minus šestnajst stopinj Celzija, znotraj pa zaradi toplote, ki jo je dajala sveča, štiri. Iglu sva postavila blizu bivaka, za vsak primer, če bi se bilo treba umakniti. Pa ni bilo treba." Na vprašanje, katera je bila njegova najtežja tura, mi je Kopač takole povedal: "Teško je reči. Mislim, da je bilo leta 1954, ko sva šla z Dolarjem čez Kočno. Na turi sva bila od štirih zjutraj do enajstih zvečer, v snežnem

mama Manca je nosila v košu tja gor vse, kar je bilo treba za turiste. Enkrat, ko sem jo vprašal, ali zna kakšno staro pesem, mi je rekla: 'Tako, ki jo noben drug ne več.' In sta skupaj s Koželovo Nežo, Mančino vrstnico iz mladih let, zapeli neko staro pesem: Sonce nam je nizko sijalo, preden šlo je za goro. Bil je nenavaden napev, ki sem ga kasneje predstavil dr. Valensu Vodušku. Povedal mi je: 'To je keltski substrat, keltske pesmi, ki so še tukaj ostale.' Nato smo skupaj prišli in posneli obe, ki sta nam še enkrat zapeli. Za tem so posneli še veliko pesmi v tem koncu pod hribi, takih, ki jih drugje ni več. Pomagala jim je tudi pastirica in ljudska pesnica Kati Turk. Tudi pri nas se je zmeraj prepevalo. Med nami je bil Davorin Kremžar, ki so mu rekli Čmrllj. On je igral na harmoniko in tudi za ples je bil zmeraj zagnan, če je bila možnost.

Spodnji konec Velikega stanu, akvarelirana risba s svinčnikom, Vlasto Kopač, 1947. Vir: V. Kopač, *Iveri z Grintovcev*, 2006, str. 141.

Oba Gregorina, Janez in Miro, sta bila pevca. Miro je bil celo operni pevec v Mariboru, Janez pa je bil pevec v akademskem pevskem zboru Toneta Tomšiča. Leta 1942 je bil v bolnišnici, šel sem ga obiskat. Kmalu potem je tam tudi umrl. Lep dan je bil, ko smo ga pokopali. Do zadnjega je upal, da bo ozdravel in še preplezal Rzenik." Med svojimi neuresničenimi cilji je Kopač navedel prečenje Kamniških Alp, ki so ga nameravali opraviti pozimi, pa se je prej začela vojna. "Tokrat sem bil interniran v Dachau, kjer sem bil eno leto in pol. Nazaj sem prišel komaj živ. Tehtal sem le 49 kilogramov. Po tistem sva šla skupaj z Režkom najprej na Kamniško sedlo. Bil sem tako slab, da tudi nahrbtnika nisem mogel nesti. Vzel ga je Režek in nesel oba. *Bajta* je bila odprta, v njej ni bilo nič, vse je bilo izropano med vojno. Slamo z ležišč sva pograbila in jo odnesla ven. Zakurila sva velik kres in zgorelo je vse, tudi uši, ki so bile v njej. V *bajti* sva potem prespala.

Vlasto Kopač, Novinci na dvorišču karantenske barake 23, KL Dachau, II. 1944. Arhiv Mojce Kopač

Naslednji teden sva šla pospraviti *bajto* na Korošico. Je bila tudi popolnoma odprta. V Bistrici je Režek rekel lovcu

Petru Uršiču, naj mu da karabin (puško) za zraven, pa mu je Peter odvrnil: 'Boris, mislim, da je bolje, da

je nimaš.' In prav je imel. Šla sva po dolini Bele, jaz sem nesel grablje, on pa sirkovo metlo. Zgoraj na robu Rzenika je nekaj migalo. Dejal sem: 'Lej, kakšen veter je zgoraj, da se rušje premika.' Pa gledam in vidim tri glave, ki se hitro skrijejo. To so bili prebežniki, ki so bežali čez mejo v Avstrijo. Videli so naju, da sva šla po dolini, in se skrili. Gotovo so imeli pri sebi tudi orožje. In če bi midva imela puško, bi zagotovo streljali. Prišla sva na Korošico, iz koč sva spet vse znesla in zakurila. V slami je bilo polno streliva, da je močno pokalo."

Brez varovanja v Tschadovi smeri v Šitah

Od alpinistov, ki so nekdaj plezali v naših gorah, se je Kopač mnogih rad spominjal: "V naših gorah so Nemci začeli s prvenstvenimi plezalnimi smermi, predvsem plezalci iz Gradca in Dunaja. Šele potem smo prišli Slovenci. Dobro se spominjam bratov Gregorin, predvsem pa Režka, s katerim sva bila dobra prijatelja. Čeprav je bil to robot človek, brez šol in niti mature ni imel, je bil zelo talentiran. Bil je računovodja v tiskarni Slovenija. Na dvorišču nasproti univerze je bila tiskarna, katere lastnik je bil njegov stric Kolman. Včasih sem prišel tja in Režka ni bilo za mizo. Pa sem vprašal njegovega strica, kje je Boris, on pa mi je odgovoril: 'To bi tudi jaz rad vedel.' V Ljubljani je bil med mlajšimi Milan Schara, ki je sam preplezal Aschenbrennerjevo smer v Travniku. To je bilo takrat neverjetno! Naš alpinizem je bil precej drugačen kot v Julijcih. Jeseniško društvo je vodil Joža Čop s svojimi prijatelji Maksom Medjo, Gandijem, Miho Potočnikom. Joža Čop je za Kamniške dejal: 'To so krtine.' Tudi Uroš Župančič je bil dober plezalec. Na Jesenicah ni bilo drvarске družčine tako kot v Kamniški Bistrici, kjer so bili vsi gozdovi in doline last Kamniške korporacije. Bistriška stalna posadka drvarjev domačinov je šla v soboto domov pa spet v nedeljo nazaj in so bili ves teden v *gmajni*. Z njimi smo se veliko družili in skupaj pohajali. Drvarji in lovci so bili tudi prvi gorski reševalci. Enkrat sem prišel v Tamar. Takrat sta bila tam tudi Lado Vodopivec in zdravnica iz Kranja Vida Košmelj. V Šitah nikoli nisem bil, tudi smeri nisem nobene poznal. Vseeno sem predlagal, da bi šli v šite pogledat. Zgoraj nas je srečal Gandi in rekel: 'Kam pa tole ženeta?'

Odgovoril sem mu: 'Čez Šite!' 'Veš kaj,' je odvrnil Gandi, 'če bo pa tale prišla čez Šite, bom pa jaz papež!' Pa je prišla čez. No, in to si je ona zapomnila, jaz pa sem že skoraj pozabil. Takrat nisem vedel, katero smer smo preplezali, a prišli smo čez. To je bila Tschadova smer. Vodopivec je na sredi ture omagal. Jaz sem plezal naprej,

Alpah, niti v Evropi. Od vseh je prvotno podobo ohranila samo Preskarjeva *bajta*. Tudi to je hotel zadnji gospodar Lojze predelati, saj so že vsi imeli nova okna, zidane štedilnike namesto ognjišč pa dimnike ter strope po *bajtah*. Rekel je: 'Vzel bom *motorko* in izžagal okna, da ne bom vedno sedel v tem dimu.'

potem je bila Vida, za njo pa Lado. On je moral izbijati kline in ko je prišel do mene, mi jih je dal. Ko je omagal in jih ni mogel več, jih je puščal. Kar naenkrat klinov ni bilo več in zadnjo tretjino smo plezali brez varovanja. Imeli smo veliko srečo, da ni kdo zdrsnil, ker bi šli vsi dol."

Ohranjanje kulturne dediščine na Veliki planini

Kopač ni bil najbolj zadovoljen z rešitvami na Veliki planini. Pri Republiškem zavodu za varovanje kulturne dediščine namreč ni bilo posluha, da bi preko Unesca dosegli, da bi bila Velika planina kulturni spomenik. Takole je nadaljeval: "Dokler sem bil na Zavodu za spomeniško varstvo v Ljubljani, sem preprečeval, da bi se gradilo, kar bi kdo hotel. Še naprej so morali graditi ovalne koč, značilne za Veliko planino. Leta 1986 sem skrb za Veliko planino prepustil drugim, domačini sami pa so v enem letu na hitro šest *bajt* preuredili v štirioglate, češ da je tako v njih več prostora. Takih ovalnih koč ni nikjer drugje v

90-letnica Vlasta Kopača, Osredek, 21. maj 2003. Z leve spodaj: Tone Sazonov - Tonač, Janez Grilj, Boris Kofol; sedijo na kavču: Janko Mirnik, France Zupan, Vlasto Kopač, Zvonko Čemažar; stojijo: Franc Snel, Franci Savenc, Vojko Bučar. Arhiv Mojce Kopač

Dejal sem mu: 'Lojze, malo še počakaj. Bomo uredili, da boš dobil novo *bajto*.' Zavod za spomeniško varstvo v Kranju je priskrbel nekaj denarja. Zgradili smo mu novo *bajto*, ovalno, vendar z oknom, straniščem, štedilnikom in cisterno za vodo. Staro smo pa ohranili tako kot je. Takó je ostala, edina. Razglasili so jo za kulturni spomenik," je sklenil Vlasto Kopač.

Z očetom sva obiskala njegovo hčerko Mojco Kopač, ki nama je povedala še veliko zanimivih stvari o njem, med drugim tudi to, da je bil leta 1940 član prve slovenske alpinistične odprave v Durmitor v Črni gori, kar opisuje tudi v svoji knjigi *Iveri z Grintovcev*, ki je izšla tik po njegovi smrti, 27. aprila 2006. ●

Škodljivi učinki sončnih žarkov

Kako se zaščitimo pred njimi?

Preden je človek izumil elektriko, mu je le sonce dajalo svetlobo in toploto. Ob pojavu sončnih žarkov je občutil veselje in novo živiljenjsko energijo. Tako je še danes. Ko posije sonce, se um razbistri in želimo si ven iz zaprtih prostorov.

Približno 95 odstotkov UV-žarčenja, ki doseže zemeljsko površje, predstavlja UVA-žarčenje z valovno dolžino od 320 do 400 nm. UVA2-žarki z valovno dolžino od 320 do 340 nm predstavljajo približno 25 odstotkov UVA-spektra in vplivajo na kožo podobno

neodvisna od kožnih poškodb. V koži, ki je izpostavljena delovanju UV-žarkov, nastajajo kisikovi radikali. Ti so vzrok za pospešeno staranje kože, izgubo elastičnosti in bolezenske spremembe, kot so na primer maligne tvorbe.

Akutni učinki UV-žarkov na kožo so kratkotrajni in reverzibilni. Mednje spadajo opekline, ki predstavljajo akutni vnetni odziv zaradi prekomerne izpostavljenosti UV-žarkom, porjavlost, ki predstavlja prvo obrambo organizma pred poškodbami zaradi UV-žarčenja, in zadebelitev vrhnjega sloja kože. Vse tri spremembe spadajo med poškodbe kože. Zadnji dve zmanjšujeta prodiranje UV-sevanja v globlje sloje kože.

Kronični učinki imajo hujše posledice kot akutni in niso reverzibilni. Mednje sodi prezgodnje staranje kože, do česar pride zaradi poškodb v globljih plasteh kože. Koža postane neenakomerno obarvana, pokažejo se rjave lise, nastanejo drobne in globoke gube, površinsko razširjene krvne žilice, koža izgubi elastičnost, je suha, se lušči in pogosto srbi. Teh poškodb se ne da več popraviti. Med kronične učinke sodi tudi maligna oblika raka kože.

Predpogoj za njegov nastanek je, da UV-svetloba poškoduje dedni zapis v celicah. Večina poškodb dednega zapisa se samodejno popravi, nepopravljene poškodbe pa lahko povzročijo kožnega raka. Kar 90 odstotkov malignih kožnih rakov je posledica UVB-žarčenja. Vendar dandanes znanstveniki ugotavljajo, da so tudi UVA-žarki kancerogeni. Temnopolti ljudje imajo več zaščitnega melaninskega pigmenta in je pojavnost kožnega raka pri njih nižja, vendar pa se običajno odkrije v kasnejših fazah bolezni in je zato težje ozdravljiva.

Pred sončnimi žarki se je zato treba ustrezno zaščititi. Obstaja več učinkovitih načinov zaščite, vključno z izogibanjem soncu v najbolj toplih urah dneva, z zaščitno kremo in zaščitnimi oblačili.

Upoštevanje teh ukrepov je pomembno za vsakogar, še posebej pa za otroke in ljudi z občutljivo kožo.

Izogibajmo se soncu, ko je najmočnejše

Sončni žarki so najmočnejši med 10. in 16. uro. Za napovedovanje tveganja za nastanek sončnih opeklin v določenem okolju na določen dan in na podlagi vremenskih razmer se uporablja UV-indeks, ki ima vrednosti med 0 in 11+, pri čemer 0 pomeni majhno tveganje pri izpostavljanju soncu, 10 označuje zelo visoko tveganje in 11+ skrajno tveganje. Kako veliko je tveganje za sončne opekline, lahko preverimo v sklopu biovremenskih napovedi na spletnih straneh Agencije Republike Slovenije za okolje in v nekaterih časopisih. Vrednosti UV-indeksa so odvisne od letnega časa. Največje so spomladi in poleti, medtem ko je pozimi UV-sevanje v povprečju desetkrat šibkejšo kot poleti. Junija in v začetku julija tudi pri nas UV-indeks ob jasnem vremenu sredi dneva lahko doseže vrednost 10, še posebej v gorah, saj moč UV-žarkov z nadmorsko višino narašča precej hitreje kot moč ostalega dela sončnega sevanja. Na višini 2000 metrov je za 15 odstotkov več UV-sevanja kot na morski obali. UV-indeks je odvisen od oblačnosti, kar pomeni, da napačno napovedana oblačnost pomeni tudi napačno napovedan UV-indeks.

V času najmočnejšega žarčenja si moramo poiskati senco, saj območja, ki so zasenčena, prejmejo manj UV-sevanja. Tveganje za razvoj sončnih opeklin je zato manjše, čeprav je uporaba zaščitne kreme še vedno nujna. Senco nam lahko nudijo drevesa, dežnik, šotor ... Nevarnost za nastanek poškodb kože ni prisotna samo v jasnem in sončnem vremenu. UV-žarki namreč prodirajo skozi oblake in prav tako povzročajo opekline. Poleg tega se UV-žarki lahko odbijajo od

UV-žarki škodljivo vplivajo tudi na oči, zato z očali zaščitimo že najmlajše. Foto: Aljaž Anderle

Sončna svetloba je energija, ki jo preko elektromagnetnih valov, žarkov različnih valovnih dolžin, dobimo od sonca. Pri tem ločimo ultravijolične žarke (UV-svetloba), vidno svetlobo in tople infrardeče žarke (IR-svetloba). UV-svetloba je sestavljena iz žarkov UVA, UVB in UVC. Za človeka in ostala živa bitja zelo nevarne UVC-žarke vsrka ozonska plast v zemeljski stratosferi, zato ne dosežejo zemeljske površine. Ta plast vsrka tudi 90 odstotkov UVB-žarkov, medtem ko UVA-žarki prodrejo do zemeljske površine. UVB-žarki, ki imajo valovno dolžino od 290 do 320 nm in predstavljajo le 5 odstotkov UV-žarkov, ki dosežejo površino zemlje, so biološko najbolj aktivni. Pri človeku so odgovorni za nastanek sončnih opeklin, vnetja, hiperpigmentacije kože in fotokancerogeneze.

kot UVB-žarki. UVA1-žarki z valovno dolžino od 340 do 400 nm so manj močni kot UVA2 in zato za človeško kožo manj škodljivi. UVA-žarki imajo glavno vlogo pri staranju kože zaradi vpliva svetlobe, pri temnjenju pigmenta, lahko pa so vključeni tudi v proces kancerogeneze kože.

Sestava in moč žarkov UVA in UVB se spreminjata in sta odvisni od dnevnega in letnega časa, onesnaženosti zraka, zemljepisne širine. Človek je tem žarkom zaradi njihovega odboja (od snega, vode ...) še dodatno izpostavljen.

Učinki UV-žarkov na kožo

Učinke UV-žarkov delimo na akutne in kronične. UV-žarki lahko prizadevajo kožo, oči in imunski sistem. Prizadetost oči in imunskega sistema je

površin, kot so pesek, sneg, cement in voda. Zato je uporaba dveh vrst zaščite hkrati (senca ali oblačila in krema za sončenje) najboljši način, da zmanjšamo tveganje za nastanek poškodb kože zaradi izpostavljenosti soncu.

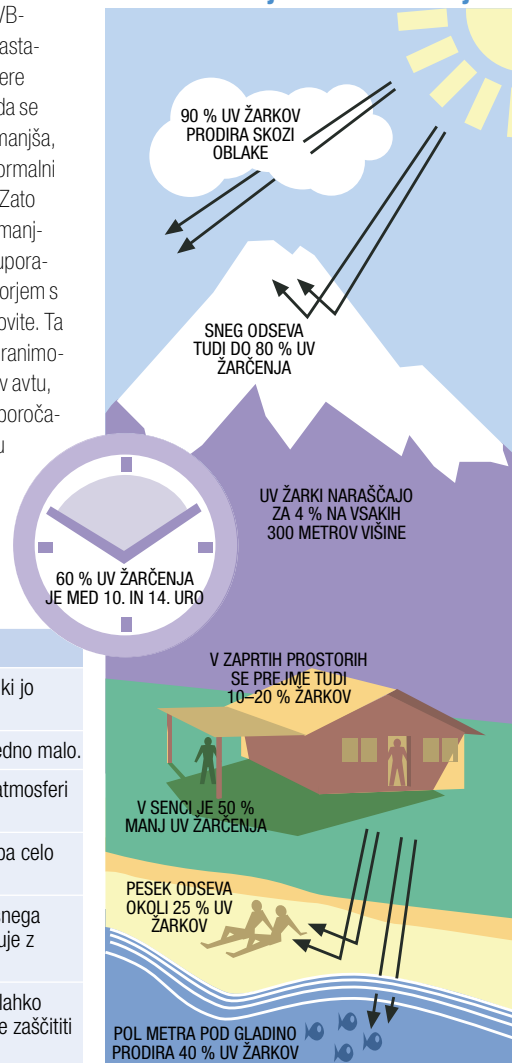
Kreme z zaščitnim faktorjem

Sončne kreme so povrhnji pripravki s filtri, ki odbijajo ali absorbirajo žarke v UV-spektru sončne svetlobe. Krema z zaščitnim faktorjem delimo v organske in anorganske. Organski filtri vsebujejo različne spojine, ki absorbirajo UV-žarke in jih pretvorijo v zanemarljivo količino toplote. Nekatere organske snovi, kot je na primer oktinokat, Faktor zaščite, ki je označen na embalaži kreme, meri sposobnost kreme za zaščito kože pred UVB-žarki. Pove nam razmerje minimalne doze sončnega sevanja, ki povzroči rdečino na namazani in nenamazani koži. Faktor zaščite pa ne meri ustrezno zaščite pred UVA-žarki, ki predstavljajo 95 odstotkov sevanja, ki doseže zemeljsko površino na morskii gladini. Razmerje med faktorjem zaščite in zaščito ni linearno. Če nanašamo kremo v priporočni količini, potem zaščita pri faktorjih 15, 30 in 50 znaša 93, 97 in 98 odstotkov. Izdelki s faktorjem nad 50 ne doprinesejo bistveno več k zaščiti. Zaščitno kremo bi moral uporabljati vsakdo, ne glede na tip kože. Za ljudi z

Vemo, da sončna svetloba UVB-spektra pozitivno vpliva na nastajanje vitamina D v koži. Nekatere raziskave so sicer pokazale, da se to z uporabo sončnih krem zmanjša, vendar tako zmanjšanje ob normalni uporabi krem ni pomembno. Zato ljudje, ki jim vitamina D ne primanjkuje, kreme lahko normalno uporabljajo. Krema z zaščitnim faktorjem s časom postanejo manj učinkovite. Ta proces se še pospeši, če jih hranimo pri visokih temperaturah (npr. v avtu, na plaži). Zato proizvajalci priporočajo, da jih zavremo po preteku roka uporabnosti. Krema, ki roka uporabnosti nimajo, pa zavremo po treh letih.

Vemo, da sončna svetloba UVB-spektra pozitivno vpliva na nastajanje vitamina D v koži. Nekatere raziskave so sicer pokazale, da se to z uporabo sončnih krem zmanjša, vendar tako zmanjšanje ob normalni uporabi krem ni pomembno. Zato ljudje, ki jim vitamina D ne primanjkuje, kreme lahko normalno uporabljajo. Krema z zaščitnim faktorjem s časom postanejo manj učinkovite. Ta proces se še pospeši, če jih hranimo pri visokih temperaturah (npr. v avtu, na plaži). Zato proizvajalci priporočajo, da jih zavremo po preteku roka uporabnosti. Krema, ki roka uporabnosti nimajo, pa zavremo po treh letih.

Pomembna dejstva o UV žarčenju

Nekaj mitov in resnic o UV-žarkih.

MIT	RESNICA
Porjavelost je zdrava.	Porjavelost je obrambni mehanizem kože, ki se brani pred še večjo škodo, ki jo povzroča UV-žarčenje.
Porjavelost nas ščiti pred soncem.	Porjavelost koži nudi zaščito, ki odgovarja zaščitnemu faktorju 4, kar je izredno malo.
Sonce nas ne more opeči, kadar je oblačno.	Skozi oblake lahko prodre tudi 90 odstotkov sončnih UV-žarkov. Sopara v atmosferi pa celo poveča sevanje UV-žarkov.
Sonce nas v vodi ne bo opeklo.	Voda zagotavlja le minimalno zaščito pred UV-žarki, odboj žarkov od vode pa celo poveča izpostavljenost UV-žarkom.
Sevanje UV-žarkov pozimi ni nevarno.	UV-žarčenje je v zimskem času v povprečju res nižje, vendar pa odboj od snega podvoji moč UV-žarkov, poleg tega pa se izpostavljenost UV-žarkom povečuje z nadmorsko višino.
Zaščitne kreme me zaščitijo tako, da sem lahko dalj časa na soncu.	Zaščitne kreme ne funkcionirajo tako, da podaljšujejo čas, v katerem smo lahko izpostavljeni soncu, le povečujejo zaščito v času, ko se ne moremo drugače zaščititi pred njim. Zaščita je odvisna tudi od pravnega nanosa.
Če med sončenjem redno delam premore, me sonce ne more opeči.	Posledice izpostavljenosti UV-žarkom se kopičijo ves dan, ne glede na vmesne prekinitve izpostavljenosti soncu.
Kadar me sonce opeče, čutim na koži vročino.	Sončne opekline povzročajo UV-žarki, ki jih ni mogoče začititi. Vročino, ki prihaja od sonca, povzročajo vidni del sončnih žarkov ter infrardeči žarki, ne pa tudi ultravijolični (UV).

absorbirajo samo UVB-žarke. Najbolje je uporabljati kreme, ki so široko spektralne, torej nudijo zaščito pred širokim spektrom sončnih žarkov, npr. kreme z avobenzenom.

Kreme z anorganskimi filtri, kot sta na primer cinkov oksid in titanijev dioksid, načeloma delujejo po principu odbijanja in razprševanja UV-žarkov širokega spektra (UVB, UVA2 in UVA1). Te kreme ob izpostavljenosti vročini ne izgubljajo svojih zaščitnih lastnosti in so v nasprotju z organskimi kremami bistveno manj dražljive in manj alergene. Včasih teh krem ni bilo mogoče dobro razmazati, saj so vsebovale večje delce. Z uporabo nanotehnologije pa so postale tudi kozmetično bolj uporabne (ne puščajo več bele barve na koži). Uporaba teh krem je varna, saj snovi v njej ne prehajajo globlje v kožo.

občutljivo kožo se pri izvajanju aktivnosti na prostem v sončnem dnevu priporoča uporaba kreme z zaščitnim faktorjem 30 ali več. Kljub temu da se zaščita glede na faktor 15 ne razlikuje bistveno, je visok faktor zaščite pomemben zato, ker ljudje običajno ne nanesemo zadostne količine kreme (približno 35 ml za telo normalnega odraslega človeka), kar pomeni slabšo zaščito pred soncem. Krema z zaščitnim faktorjem nanesemo na vse izpostavljene dele kože 15 do 30 minut, preden gremo na sonce. Ponovno jo nanesemo 20 minut po tem, ko smo prišli na sonce, in nato v 2–3-urnih intervalih. Nanesemo jo vedno tudi po potenju, drgnjenju kože, sušenju z brisačo ali plavanju. Pred soncem zaščitimo tudi ustnice z balzomom, ki vsebuje faktor zaščite 30. Tudi balzam kasneje pogosto ponovno nanašamo.

Uporaba krem z zaščitnim faktorjem dokazano preprečuje nastanek predmalignih in malignih sprememb kože. Preprečuje tudi spremembe kože, kot so pigmentacije in gubanje ter fotodermatoze. Uporaba sončnih krem je varna, snovi iz kreme ne prehajajo globlje v kožo.

Zaščita z oblačili

Pred sončnimi žarki se zaščitimo tudi z oblačili. Obleka, ki bo pri tem bolj učinkovita, je gosto tkana, temne barve, neraztegljiva (večja raztegljivost pomeni manjšo zaščito) in terminalno obdelana z UV-absorbirajočimi kemikalijami. Mokra oblačila običajno nudijo slabšo zaščito pred soncem, ravno tako obrabljena in zbledela oblačila. Na oblačilih večkrat vidimo oznako kategorije zaščite pred UV-žarki. Kategorije od 15 do 24 predstavljajo dobro zaščito, 25

do 39 zelo dobro in 40 do 50 odlično zaščito. Seveda je pomembno tudi to, kako z oblačili rokujemo kasneje. Najbolje je, da na močnem soncu telo zaščitimo v celoti. To dosežemo s širokim klobukom, majico z dolgimi rokavi in dolgimi hlačami. Klobuk, narejen iz gosto tkanega materiala (npr. platna), lahko nudi zaščito za obraz, vrat in hrbet. Poleg tega si nadenemo še sončna očala, ki imajo stoodstotno UV-zaščito in stransko zaščito. Tako zmanjšamo še tveganje za katarakto oziroma motnjavo v očesni leči (o tem smo pisali v *Planinskem vestniku* aprila 2012). ●

Vir: WHO, Fact sheet N°271, <http://www.who.int/uv/publications/en/UVIGuide.pdf>

Dr. Petra Zupet, dr. med., je predstojnica ZVD-Centra za medicino in šport, predavateljica na Univerzi na Primorskem in članica Gorske reševalne zveze Slovenije.

Lepi metulj in njegova strupena paša

Vinogradniški petelin

Zaščiteni metulj "petelinček" Foto: Dušan Klenovšek

Navadni podraščec Foto: Dušan Klenovšek

Kaj je značilno za povprečnega Slovenca? Ena od dejavnosti, brez katere mnogi ne moremo, je hoja v gore in nič manj pogosto ni ukvarjanje z lastnim vinogradom. Vinogradi zavzemajo na sončnih slovenskih pobočjih pomembne površine. A le malokdo še pomni njihovo nekdanjo podobo – z lesenimi koli iz kostanja ali akacije (robinije), neredko tudi s številnimi drevesi vinogradniških breskev. V sodobno obdelanih vinogradih ni prostora zanje. Kakor tudi ne za številne tedaj pogoste "plevele". O enem največjih pa danes nekaj več. Le redki vinogradniki še pomnijo več kot pol metra visoko rastlino podkvastih listov in neobičajno oblikovanih cvetov. Poznavalci rastlinskih vrst so jo "krstili" za navadni podraščec (*Aristolochia clematitis*). Vrčasti cvetovi so resnično nenavadni in za čebelje oprave valke nedostopni. A ob tej priložnosti pogledimo na liste. Kakor pri večini rastlinskih vrst imajo tudi ti svojega "plenilca". Ne gre za kakšno strašno pošast, temveč za oranžno obarvane

gosenice. V vsej bogati paleti raznolikih zelenih listov jedo le podraščeve. Za nas res niso pošasti, a podraščec bi bil (če bi videl in razumel) ob pogledu nanje zgrožen. Še posebno, če eno rastlino napade več tovrstnih gosenic, kar sploh ni redek pojav. S prehranjevanjem s strupenimi listi postanejo strupene tudi gosenice. S svojo oranžno obarvanostjo kar opozarjajo lačne ptice, naj jih ne jedo. Bolje biti lačen kakor zastrupljen. Po nekaj tednih se gosenica zabubi in tedaj se dogaja v njenem življenju daleč največja sprememba. Popolna preobrazba. Telo gosenice se spremeni v odraslega metulja, bubopa metulj zapusti v pomladnem času. Povsem razumljivo, saj tedaj raste tudi podraščec. Srednje velik metulj je malo podoben bolj poznanemu lastovičarju. Bledo rumena podlaga je preprejena z vzorci črnih, rdečih in modrih lis. Pisan je kakor kakšen petelin na kmečkem dvorišču. Zato ni čudno, da je vrsta dobila ime petelinček (*Zerynthia polyxena*). In v "mladosti" zaužiti strup listov podraščca

mu še tedaj služi v obrambi pred plenilci. Letal bo vse tja do junija. V tem času bodo samice iskale podraščec in na njegove liste odlagale jajčeca. Iz njih izlegle gosenice pa takoj začno s pojedino. Kako petelinček preživi ob dejstvu, da podraščca v obdelanih vinogradih ni več? K sreči v naravi uspeva še nekaj manjših domorodnih vrst. Po videzu listov in cvetov so svojemu pretežno "vinogradniško" razširjenemu sorodniku zelo podobne. Uspevajo v osončenih presvetljenih listnatih gozdovih, na zaraščajočih travnikih, na gozdnih robovih in mejicah. In tu največkrat srečamo tudi petelinčka. Sam sem ga v preteklih letih srečeval pri mrtvici Sotle v Imenem (veliko podraščca ob železniški progi), na skalnatem pobočju Silovca nad Bizeljskem in tudi na travnikih Vetrnika. Ne pogosto, a na srečo vsako leto nekajkrat. Spodbudno za metulja, ki ga kot redko in ogroženo vrsto varuje tako slovenska kakor evropska zakonodaja (t.i. vrsta Natura 2000). Ob takih srečanjih si je vredno še malo

ogledati okolico in mogoče bomo opazili še podraščec. Celo z gosenicami na njegovih listih. Vsi, ki se s preučevanjem metuljev ukvarjamo (člani/ce Entomološkega društva Stefana Machiavelija, Društva za opazovanje in preučevanje metuljev Slovenije ter upravljavci zavarovanih območij) bomo veseli, če nam boste svoja opažanja sporočili, saj bomo tako naše vedenje o tem "vinogradniškem petelinu" izboljšali. Če pa boste ob čiščenju zarasti na zaraščenem gozdnem robu ohranili tam rastoči podraščec, boste še sami prispevali k njegovi ohranitvi. Tudi vinograd po mnenju nekaterih, ki so "pozabili" na košnjo v vinogradu, ne obrodi nič slabše, s cvetočimi rastlinami pa bo nahranil marsikaterega metulja. In naslednji april že lahko poskrbi, da boste opazovali "svojega" petelinčka. Ne bo sicer zapel, ampak gotovo bo opazovanje njegovega leta ali počivanja na suhi bilki v glavi in srcu sprostito nekaj hormonov sreče. In to je navsezadnje dobro tudi za naše duševno in telesno zdravje. ●

Roža, ki odganja prikazni

Šentjanževka (*Hypericum perforatum*)

Šentjanževka (*Hypericum perforatum*) Foto: Lovro Vehovar

V naših podnebnih in geografskih razmerah je gozd najbolj stabilen, učinkovit in trajen kopenski ekosistem. V njem se razpoložljiva energija porabi na najboljši možen način, količina in raznolikost življenja v njem sta največji. S časom se ekosistemi razvijajo od bolj preprostih, z majhnim številom različnih organizmov, s slabšim izkoristkom energije do bolj zapletenih z večjo pestrostjo življenja in boljšim izkoristkom energije. Če se ljudje ne bi naselili v naših krajih, bi večino ozemlja Slovenije prekrival gozd. Ko so se naši predniki odločili, da se ustalijo tukaj, je bilo eno njihovih prvih dejanj krčenje gozda. Gozd je dal les za gradnjo bivališč in kurjavo, gozdna zemlja je bila rodovitna in primerna za poljedelstvo. Nastale so poseke ali krčevine. Rumeno cvetoče rastline s 5-števničnim cvetnim odevalom, ki so pogosto zrasle na krčevinah, so poimenovali krčnice. V Sloveniji je danes znanih 11 vrst krčnic. Najbolj znana med njimi je šentjanževka.

Poleg tega da šentjanževka zraste na krčevinah, je za ljudi zanimiva še zaradi številnih drugih lastnosti, kiso zabeležene pod njenim imenom, še posebej pa so mnoge njene lastnosti ohranjene v ljudskem izročilu. Slovensko poimenovanje šentjanževka se nanaša na dejstvo, da začne cveteti v času, ko ima god sveti Janez. Janezovo je krščanski zaznamek za začetek poletja, za poletni solsticij. V staroslovenski kulturi je bila to kresna noč. Če sveže rumene cvetove šentjanževke stisnemo med prsti, se nam prsti obarvajo rdeče. Kristjani so v tem prepoznali kri obglavljenega Janeza Krstnika in ji že samo zaradi tega pripisali posebno moč. Latinsko poimenovanje rodu *Hypericum* izhaja iz grščine in pomeni "preko prikazni". Torej šentjanževka pomaga premagati prikazni. Vrsto ime *perforatum* pa pomeni "preluknjano" in se nanaša na značilnost njenih listov, ki so videti preluknjani, če pogledamo skozi nje proti svetlobi. Prosojnost dajejo listom kapljice olja v njih.

Šentjanževko nabiramo v času cvetenja od junija dalje. Nabiramo lahko celotno cvetočo zel, najboljši pa so le cvetovi. Sušimo jo v senčnem in zračnem prostoru. V ljudskem zdravilstvu je ena izmed najbolj cenjenih in poznanih rastlin. Uporablja se v obliki čaja, tinkture in olja. Čaj naredimo kot poparek, ki ga pustimo stati 10 minut. Uporablja se pri depresijah, utrujenosti, ženskih težavah (predvsem v obdobju menopavze), pomaga k boljšemu spancu in odganja more, ki otrokom ne dajo spati. Pri depresijah pijemo čaj najmanj 6 tednov. Pitje čaja ni priporočljivo v času nosečnosti. Kadar jemljemo druga zdravila, se prepričamo, če lahko pijemo čaj iz šentjanževke, saj se učinkovitost mnogih zdravil ob uporabi šentjanževke zmanjša. Tinkturo naredimo iz cvetov, ki jih namakamo v 70-odstotnem alkoholu ali v dobrem domačem žganju. Tinkturo uporabljamo za vtiranje pri revmatičnih težavah ali za uživanje pri depresiji (trikrat na dan po 20 kapljic v kozarcu vode).

Znamenito šentjanževno olje pripravimo tako, da damo sveže cvetove v steklen kozarec in jih prelijemo s hladno stiskanim oljčnim oljem. Kozarec narahlo pokrijemo in postavimo na sončno mesto. V prvih dneh večkrat premešamo. V tem času se iz svežih cvetov izločajo voda, zrak in drugi plini, kar vidimo kot mehurčke v olju. Ko se ta proces po nekaj dneh zaključi, kozarec dobro zapremo. Po treh do petih tednih dobi olje lepo rdečo barvo in nato ga lahko precedimo. Uporabimo kuhinjsko krpo ali gazo. Če se je na dnu kozarca nabrala voda, jo ločimo od olja in zavremo. Prisotnost vode v olju omogoča razvoj drobnosti in takšno olje se sčasoma pokvari. Čisto olje hranimo v temnih stekleničkah na hladnem mestu. Olje se uporablja za nego kože, za masažo, za zdravljenje površinskih, že delno zaceljenih ran, opeklin, ozeblin in za vtiranje pri revmatičnih obolenjih ter pri obrabi sklepov in hrbtenice. Koža nekaterih ljudi lahko postane ob uporabi pripravkov iz šentjanževke preobčutljiva na sonce. ☀

Prosto čez Rolling Stones

Luka Lindič in Luka Krajnc (oba AO Celje Matica) sta že dolgo časa nosilca zastave v zelo prodorni generaciji alpinistov. Tokrat sta v severni steni Grandes Jorasses opravila prvo prosto ponovitev smeri **Rolling Stones** (A3, 80°, 6a, 1100 m). Smer so prvi preplezali Slovaki leta 1979 in v tej mogočni steni še vedno predstavlja trd oreh. Leta 1985 so Janez Jeglič, Silvo Karo in Slavko Svetičič opravili drugo ponovitev in še do danes najhitrejši (2 dni oziroma 22 h) vzpon po smeri. Prav Silvo je namignil, da je po smeri nemara mogoč prosti vzpon. 12. 3. se je začel štiridnevni vzpon. Prvi dan sta zmogla trinajst raztežajev, od katerih so bili razen prvega vsi zahtevni. Po neudobnem bivaku sta že razmišljala o umiku, a sta trmasto vztrajala in bila zvečer nagrajena z udobnim bivakom na polici. Tretji dan je sledil ključni del smeri. Najprej raztežaj za ogrevanje, nato pa ob pičlem varovanju preko previsov in majavih blokov do odrešilnega stojišča. Po še dveh težjih in treh lažjih raztežajih sta bivakirala tretjič, deset raztežajev pod robom stene. Zadnji dan sta ob močnem severnem vetru in gosti megli plezala še cel dan in zvečer izplezala iz stene. S smerjo Rolling Stones (M8/M7, 6a, 1100 m) sta kot prva iz bogato nadarjenega rodu alpinistov potrdila, da današnja generacija lahko še preseže dosežke zlate generacije alpinistov, ki je zlasti v

osemdesetih orala ledino z odličnimi vzponi v Alpah, Patagoniji, Himalaji in še kje. Odličen vzpon, čestitke!

Alpe

Janez Svovljšek, Domen Kastelic in Nastja Davidova so 15. 4. v steni Grand Charmoza preplezali smer **Merkel-Welzenbach**. Prvi dan so opravili z dostopom, ob 14. uri vstopili in kljub neprestanim pršnim plazovom opravili s precejšnjim delom smeri ter zaključili z bivakom na večjem snežišču. Naslednjega dne so splezali na vrh ter se s temo vrnili v Chamonix. Peter Bajec, Primož Bregar, Matej Gorenšek in Domen Košir (AO Železničar) so 21. 3. preplezali **Frendojev steber** (D+, III, 4, 1200 m) v Aig. du Midi. Lepa, že velikokrat opravljena tura nad Planom.

Domači vzponi

V skrajnem levem delu severne stene Kladiva je 4. 4. Iztok Tomazin (AO Tržič) našel nove prehode. Smer poteka po ledu in snegu, vmes pa se najde tudi nekaj skalnih odstavkov. Smer je poimenoval **Sapa** (III, 3, 40–80°, UIAA 3+, 400 m). Zanimiv vzpon ob koncu zime sta 29. 3. opravila Miha Zupan (AO Tržič) in Miha Zupin (AO Kranj). Smer **Oh ta trideseta** (IV, 3+, WI4+, 85/50–60°, 550 m) je bila preplezana pred tremi leti. Gre za prvo ponovitev smeri v zimskih razmerah. Zanj sta se odločila, ker je prav v območju smeri nastal strm leden trak. Smer sta ob dobrih snežnih in ledenih razmerah zmogla v treh urah in

Smer Sapa poteka v skrajnem levem delu severne stene Kladiva
Foto: Iztok Tomazin

pol. Tudi težji raztežaji, zajede in skoki so bili ledeni, tako da je nastala prava ledna postlastica.

Klemen Gerbec in Marko Kejžar (oba AO Kranj) sta preplezala **Črni graben** (III+/3, M5, WI5, 85/50–70°, 600 m) v severni steni Storžiča.

Elan

Davo Karničar je 3. 4. presmučal novo težko smer v severni steni Kokrske Kočne. Poimenoval jo je **Elan** (VI+, S6, S7– (300 m), S3 (150 m), 60/50–55°). V težkem delu je naklonina med 50 in 55°, na izpostavljenem mestu pa 60°. V celoti smer sodi med najtežje smučarske spuste v Sloveniji in na Jezerskem. Celoten spust z vrha Kočne do doline znaša kar 1100 metrov.

Prvenstveni spusti

S Špika nad Nosom sta 21. 3. v idealnih razmerah potegnili novo smučarsko linijo Marko Kern in Jaka Ortar. Prehode sta našla v jugozahodni steni pod bivakom Luce Vuericha. Smer sta poimenovala **Lucova diretissima** (I–, 50/45°, 450 m). Marko Kern in Marijana Cuderman sta 26. 3. smučala z vzhodnega vrha Begunjske Vrtače po 45–50° strmi grapi, 28. 3. pa je Marko sam smučal v območju Lenuhove grape v Begunjski Vrtači. V zgornjem delu je smučal tik pod stranskim grebenom, osrednji del po vesinah desno, spodnji del pa po vesinah levo od Lenuhove. Spodnjih 300 metrov smeri je naklon konstantno 50–55°, najtežji prehod v smeri pa ima okoli 60°. Strmina se položi le na mestu,

Smer Rep v severni steni Tegoške gore
Foto: Iztok Tomazin

kjer smer prečka Lenuhovo grapo. Tako je nastal smučarski spust **Lenuhove vesine** (I+, 60/50°, 400 m).

29. 3. so Marijana, Marko in Jaka Ortar smučali s Stola ob SZ grebenu (Z–, 50/45°, 250 m). 30. 3. so v Kaninovi skupini smučali s Hudega Vršiča najprej po **Grapi v severnem grebenu** (Z, 45°, 250 m), z drugim spustom pa so izkoristili zračne prehode desno od grape. Smer so poimenovali **Severozahodne vesine** (I–, 50°, 250 m). Marko, Marijana in Jaka so kasneje ponovno smučali nad SV plazom Begunjske Vrtače. Z grebenske kote 1914 so smučali po dveh linijah. 9. 4. so smučali levo nad SV plazom. Nastala je smer **Ortofoto** (T+, 40–45°, 200 m). 12. 4. sta Marijana in Marko smučala z iste kote po rampi do SV plazu. Smer sta poimenovala **Rampa** (Z+, 50+°/50–45°, 100 m). Vmes sta Marko in Jaka smučala tudi v Toscu. Smučala sta zvrha na Bohinjska vratca (Z+, 50°/45°, 300 m) ter s predvrha na Vodnikov dom (Z–, 40–45°, 400 m). V severni steni Tegoške gore je Iztok Tomazin (AO Tržič) najprej preplezal novo smer, nato pa jo še presmučal. Zaradi lovljenja razmer za rep in zavitosti smeri se mu je porodilo ime **Rep**. Med vzponom so težave Repa III, 2, 60–80°/40–55°, 430 m, pri smučanju pa Rep dobi oceno V, S6/S4–S5, 430 m. Iztok Tomazin je 14. 4. raziskoval tudi plezalno smučarske prehode na področju severne strani Košutnikovoga turna. Najprej je preplezal žleb ob zahodni steni Turna v območju stare poti (40–55°), nato pa presmučal **Vzhodni žleb Turna** (III, S4+/S3–S4, 300 m). Še isti dan je preplezal žleb v severni steni grebena med Tolsto Košuto

USTVARJENO ZA SVOBODO

Strmimo k razvoju opreme, ki omogoča večjo svobodo pri gibanju v neokrnjeni naravi. Rezultat je nizka teža in ergonomični dizajn opreme za večji užitek na vsakem koraku.

Več na: www.salomon.com

COPYRIGHT © SALOMON SAS. ALL RIGHTS RESERVED.
PHOTOGRAPHER: SCOTT MARKWITZ

salomon

Zadnjiški Pihavec je doživel še obisk Marijane in Marka. Z vrha sta najprej smučala direktno v konto pod Bovškim Gamsovcem (Z, 50/45–°, 330 m), po ponovnem vzponu na vrh pa še proti Luknji (Z–, 45+/40+°, 500 m).

Novice je pripravil
Peter Mežnar.

NOVICE IZ TUJINE

Novosti na norveškem otoku Senja

Tudi letošnje zimo je bil glavni cilj nemške plezalka Ines Papert plezanje na Norveškem. Februarja se je napotila na otok Senja blizu Tromsa, malo nad polarnim krogom. V njeni ekipi sta bila še Avstrijec Rudi Hauser in švicarski fotograf Thomas Senf. Njihov glavni cilj je bil jasen – nova smer v steni Finnmannena. To so tudi preplezali, toda streha na sredi smeri se je izkazala za pretežko za prosti vzpon in so jo morali preplezati tehnično. Smeri, ki so jo imenovali Finnmonster (A2+, W16, 400 m), so dodali še dve novi. V steni Breitindna so preplezali Crazy Maze (8+/IX, W14+, 600 m), v Roaldnu pa Eagles Paradise (8/III, W15, 500 m). Povejmo, da so na Senji že plezali tudi slovenski plezalci. Prvi so jo leta 2007 obiskali Aljaž Anderle, Klemen Premrl in fotograf Urban Golob, dve leti kasneje pa tudi Marko Prezelj in Luka Lindič. Slednja dva ter Anderle v navezi z Erwanom Le Lanom so opravili eno prvih ponovitev sicer prve smeri v steni Finnmannena z imenom Finnkona (VI, 400 m). Za razvoj plezanja na tem drugem največjem norveškem otoku ima sicer glavne zasluge Marius Olsen, v Oslu živeči plezalec, ki prihaja s Senje. Prav on je prvi preplezal steno Finnmannena, kakor tudi omenjeno steno Breitindna.

Brata Pou v Himalajo

Njun cilj je Slovcem dobro znani Bagirati III v Indiji. Seveda baskovska bratska naveza ne misli ponavljati mojstrovine Silva Kara in Janeza Jegliča iz leta 1990, ki sta svoj prvenstveni vzpon v alpskem slogu čez velikansko zahodno steno ocenila z VIII, A4 (1300 m).

Odlična baskovska prosta plezalca sta se namreč odločila za poskus prostega vzpona po Španski smeri iz leta 1984 (6c, A3+, 60°, 1300 m). Ta premore kvalitetnejšo skalo od Karove in Jegličeve smeri, gotovo pa imata brata Pou tudi dobre informacije o tem, ali bi se smer dalo preplezati prosto. Iker in Eneko Pou nameravata smer preplezati v t. i. *capsule* slogu.

Hrvati na Lotse

Tudi letos so naši južni sosede organizirali odpravo na najvišje gore sveta. Tokrat se jih četverica, med katero jih nekaj že ima izkušnje iz Himalaje, odpravlja na Lotse. Nanj se podajajo: Jana Mijailović, Miljan Špoljarić, Anuša Rajić in Dino Battistutta. Bazni tabor si bodo seveda delili z odpravami, ki po normalni smeri naskujejo Everest. Obe normalni smeri – tako na Everest kot na Lotse – sta identični do tretjega višinskega tabora, ki leži na višini 7300 metrov.

Vsi grebeni na Matterhorn

Herve Barmasse, alpinist iz Aoste, je svoj matterhornski maraton začel v bivaku Bossi in najprej preplezal greben Furggen po smeri Via degli strapiombi ter opravil prvo ponovitev te smeri. Z vrha Matterhorna je sestopil po grebenu Hornli, prečil pod severno steno do grebena Zmutt, ga preplezal in z vrha sestopil po Levjem grebenu do kočice Carrel, kjer ga je čakal njegov oče, prav tako odlični alpinist, Marco Barmasse. Za povezovalni vzpon štirih grebenov na Matterhornu je Herve porabil samo 17 ur, kar je bistveno manj od naveze Diego Wellig-Hans Kammerlander, ki je 19. avgusta 1992 za vse štiri grebene potrebovala nekaj manj kot 24 ur. Pri tem je seveda treba upoštevati tudi to, da sta Wellig in Kammerlander opravila turo poleti v precej kopnih razmerah, Barmasse pa pozimi, in sicer 13. marca.

Tragedija pod Everestom

Na začetku letošnje spomladanske sezone je podor serakov s pobočij Zahodne rame Mont Everesta ugasnil življenja 16 Šerp (13 jih je uradno izgubilo življenje, 3 so še pogrešani). Ni še povsem jasno, ali bodo odprave nadaljevale svoje delo ali bodo goro začasno zaprli. Kot na svojem blogu piše Alan Arnette, dolgoletni vodja komercialnih odprav na Everest, so razlogi za možno

in Košutnikovim turnom (40–60°, 250 m), ki ga je zatem verjetno kot prvi presmučal. Spust nosi sedaj ime **Demoklejev žleb** (IV+, S6/S4–S5, 250 m) zaradi napočene skalne luske v spodnjem delu žleba in opasti na vrhu. 16. 4. je smučal še z vrha Zadnjiškega Pihavca v Vrata (Z–, 500 m).

Alpinistični spusti

Marko Kern, Jaka Ortar in Marijana Cuderman so 17. 3. smučali z Malega Kanina po **ZJZ obronku, Sperone WSW** (Z, 45° in 40°, 1000 m). Naslednjega dne so se spustili še z Vrha Laške Planje po širokem hrbtu, ki pada z vrha proti zahodu (T+, 40–45° in 35–40°, 1100 m). Smer so prekinjali krajši kopni odseki in posledično odpenjanje smučī. Samo Kociper in Grega Brvar (AK Vertikal) sta opravila spust v SV steni Prestreljenika (VI–, 55/50–55°, 350 m). Iztok Tomazin je 9. 3. z Matejo Tomazin presmučal **Severni ozebnik** (55/45–50°, S6/S4–S5, 450 m) Monte Cristalla v Dolomitih. Marjan Kozole, Grega Brvar in Samo Kociper (AK Vertikal) so v 30. 3. presmučali čudoviti **Veseli tobogan** (VI–) z vrha Triglava. Jaka Ortar, Marko Kern in Marijana Cuderman so v Begunjščici presmučali **Discovery Channel** (Z–, 48/35–40°, 500 m) in ji znižali oceno s V na IV. 2. 4. so se podali še v Direktno smer.

Demoklejev žleb v severni steni grebena med Tolsto Košuto in Košutnikovim turnom

Foto: Iztok Tomazin

Marijana in Jaka sta presmučala kombinacijo **Direktno in Osrednje**, Marko pa **Direktno**, ki je ponudila nekaj ozkih in nerodnih prehodov.

V bližini je smučal tudi Benjamin Ravnik, in sicer po **Lenuhovi grapi** (Z+, 50/45°, 350 m). 16. 4. sta Marijana in Marko presmučala tudi **Levo grapo** (Z–, 50/45–40°, 250 m) v Vrtači.

13. 4. sta z vrha Škrlatice smučala Bor Šumrada in Jani Skrinjar (ŠD Freeapproved). Smučala sta preko vzhodne stene v Kotle in z vzponom preko Rokavske škrbine in Rokavskega ozebnika nazaj proti Bivaku II. Vrh je bil sicer v megli, zato pa sta bila nagrajena s pršičem na spustu skozi ozebnik.

V severnih stenah nad Bohinjskim jezerom sta 15. 4. smučala Jaka Ortar in Marko Kern. Najprej sta opravila spust po **Severovzhodnem razu** (I–, 50+/50–45°, 150 m) Podrte gore, nato pa z vrha nad Škrbino odsmučala na sever (Z, 50°/30–50°, 200 m), kjer jima je bilo postreženo s strmimi odseki. 18. 4. so se Marko, Jaka in Marijana v Mali Mojstrovki povzpeli po Župančičevi in presmučali **Pozabljeno smer** (T+, 45–40°, 200 m).

zaprtje po njegovem trije: varnost odpravarjev, spoštovanje do Šerpa ob njihovi izgubi tovarišev in denar. Pri zadnjem naj bi šlo predvsem za to, da se domači višinski nosači Šerpe čutiljo zapostavljeni pri plačilu za svoje delo na gori v primerjavi z zahodnimi gorskimi vodniki, kar je bil tudi eden izmed glavnih razlogov za lanske spopad med njimi in Uelijem Steckom, Simonejem Morom in Jonathanom Griffithom. Večina poznavalcev plezanja v Himalaji se strinja, da se bo (predvsem komercialno oz. vodniško) plezanje v Nepal (še posebej na Everest) moralo preoblikovati, kako in v kateri smeri, pa se še ne ve.

Načrtovana nova smer na Kangčendzengo

Denisa Urubka, kazahstanska alpinista, ki je stal na vseh osemtisočkah, prejel zlati cepin in ima za sabo številne prvenstvene vzpone na osemtisočake in najvišje gore nekdanje Sovjetske zveze, verjetno ni treba posebej predstavljati. Tudi o Adamu Bieleckemu smo pisali pred enim letom, ko je skupaj s poljsko odpravo opravil prvi zimski pristop na Broad Peak, še leto prej pa na Gašerbrum 1. Obema močnima himalajcema se bodo pridružili še Bask Alex Txikon in mednarodno manj znani Rus Artem Brown. Njihov namen je v alpskem slogu preplezati novo smer na Kangčendzengo, in sicer s severa, odpravo pa vodi Urubko. Sodeč po vrisani načrtovani smeri, bo le-ta potekala ob Jugoslovanski smeri na Jalung Kang iz leta 1985, oziroma jo bo enkrat celo križala. Na nekaj mestih bo precej izpostavljena serakom. Medtem ko to pišemo, je ekipa že v baznem taboru na Pangpemi in se pripravlja za aklimatizacijski vzpon po Britanski smeri iz leta 1979.

Novice je pripravil
Urban Golob.

ŠPORTNO-
PLEZALNE
NOVICE

Fantje do 8c, dekleta do 8b+

Dve dami sta v zadnjem mesecu posegli po svoji najtežji smeri in za obe je bila to ista smer. Janja Garnbret

in Anja Šerbinek sta v Kotečniku preplezali smer Katakombe, ki nosi oceno 8b+. Temu dosežku se je približala tudi ikona slovenskega ženskega športnega plezanja, Martina Čufar. V bližini svojega francoskega doma je preplezala smer Sex, mensonge et video (8b/8b+). Domen Škofic je preplezal dve smeri težavnosti 8c. Najprej je v Ospu v Pajkovi strehi preplezal Osapsko pošast, nato pa po večletnem premoru obiskal Kotečnik. Tam je v enem samem zamahu preplezal smeri Iluzija (8c) v tretjem poskusu, Divjo Brino (8b) na pogled ter Tamavčka (8b) in Adrenalin (8b). V Kotečniku je bil v svoji novi smeri z oceno 8c uspešen tudi Tim Unuk, ki je tam preplezal najdaljšo povezavo v sektorju Oboki, smer Kmečka-Masaker. Do težav 8c je priplezal še Gašper Pintar. Na svoj seznam težkih smeri je dodal še svojo prvo letošnjo 8c, osapskega Pajka.

Škofic in Vezonik do 8B...

Domen Škofic in Gregor Vezonik sta v začetku aprila v avstrijskem Maltatalu oddelala zelo dober plezalni dan. Vezonik je že takoj po ogrevanju preplezal balvanski problem Emotional landscapes (8A+), v katerem je že v predhodnih obiskih tega balvanskega področja imel nekaj dobrih poskusov, a mu moker vrh ni dopuščal uspešnega vzpona, plezalni dosežek dneva pa je bil nato preplezan problem Wrestling with an alligator, ki je ocenjen z 8B. Tudi Škofic je imel enak cilj in tudi on je uspel v "rokoborbi" z aligatorjem, za ogrevanje pa mu je služila lažja varianta – Petting with an alligator (8A+).

... Klančnik pa do 8B+

Rok Klančnik je prav tako v Maltatalu preplezal legendarni problem, ki ga je leta 2001 kot prvi preplezal Klem Loskot in ocenil z 8B+. Drugo ponovitev je leta 2002 opravil Markus Bock in potrdil oceno. Potem je problem neuspešno napadalo kar nekaj odličnih balvanskih plezalcev, kar je sprožilo govorice, da bi bil lahko celo težji od 8B+. Do Klančnikovega uspeha v "Likalniku" je problem preplezal le še Nalle Hukkataival.

Podeljeni osnovnošolski naslovi v športnem plezanju

12. aprila so se osnovnošolci merili na šolskem državnem prvenstvu v športnem plezanju. Plezalna stena v športni dvorani Zlato Polje je gostila 260 učencev in učenek z 90 osnovnih šol, ki so tekmovali v dveh starostnih kategorijah (mlajši in starejši učenci in učenke), ločeni na licencirane in nelicencirane tekmovalce. Zmagovalci med licenciranimi tekmovalci so bili Lučka Rakovec (OŠ Šentvid), Žiga Zajc (OŠ Brinje Grosuplje), Janja Garnbret (OŠ Šmartno pri Slovenj Gradcu), Maks Bogolin (OŠ Franca Rozmana Staneta Ljubljana). Med nelicenciranimi pa so na najvišje stopničke stopili Maja

Majcen (OŠ Hruševac Šentjur), Jernej Rožanski (OŠ Orehek Kranj), Nika Mlakar (OŠ Stražišče Kranj) in Andraž Žumer (OŠ Stražišče Kranj). Največ točk v ekipni razvrstitvi so dosegli učenci in učenke iz Osnovne šole Orehek Kranj. V sezoni 2014 so na tekmah Vzhodne lige prva mesta v posameznih kategorijah zasedli naslednji mladi plezalci: med mlajšimi cicibankami in cicibani sta zmago slavila Sara Čopar in Jernej Škufca, pri starejših cicibankah in cicibanah Ema Seliškar in Grega Verbuč. Med mlajšimi deklicami in dečki sta na najvišji stopnički stala Lučka Rakovec in Nik Golej, pri starejših deklicah in dečkih Alja Zalar in Aljaž Matoh, pri kadetinjah in kadetih pa Sara Lukič in Nejc Dvoršek.

Novice je pripravil
Peter Mikša.

Tretja, četrta in peta tekma Vzhodne lige 2014

3. tekma Vzhodne lige, 22.3.2014, Radlje ob Dravi

Kategorija	Zmagovalka	Zmagovalec
mlajši cicibani/cicibanke	Sara Čopar	Janej Tominšek Kotar
starejši cicibani/cicibanke	Živa Golob	Grega Verbuč
mlajši dečki/deklice	Petra Glušič	Nik Golej
starejši dečki/deklice	Anja Zalar	Aljaž Motoh
kadeti/kadetinj	Klara Jovan	Lan Strmole

4. tekma Vzhodne lige, 6.4.2014, Vojnik

Kategorija	Zmagovalka	Zmagovalec
mlajši cicibani/cicibanke	Sara Čopar	Jernej Škufca
starejši cicibani/cicibanke	Maja Majcen	Grega Verbuč
mlajši dečki/deklice	Lučka Rakovec	Žiga Zajc
starejši dečki/deklice	Stela Kušarc	Aleks Čoklč
kadeti/kadetinj	Sara Lukič	Lan Strmole

5. tekma Vzhodne lige, 19.4.2014, Trbovlje

Kategorija	Zmagovalka	Zmagovalec
mlajši cicibani/cicibanke	Ema Kordež	Anej Zaletelj
starejši cicibani/cicibanke	Maja Majcen	Bine Meke
mlajši dečki/deklice	Ema Bera	Nik Gole
starejši dečki/deklice	Urška Repušič	Aljaž Motoh
kadeti/kadetinj	Sara Lukič	Lan Strmole

Tretja in četrta tekma Zahodne lige 2014

3. tekma Zahodne lige, 30.3.2014, Žirovnica

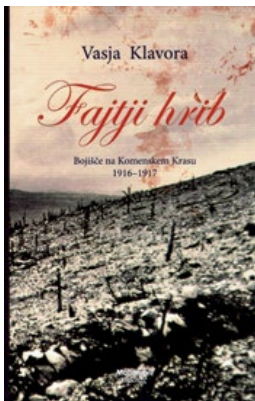
Kategorija	Zmagovalka	Zmagovalec
mlajši cicibani/cicibanke	Rosa Rekar	Tim Korošec
starejši cicibani/cicibanke	Eva Puhar	Miha Miljavec
mlajši dečki/deklice	Neli Bratož	Andrej Polak
starejši dečki/deklice	Mia Krampfl	Domen Vilar
kadeti/kadetinj	Zala Brelih	Igor Primec

4. tekma Zahodne lige, 13.4.2014, Jesenice

Kategorija	Zmagovalka	Zmagovalec
mlajši cicibani/cicibanke	Rosa Rekar	Tim Korošec
starejši cicibani/cicibanke	Metka Debevec	Miha Miljavec
mlajši dečki/deklice	Anja Balantič	Lan Moscha
starejši dečki/deklice	Klara Avanzo	Rok Korošec
kadeti/kadetinj	Lara Brelih	Nejc Bertonec

Fajtji hrib

Vasja Klavora: Fajtji hrib: bojišče na Komenskem Krasu 1916–1917. Celovec, Mohorjeva, 2014. 332 str., 29,90 EUR.

Krvavi madeži na obledeli, skoraj sto let stari sliki kraške goličave. Gola je postala prisilno, pod strašno rušilno

močjo prve svetovne vojne. Fajtji hrib! Vrh v slemenu, ki na jugu zapira Vipavsko dolino in se od zahoda vleče z Doberdobske planote preko Cerja, planincem je verjetno najbolj znan Trstelj. Ko sem pred leti ob izidu knjige Doberdob zapisal "impresivna tetralogija soške fronte", si nisem predstavljal, da bo že v nekaj letih Vasja Klavora, neutrudni raziskovalec soške fronte, napisal peto knjigo – Fajtji hrib. In pred nami je zdaj, ob stoletnici začetka prve svetovne vojne, novih dobrih tristo strani, ki s prejšnjimi Klavorovimi knjigami tvori že preko tisoč petsto strani branja o tem pomembnem obdobju zgodovine na slovenskih tleh. In to kakšnega branja! Vasja Klavora prepleta zgodovinska dejstva z navedki iz tedanjega časa, pogosto so to pisma in zapiski vojakov (ja, takrat so še pisali!), ali pa zapiski iz drugih zgodovinskih virov. In vse to tako, da človek spremlja dogajanje kot napet roman. Pri tem pa je avtor izjemno pretanjen, sočuten, zgodovinsko nevtralen, ves čas pa poudarja vlogo Slovencev in vpliv vojne nanje – tako na vojake kot na prebivalstvo, ki še danes ve za vojno in njene posledice. Vse pisanje

pa dopolnjuje bogat nabor fotografij iz tedanjega časa, skic položajev vojaških enot, kakor tudi nekaj fotografij iz sedanjosti, ki prikazujejo prizorišča dogodkov izpred sto let. Vasja Klavora se v tej knjigi osredotoči na vojaško dogajanje v letih 1916–1917 na območju Komenskega Krasa. Ta svet planincem ni neznan. Kdor je kdaj hodil po Komenskem Krasu, se vzpel do spomenika na Cerju ali do vrha Trstelja, morda vzel pod noge katero od drugih kraških poti ali pa se na to območje razgledoval s Sabotina, Svete gore, Škabrijela in obronkov Trnovskega gozda, bo knjigo bral s še toliko večjim zanimanjem. Predvsem pa bo razumel, kako silno odprto je bilo to bojišče, po številu mrtvih bi rekli lahko kar morišče, saj sta obe strani dobesedno gnali svoje vojake – pogosto v gotovo smrt. Neskončno nesmislov na pustem kamnitem območju, in to na ozemlju, ki ga danes ne poseduje nobena od držav, ki sta se tedaj tako srdito borili zanj. Vse pove tale navedek: "Pogosto se konča napad s hudimi izgubami, kot nesmiselni boj za nekaj metrov razstreljenih tal ..."

(Weber) Kraška tla so bila še veliko bolj ubijalska od z zemljo pokrite pokrajine Goriškega ali Vipavske doline, saj je ob eksplozijah razbito kamenje le še povečevalo uničujočo moč. Z Vasjem Klavoro se tako sprehajamo po Krasu, kjer še danes poleg zelo otipljivih spominov na vojno, vojaških pokopališč, opazimo strelske jarke pa ostanke železnice in vojaških cest. Čeprav so se puste goličave spet zarasle, pa nas rdeči ruj jeseni kar sam spomni na kri padlih vojakov in na tiste tragične dni pred sto leti. Minilo je triindvajset let, odkar je izšla prva Klavorova knjiga Plavi križ (predvsem o bojih na Bovškem in Kobariškem). Za peto, Fajtji hrib, lahko rečem le: čista petka! Predvsem pa si Vasja Klavora v pogledu zgodovinske prve svetovne vojne na slovenskih tleh že zdavnaj zasluži naziv "prvi mož soške fronte." Njegovih pet knjig o soški fronti je dosežek, ki ga bo zgodovina gotovo uvrstila na sam vrh del o prvi svetovni vojni. Knjiga Fajtji hrib je tako nujno branje za vsakogar, ki je kadarkoli hodil po območju Komenskega Krasa in naše

SOČA OUTDOOR FESTIVAL

Ljubitelji narave in športni navdušenci skupaj

Posočje je tisti košček Slovenije naravnih danostih, ki prebivalcem in obiskovalcem nudi nemalo športnih užitkov in kjer preprosto moraš uživati. Vredno ga je obiskati, saj ponuja neskončne možnosti pohajkovanja in planinarjenja po okoliških dobro poznanih hribih in gorah, kjer se nemalokrat znajdejo tudi številni plezalci in alpinisti. Ljubitelji vodnih športov uživajo na brzicah reke Soče, tekači svoje poti najdejo po številnih dolinah, zelo priljubljeni pa so tudi gorski teki, zaradi katerih se Tolminci kdaj združijo tudi z Bohinjci. Sem se redno vračajo tudi tisti, ki se jim od višine nikoli ne zvrtili in s svojimi padali in zmajji uživajo v jadraniu nad posočsko dolino. Ne nazadnje pa so vse pogostejši obiskovalci teh krajev tudi kolesarji. Vse omenjene povezuje tudi Soča Outdoor Festival, ki s svojimi dejavnostmi skrbi za sodelovanje različnih skupin. Nedavno so se tako zbrali kolesarji, ki so skupaj s kajakaši, mojstri sekači in prijatelji izvedli čistilno

akcijo, s katero so očistili del pohodniške in občasnou tudi kolesarske poti Alpe Adria Trail na Kolovratu in kolesarske poti na Bučenicah. Očistiti pa bo seveda treba še marsikatero planinsko in kolesarsko pot, tudi zaradi posledic nedavnega žledoloma, na kar pa so predvsem mladi kolesarji pripravljeni.

Nekatere prostovoljce kolesarje povezuje tudi turnokolesarski odsek tolminskega planinskega društva. Prav s planinci se organizatorji festivala dogovarjajo, da bi skrb za odlično krožno pot festivalnega kolesarskega maratona iz Tolmina do planine Razor in nato skozi Tolminske Ravne, Zadlazar

Čadrg in Polog do Tolmina prevzeli kolesarji. Ti si namreč želijo uspešno rešiti nekatere težave, povezane s kolesarjenjem v naravi, festivalno dogajanje pa tovrstno sodelovanje močno podpira. Ljubitelje različnih športnih panog tako letos že drugič združuje športni dogodek Soča Outdoor Festival, ki spodbuja športno rekreacijo v dolini ter skuša privabiti domače in tuje športne navdušence in jim predstavi neskončne možnosti Tolminskega in Kobariškega. Konec maja se začnejo prvi športni dogodki pod okriljem festivala, ki bo tokrat poleg tekačev, kajakašev, kolesarjev in padalcev združil tudi zmajarje in plezalce, poskrbel pa bo še za športno rekreacijo in druženje najmlajših. Organizatorji bi radi dokazali, da je sobivanje ljubiteljev različnih športov v naravi mogoče in prijetno, o čemer se bomo na festivalu gotovo lahko prepričali. Obiščite spletno stran www.soca-outdoor.com in bodite del športne zgodbe.

kraške zahodne meje, za vsakega Slovence in za vse, ki jih zanima obdobje prve svetovne vojne na tistem območju. Predvsem pa knjigo Fajti hrib, kot tudi vse prejšnje štiri Klavorove knjige, toplo priporočam tudi zaradi izrazito humanega, sočutnega tona avtorjevega pisanja. Izjemna obogatitev so številni izvorni zapisi iz tedanjih dni, ki prav kričijo s svojim protivojnim sporočilom.

Marjan Bradeško

PISMA BRALCEV

Dnevnik avtoštoparja

Miran Ipavec je napisal knjigo s takšnim naslovom, jaz seveda knjig ne bom pisala. Nič čudnega se nam ne zdi, če

vidimo štopati mlado punco, mladega fanta, popotnika z nahrbtnikom. Če pa vidimo štopati staro žensko, si pač mislimo svoje, a v tej krizi pomanjkanja denarja in slabih avtobusnih povezav ne bi bilo nič čudnega, če bi bilo več takih pojavov, kot sem jaz. A so me že imeli za ubežnico iz psihiatrične bolnice, za ubežnico iz doma upokojevcev, celo policaj me je enkrat kar lepo vrnil v dom in oddal dežurni sestri, ki se je njegovih skrbi iskreno nasmejala. Pa vendar – jaz se ne dam.

Lepega, ampak hudo burnega dne smo meni podobni primerki iz cele doline imeli neki sestanek v Vipavi. Točno sem poizvedela za urnik avtobusa in nekoliko bolj priseben oskrbovanec me je pospremil pravzaprav me je podpiral do avtobusne postaje, kjer je merilec vetra kazal spoštljivih 128 km/h. Kratkoterminalno me je veter "zamlatil" v hiško avtobusnega postajališča in izročil božjemu usmiljenju. Na lastne oči sem videla, da je avtobus zaradi vetra obrnil kar na obvoznico. Kaj pa sedaj? Da bi se vrnila peš nazaj v dom, ni prišlo v poštev. Živega krsta, niti avtomobila ni bilo na cesti. Obupano sem molila palec iz hišice in končno mi je ustavil le

neki avto, čigar voznik me je "počastil s komplimenti", a ga, gluha, kot sem, na srečo nisem razumela, zato je odbrzel naprej. Naslednji je ustavil in karseda prijazno vprašal, kaj mi je. No, ko sem mu pokazala vabilo na sestanek, me je prepeljal na mesto, ki ga je prebral na listku, ostali odborniki pa so po končanem sestanku poskrbeli za mojo dostavo nazaj v dom. Potem je žled okoval Slovenijo in šele zadnja februaraska nedelja se mi je zdel primeren za avtoštop. Večer prej nas je v domu obiskala bivša, sedaj že upokojena negovalka, navdušena planinka. "Ali ste letos že kaj nabirali teloh?" S temi besedami mi je prebudila štoparsko mrzlico, tako da sem se prvega nedeljskega popoldneva podala na moj stalni *štop plac* na koncu Idrijske ceste. Pravzaprav nisem niti opazila, kaj počne avto, parkiran nekaj ulic nižje. Štopala sem in štopala, a mi nihče ni ustavil. Naenkrat pa se je ta avto odlepil s parkirnega mesta in na grozo sem ugotovila, da je bil kar policijski! Na srečo sem si ravno takrat brisala nos – in to ni nič protizakonitega, če si stara ženska na pločniku briše nos, zato sem se pomirila. Ko se je oddaljil, sem dvignila

Mladinska knjiga Trgovina
Slovenska 29, Ljubljana T: 01 2410 656, E: konzorcij@mk-trgovina.si

Izredno privlačno čtivo, sodi v sam vrh alpinistične literature.

MONT BLANC
PHILIPPE BATOUX
THE FINEST ROUTES

Fotomonografija in vođnik - oboje v eni knjigi
Vertebrate Publishing, maj 2013
(trda vezava; 216 strani; barvne fotografije; cena 51,32 EUR)

Obiščite našo novo spletno stran! www.konzorcij.si

KNJIGARNA KONZORCIJ

Nahrbtniki
vrhunske oblike in
kvalitete!

OSPREY

POCO PREMIUM

Run Bike Outdoor fs

Factory store d.o.o., Griže 125, 3302 Griže • Tel: 03 710 36 86 • E-mail: info@factorystore.si • www.factorystore.si

palec – in tokrat je bilo uspešno. Bila sem nekoliko pozna, a sem le za časa prispela do poti, ki pelje iz Črnega Vrha v Idrijski Log. Občudovala sem požrtvovalne gozdarje, kako so očistili cesto, a v gozdu je bilo še vse križemkražem. Teloha je bilo kar nekaj, a do njega se ni dalo zaradi padlega drevja, tako da sem ga nabrala le za vzorec – za moje pokojnike. Ko sem se vrnila pred bife v Črnem Vrhu, sem se seveda spet lotila avtoštopa. Z druge strani ceste sta me zagledala skromno, a zelo lepo opravljena zakonca srednjih let s pohodnima palicama v rokah. Približala sta se mi in olikano pozdravila. Verjetno sta me tudi malo povohala, če morda ne smrdim po alkoholu, in vprašala, zakaj ne grem na avtobus. Enako olikano sem se jima zahvalila za skrb, povedala, da živim v domu starejših občanov v Ajdovščini, da avtobusov ni ter da bom najbrž štop kmalu dobila. Potem sta lepo odšla do svojega avta in se odpeljala v drugo smer. Seveda sem štop dobila.

Tako je to. Pokojna Erna Meškova je, ko sva skupaj potovali na duhovne vaje na mirenski grad, že pred petnajstimi leti rekla, da se moramo pripraviti na turo na najvišji vrh.

Zato vas prosim, če še znate, zmolite kakšen očenaš zame. Če pa greste v Nepal, obesite zame kakšno molilno zastavico. Ne more škodovati.

Nada Kostanjevič

PLANINSKA ORGANIZACIJA

Dejavnosti Planinske zveze Slovenije

Planinska zveza Slovenije (PZS) je na redni letni skupščini 12. aprila v Novem mestu dobila novo vodstvo; več tem lahko preberete v posebnem članku. Na skupščini je bil premierno predstavljen napovednik za film o PZS, ki je pripravljen kot hiter pregled vsega, kar zaobjema pestro delovanje krovne organizacije planincev v Sloveniji. Zaradi izjemne zgodovinske vloge je osredotočen na Triglav kot simbol slovenstva in njegovo bližnjo okolico.

PZS je izdala svoj četrti letopis, kjer je predstavljeno delovanje PZS ter vseh njenih organov in komisij v preteklem letu.

V okviru letošnje vseslovenske akcije Star papir za novo upanje 2014 je potekal natečaj z okvirno temo – pomoč Sloveniji po veliki naravni nesreči, ki je februarja letos z žledolomom in kasneje še s poplavami upustošila Slovenijo. Največ podpore je na javnem glasovanju prejel predlog PZS, da naj bi za odstranjevanje škode in nevarnosti na planinskih poteh prejela 40 odstotkov sredstev od zbranega papirja. Delo bodo v dogovoru z lastniki zemljišč izvajali markacisti PZS, ki so za to ustrezno usposobljeni. Svoje delo opravljajo prostovoljno, vendar na delovnih akcijah nastajajo stroški za nakup in vzdrževanje ustreznega orodja, varnostne opreme, tu so še potni stroški in stroški prehrane. Akcija zbiranja papirja je potekala do 30. aprila.

Ob dnevu Zemlje (22. aprila) je PZS v luči letošnjega slogana Zelena mesta, kar posredno pomeni tudi prilagajanje na podnebne spremembe v povezavi z globalnim varovanjem naravnih virov, opozorila na pomen varovanja narave. Pozvala je vse prostovoljce, da se ji pridružijo na 15. festivalu prostovoljstva, ki bo v okviru Slovenske filantropije, Združenja za promocijo prostovoljstva, potekal po vsej Sloveniji med 19. in 25. majem.

PZS je bila aktivna tudi na medijskem področju, saj je sodelovala v številnih TV oddajah, tiskanih časopisih in drugih medijih, odzvala pa se je tudi s svojimi odgovori in stališči.

Mladinska komisija (MK) je predstavila zapisnik Zbora mladinskih odsekov 2013 in seznam zanimivih mladinskih taborov v tujini v letošnjem letu. Podrobnosti o taborih najdete na spletni strani www.theuiaa.org/global-youth-summit.html. V Planinskem učnem središču (PUS) Bavšica so organizirali tradicionalno delovno akcijo pred začetkom tečajev. Mladinska komisija (MK) in planinska društva Savinjske orientijske lige so razpisali slovensko planinsko orientacijsko tekmovanje (SPOT), ki bo letos potekalo na Savinjskem od 17. in 18. maja.

Inštruktorji planinske vzgoje Franc Gričar, Dragi Baloh in Jure Brečko so med 26. in 30. marcem sodelovali pri izobraževanju vodnikov v Makedoniji pod okriljem Federacije na planinski sportovi Makedonije (FPSM). V Franciji, natančneje v Le Tour pri Chamonixu, pa je v začetku aprila potekala redna seja Gorniške komisije UIAA (Mountaineering Commission UIAA), v kateri je PZS zastopal Matjaž Šerkezi.

Komisija za varstvo gorske narave (KVGN) je v PUS Bavšica med 11. in 13. aprilom gostila letno sejo Komisije za varstvo narave in urejanje alpskega prostora (KONSAR) v okviru Združenja alpskih planinskih organizacij Club Arc Alpin (CAA). Seje so se udeležili predstavniki planinskih zvez Nemčije, Avstrije, Italije, Južne Tirolske, Švice in Slovenije ter predstavnica CAA. Naslednji sestanek KONSAR bo predvidoma v Liechtensteinu od 24. do 26. aprila 2015.

Komisija za športno plezanje (KŠP) je imela svoj zbor 24. aprila 2014 na Gimnaziji Šentvid v Ljubljani. Za zbor je na spletni strani objavila tudi vsa potrebna gradiva. Slovenska mladinska reprezentanca se je v Švici uspešno pripravljala na novo tekmovalno sezono, v članski reprezentanci pa so imeli še zadnje priprave pred začetkom svetovnega pokala v balvanskem plezanju, ki se je začel 26. aprila s tekmo na Kitajskem. Najmlajši plezalci so tekmovali v težavnosti za regionalni pokal IRCC v Trbižu in Zagrebu ter na prvenstvu osnovnih šol v Kranju. V skladu z dopisom Olimpijskega komiteja Slovenije so športne plezalce pozvali, da za uveljavljanje statusa kategoriziranega športnika pošljejo opravljene vzpone najkasneje do 30. aprila 2014. Komisija za alpinizem (KA) je pozvala alpiniste, da do 30. aprila 2014 oddajo seznam opravljenih kvalitetnih vzponov v 2013, saj bodo del finančnih sredstev namenili za opravljene kvalitetne vzpone v lanskem letu, ki niso bili zajeti v planu akcij KA za leto 2013. Gospodarska komisija (GK) je imela 24. aprila v Laškem zbor gospodarjev, na katerem so volili načelnika in 8 članov GK PZS (izmed 11 kandidatov). Društva s planinskimi kočami in oskrbnike je GK opozorila na objavo novega Pravilnika o minimalnih tehničnih pogojih in o obsegu storitev za opravljanje gostinske dejavnosti, ki se nanaša tudi na poslovanje planinskih koč (Uradni

list, 28. 3. 2014). Opozorila jih je še na dva razpisa: za male projekte nevladnih organizacij norveškega finančnega mehanizma in finančnega mehanizma EGP (rok za prijavo 30. 5. 2014), drugi pa je bil Petrolov razpis za nepovratne finančne spodbude za ukrepe v večjo energetsko učinkovitost (rok za prijavo 30. 4. 2014).

Komisija za turno kolesarstvo (KTK) je na svoji spletni strani objavila razpis za letošnje usposabljanje turnokolesarskih vodnikov, rok za prijavo je 19. maj 2014 oz. do zasedbe mest.

Pod okriljem Komisije za gorske športe (KGŠ) je bilo letos izpeljanih pet tekem za slovenski pokal v tekmovalnem turnem smučanju. Največ tekmovalcev se je udeležilo tekme na Jezerskem, na drugem mestu glede na udeležbo je bila mednarodna tekma v Kranjski Gori LEO Night Race. Podelitev priznanj najboljšim trem po kategorijah pa je letos potekala na velikonočni ponedeljek, 21. aprila, v okviru dogodka 6. Ski venture na Jezerskem. Naš najboljši turnosmučarski tekmovalc Nejc Kuhar je v paru z italijanskim kolegom Filippom Beccarrijem na eni največjih klasičnih turnosmučarskih preizkušnjah Tour du Rutor med kar 270 tekmovalnimi pari dosegel izjemno 7. mesto

Na nedeljo, 6. aprila, so izvedli Triglavski smuk, ki je v težkih vremenskih razmerah postregel z obilo dobre volje in družabnosti. Mednarodna turnosmučarska zveza (ISMF), katere članica je tudi PZS, je od Mednarodnega olimpijskega komiteja (MOK) aprila prejela posebno potrditev, saj jo je MOK potrdil kot olimpijsko organizacijo, in sicer začasno obdobje dveh let. Kot pravojo v ISMF, je to prvi korak k temu, da postane tekmovalno turno smučanje polno priznано kot uradni šport olimpijskih iger.

Na področju planinske kulture je PZS povabila na dva zanimiva dogodka: na predstavitev knjige Živeti z gorami avtorja Vladimirja Habjana v Velenju v okviru prireditve Noč knjige ter na

Sto let PD Krka Novo mesto

Planinsko društvo Krka Novo mesto, naslednik PD Novo mesto, je 1. aprila slavilo stoletnico svojega delovanja. Podružnica SPD za Dolenjsko in Belo krajino je bila ustanovljena 1. aprila 1914. Svoje dolgo, predvsem pa bogato pot delovanja je društvo prikazalo na prireditvah, ki so jih pripravili ob častitljivem jubileju. Z odprtjem pregledne razstave v avli Kulturnega centra Janeza Trdine so v sliki in besedi prikazali vsestransko dejavnost društva od nastanka v daljnem letu 1914 in vse do danes. Odprtje je potekalo v prijetnem ozračju, saj so s kulturno-umetniškim programom sodelovali učenci novomeških osnovnih šol Center in Drska. Društvo je pripravilo tudi likovni in literarni natečaj za osnovnošolce. Najboljši prispevki so prikazani na razstavi, za njihove avtorje pa je društvo pripravilo nagrade, ki sta jih na odprtju razstave podelila predsednik društva in načelnik mladinskega odseka. Okrogli jubilej je PD Krka obeležilo tudi s pohodom 100 pohodnikov na Trdinov vrh. Društvo je ob stoletnici načrtovalo s svojimi člani in drugimi ljubitelji hribov in gora osvojitvi sto vrhov v enem

dnevu, vendar je februarški žled uničil številne poti, zato so bili prisiljeni ta načrt spremeniti. Osrednja slovesnost ob stoletnici društva je bila svečana akademija 11. aprila v Kulturnem domu Janeza Trdine. Na prireditvi, ki jo je povezovala in z besednimi vložki obogatila Irena Potočar Papež, so bili skozi pogovor z aktivnimi člani različnih sekcij društva ter predstavnico generalnega sponzorja, Krke, tovarne zdravil, Novo mesto, prikazani vsestranska dejavnost društva, vpetost v prostor in delo z mladimi. V bogatem kulturnem programu so sodelovali harmonikarji Glasbene šole Marjana Kozine iz Novega mesta, folklorna skupina OŠ Drska, mlajši člani Folklornega društva Kres ter najmlajši plesalci plesnega kluba Terpsi-hora. Predsednik PD Krka Novo mesto je podelil plakete in priložnostna darila najbolj zaslužnim sponzorjem in članom društva, ki so s svojim dolgoletnim delom dali društvu neizbrisni pečat. Bogato dejavnost društva je v nagovoru poudaril predsednik PZS. Društvu je podelil plaketo PZS. Podžupanja MO Novo mesto se je društvu zahvalila za spodbujanje aktivnega načina življenja v občini, še posebej med mladimi, ter podelila priznanje društvu in darilo

predsedniku društva za njegov izjemen prispevek. Prireditve se je zaključila s pogostitvijo. Vodstvo društva je večer zaključilo v Planinskem domu pri Gospičični na Gorjancih s predstavniki PZS, ki so naslednji dan v Novem mestu pripravili skupščino PZS v soorganizaciji s PD Krka Novo mesto in Krko, tovarno zdravil, ki je prijazno ponudila tudi svoje prostore in pripravila pogostitev za delegate na skupščini.

Valerija Vidmar

odprtje razstave v Slovenski planinski muzej v Mojstrano na temo Meddruštvenega odbora planinskih društev Posočja. PZS je s svojo planinsko založbo sodelovala na 19. slovenskih dnevih knjige, ki so potekali med 14. in 18. aprilom v Ljubljani, ter predstavila akcijo Planinske trgovine PZS 1 +1 gratis, kjer vam ob nakupu kateregakoli izdelka v Planinski trgovini PZS v mesecu aprilu in maju 2014 podarijo knjigo. Poleg tega je PZS objavila še razpis za odkup digitalnih fotografij za Planinski koledar 2015, kjer bo izbranih 13 fotografij za vodilne fotografije in 13 fotografij kot dopolnilne fotografije; rok za oddajo je bil 30. april.

Zdenka Mihelič

5. dan Alpske konvencije

Vljudno vabljene na 5. dan Alpske konvencije v soboto, 24. maja 2014, ko organiziramo rekreativno kolesarjenje iz Gorij in Kranjske Gore v Mojstrano in iz Mojstrane v Radovno in Krmo ter pohod do Pocarjeve domačije z bogatim

POHODNIŠKA POT ALPE ADRIA

Od Grossglocknerja v Avstriji preko Slovenije do Milj pri Trstu v Italiji.

43 dnevnih etap, od tega 7 v Sloveniji.

www.alpe-adria-trail.com

spremljivalnim programom pri Slovenskem planinskem muzeju (SPM) od 10. do 16. ure. Pohodniki in kolesarji se dobimo pred SPM v Mojstrani ob 10. uri. Kolesarji se nam lahko pridružite tudi v Gorjah (avtobusna postaja v Krnici ob 10. uri) ali Kranjski Gori (parkirišče pred TIC ob 12. uri).

Otroci bodo v sklopu dogajanja pred SPM izdelovali planinske cvetlice, naredili bivak, spoznali Zlatorogovo kraljestvo, določevali rastline, se preizkusili v plezanju na plezalnem stolpu in še kaj. Obiskovalcem se bodo predstavili pihalni orkestri in folklorne skupine, gorski reševalci Društva GRS Mojstrana pa bodo uprizorili reševalno akcijo. Več informacij na spletnih straneh www.pzs.si in www.tnp.si. Prijavnine ni. Dogodek poteka v organizaciji PD Dovje-Mojstrana, Občine Kranjska Gora, LTO Kranjska Gora, Triglavskega narodnega parka, Planinske zveze Slovenije in SPM ob sodelovanju z Ministrstvom za infrastrukturo in prostor ter Stalnim sekretariatom Alpske konvencije.

Ministrstvo za infrastrukturo in promet v okviru dneva Alpske konvencije v petek, 23. maja 2014, v Celju organizira Nacionalni posvet o EU-strategiji za alpsko regijo.

Maj posvečen evropskemu dnevu parkov

24. maja praznujemo evropski dan parkov, saj je bilo na ta dan leta 1909 na Švedskem ustanovljenih prvih devet narodnih parkov. Dan je namenjen širjenju znanja in zavesti o pomenu varovanja narave, biotske raznovrstnosti in trajnostnega razvoja v širši

zarovanih območjih narave. Kar nekaj dogodkov v maju zato tudi v Triglavskem narodnem parku (TNP) posvečamo temu dnevu. Prav na evropski dan parkov bo v Mojstrani, Zgornji Radovni in dolini Krma potekal 5. dan Alpske konvencije. Med soorganizatorji pestrega dne gibanja v naravi na trajnosten način je tudi TNP.

Ko se odpre cesta čez Vršič, dolina Trente spet oživi. 13. maja bodo ob Info središču Dom Trenta odprli Hišo trentarskih vodnikov s sodobno opremljeno večnamensko dvorano, ki skupaj s prenočišči v Domu Trenta vabi na daljši obisk tudi zaključene skupine, ki sodelujejo na seminarjih in različnih delavnicah. Do konca junija je Info središče Dom Trenta za obiskovalce odprto med 10. in 18. uro, v glavni sezoni pa med 9. in 19. uro.

Dan parkov že tradicionalno obeležujemo z Belarjevimi dnevi. V dveh dneh se v Trenti, po Soški poti, vrsti okrog 500 petošolcev osnovnih šol iz okolice TNP pa tudi otrok iz Naravnega parka Julijsko predgorje (Furlanija – Julijska krajina) in Narodnega parka Nockberge (avstrijska Koroška). Otroci gredo na pot kot na orientacijski pohod po sistemu skritih pisem, spotoma pa na zanimivih točkah izvedo marsikaj o naravi in kulturni zgodovini TNP.

Pocarjeva domačija v Zgornji Radovni, kulturni spomenik državnega pomena, je bogatejša za obnovljeno poslikavo Višarske Marije. Po dolini Radovne je namreč potekala romarska pot na Višarje in slika božjepotne Marije na stavbi, ki je stala ob poti, je romarjem povedala, da so na pravi poti in da so pri hiši dobrodošli za počitek ali okrepčilo. Restavrirano poslikavo bomo slovesno odkrili na mednarodni dan muzejev 18. maja 2014 ob 12. uri. Kolegice iz

Soška pot v Trenti
Foto: Aleš Zdešar

Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenija OE Kranj, Gorenjskega muzeja in ISN ZRC SAZU so za to priložnost pripravile tudi zanimivo razstavo: Pojmo, pojmo na Božjo pot – Poslikave kot romarski kažipoti.

Konec maja se bo v Bohinju začel Mednarodni festival alpskega cvetja z mnogimi zanimivimi dogodki in izleti. Na festivalu bo sodeloval tudi TNP s terensko fotografsko delavnico, vodenimi botaničnimi izleti, razstavo in programom za otroke. Več o programu na <http://www.bohinj.si/alpskocvetje/program.php>. Vabljeni!

Ana Marija Kunstelj

Irena Brložnik (1947–2014)

Tako kot je živela, tako je tudi odšla. Tiho, skromno, skoraj neopaženo in brez prikrievanja svoje hude bolezni. Sredi lanskega decembra sva si po telefonu še izmenjala novoletne želje in takrat je mimogrede dodala, da se ji je stanje poslabšalo, ampak vseeno še upa. Tudi drugi smo bili prepričani, da ji bo tudi tokrat uspelo, tako kot pred časom, premagati svojega zahrbtnega sopotnika.

Ko smo se konec leta 2010 prvič sestali člani Komisije za varstvo gorske narave (KVG) v novi sestavi, je bila Irena, takratna predsednica Naravovarstvene zveze Smrekovec in vodja odbora za VGN pri Savinjskem meddržavstvenem odboru (MDO), ena od treh, ki so predstavljali kontinuiteto dela prejšnje komisije. Takrat sem jo spoznal tudi osebno, vedel pa sem, da ima za seboj dolgoletno delo na področju varstva narave in okolja. Po izobrazbi kemičarka je vse od leta 2000 v okviru SIQ sodelovala pri presoji sistemov ravnanja z okoljem po standardu ISO 14001.

Naši prenovljeni komisiji je s trezno, pomirjevalno in konstruktivno besedo, z odličnim poznavanjem razmer v planinski organizaciji ter z izkušnjami in delom v prejšnji komisiji pomagala pri nepričakovanih začetnih ovirah. Kadar so se iskrala nasprotna mnenja, je znala odločno in argumentirano podpreti temeljna naravovarstvena načela, ki so bila in so še osnovna vodilo in smisel dela KVG. Svoje bolezni ni skrivala niti ni v njej iskala izgovora za pasivnost. Nasprotno, v stalnem aktivnem delu je našla priložnost, da odvrta svoje skrbi od črnih misli na nepredvidljivo prihodnost. V letih 2011–2012 je zelo zavzeto sodelovala kot namestnica predstavnik PZS v mednarodni Komisiji za varstvo gorske narave (KONSAR), ki deluje v okviru združenja planinskih organizacij Alp (CAA). Prijatelji in dolgoletni sodelavci iz njenega domačega PD Velenje bodo znali bolj podrobno in vsestransko predstaviti Irenino planinsko dejavnost in zasluge v Šaleški dolini. V tem spominskem zapisu naj omenim le, da je bila Irena, rojena v knapovski družini s petimi otroki, študentka FNT ljubljanske Univerze, v letih 1969–2005 zaposlena na oddelku za ekologijo v Gorenju, kjer je več let s svojo plemenito socialno občutljivostjo zastopala interese in pravice zaposlenih. Aktivna vodnica PZS ter gorska stražarka in varuhinja gorske narave, je bila od leta 1990 do 1996 predsednica PD Velenje, od leta 2009 pa društvena podpredsednica. Čeprav je dobila številna priznanja in častno plaketo PZS, je ostala skromno in ozadju. Zadnjih deset let je zavzeto posvetila predvsem delu na področju varstva gorske narave. V KVG smo jo cenili kot odločno, zelo delovno in uspešno varuhinjo gorskega sveta. Zaslužila si je, da jo ohranimo v hvaležnem spominu.

Janez Bizjak,
Komisija za varstvo gorske narave

Vsem bralcem, ki so se morda ob branju aprilske teme meseca čudili kratkemu sestavku o zaščiti "čudežnega" gorskega cveta, s katerim je Pehta v filmu o Kekcu povrnila vid deklici Mojci, smo dolžni pojasniti. Šlo je zgolj za šalo, ki smo si jo privoščili v (prvo)aprilski številki.

Uredništvo

**ZIMSKA DOŽIVETJA
NARAVE**

vsak petek ob 17.05 h
na radiu Ognjišče
z Blažem Lesnikom

radio ognjišče
<http://oddaje.ognjisce.si/dozivetja>

**RADIO ŠT. 1
OD KOLPE DO BARJA**

**RADIO
UNIVOX**

radijska oddaja
ČEZ HRIBE IN DOLINE
vsak 3. četrtek v mesecu, ob 17. uri

**99.5 MHz
106.8 MHz
107.5 MHz**

Rožna ulica 39
1330 Kočevje

T: 01/893 99 10
F: 01/893 99 24
E: info@univox.si

SE SLIŠIMO!

PRI NAS POSLUŠAMO

RADIO KRANJ
97,3 MHz

GORENJSKI MEČASRČEK

gorenjska televizija
www.gtv.si

www.gore-ljudje.net

dobro jutro

**Planinski vestnik
tudi v oddaji Dobro jutro
na TV Slovenija**

88,3 MHz, 96,9 MHz, 97,2 MHz,
99,5 MHz, 103,7 MHz,
105,1 MHz in 106,2 MHz.

Primorski val

**Od Trente do Trojan, najbolj poslušana
regionalna radijska mreža na Primorskem.**

PLANINSKA
ZVEZA
SLOVENIJE | ALPINE
ASSOCIATION
OF SLOVENIA

BOHINJ
SLOVENIJA

Vabimo vas na

DAN SLOVENSkih PLANINSKIH DOŽIVETIJ 2014

Bohinjska Bistrica, 14. junij 2014

Dan slovenskih planincev 2014
ob 120-letnici Orožnove kočē – prve planinske kočē SPD

Od 13.–14. ure: Zbor praporščakov planinskih društev v kulturnem domu Joža Ažmana

Ob 14. uri: Slovesni sprevod praporščakov od kulturnega doma Joža Ažmana do dvorane Danica

Ob 14.30: SLAVNOSTNA PRIREDITEV – pred dvorana Danica v Bohinjski Bistrici

- kulturni program
- druženje

Poskrbljeno bo za hrano in pijačo ter planinsko zabavo z živo glasbo.

V kulturnem domu Joža Ažmana bo na ogled razstava ob 120-letnici prve planinske kočē SPD – OROŽNOVA KOČA SKOZI ČAS.

Od 9.–13. ure: smo v Bohinjski Bistrici

(tudi z izleti na okoliške vrhove) pripravili pester **planinski program** za odrasle planince, turne kolesarje, mlade in najmlajše.

Več: www.pzs.si